

The background of the page is a traditional marbled paper pattern. It features large, irregular, organic shapes in shades of red, brown, and grey, set against a lighter, beige or tan base. The colors are blended and layered, creating a complex, textured appearance. A small, dark circular mark is visible near the top center of the page, just above the text box.

Esta y otras varias obras
de todas clases, se hallarán
en Cádiz en la librería de
HORTAL Y COMPAÑIA,
plazuela de S. Agustin, n. 20.

3

61/A

PUBLII VIRGILII

MARONIS 1506

OPERA,

BREVIBUS ARGUMENTIS

ILLUSTRATA.

MENDISQUE EXPURGATA,

A D. FRANCISCO CEPEDA,

Reg. Archigymnasii Matrit. Latin. Ling.

Profess. necnon Reg. Lat. Academ. Socio,

eique à secretis.

SUPERIORUM PERMISSU.

MATRITI.

ANNO MDCCXCVII.

APUD ANTONIUM CRUZADO.

Regiæ Societatis sumptibus.

PUBLICI VIRGILII

M A R O N I S

O P E R A

B R E V I B U S A R G U M E N T I S

I L L U S T R A T A

M E M O I R E S E X P U R G A T A

D. MARCIUS VALERIUS

EX LIBRIS

DE

LIBRIS

STATIONIBUS

LIBRIS

LIBRIS

LIBRIS

LIBRIS

PUBLII VIRGILII

MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I. TITRUS.

Argumentum.

Virgilius in persona Tityri fortunam suam, beneficia-
que Cæsaris explicat; ex adverso Melibœum intro-
ducit extorrem, & exulem.

MELIBŒUS, TITRUS.

MEL. **T**ityre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi,
Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

TI. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

ME. Non equidem invideo, miror magis: undique totis
 Usque adeo turbatur agris: en ipse capellas
 Protenus æger ago, hanc etiam vix, Tityre, duco.
 Hic inter densas corylos modò namquè gemellos,
 Spem gregis, ah! silice in nuda, connixa reliquit.
 Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
 De cœlo tactas memini prædicere quercus,
 Sæpe sinistra, cava prædixit ab ilice cornix,
 Sed tamen iste Deus qui sit, da, Tityre, nobis.

TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
 Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
 Pastores ovium teneros depellere foetus.
 Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
 Noxam, sic parvis componere magna solebam.
 Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
 Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

TI. Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem:
 Candidior postquam tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen, & longo post tempore venit.
 Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi:
 Quamvis multa meis exiret victima septis,
 Pinguis, & ingrata premeretur caseus urbi,
 Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

ME. Mirabar, quid moesta deos, Amarylli, vocares
 Cui pendere sua patereris in arbore poma:
 Tityrus hinc aberat, ipsæ te, Tityre, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.

TI. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere Divos.
 Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
 Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
 Pascite, ut ante, boves pueri, submittite tauros.

ME. Fortunate senex! ergo tua rura manebunt,
 Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus
 Limosoque palus obducat pascua junco.
 Non insueta graves tentabunt pabula fœtas:
 Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
 Fortunate senex, hic inter flumina nota,
 Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
 Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
 Hyblæis apibus florem depasta salicti,
 Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras,
 Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
 Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

TI. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
 Et freta destituent nudos in littore pisces:
 Ante, pererratis amborum finibus, exul
 Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
 Quam nostro illius labatur pectore vultus.

ME. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros;
 Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
 Et penitus toto divisos orbe Britannos.
 En umquam patrios longo post tempore fines,
 Pauperis & tuguri congestum cespite culmen.
 Post aliquot mea regna videns, mirabor aristas?
 Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
 Barbarus has segetes? en quo discordia cives
 Perduxit miseros! en queis consevimus agros!
 Inserere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
 Ite, meæ, quondam felix pecus, ite, capellæ:
 Non ego vos posthac viridi projectus in antro,

Dumosa pendere procul de rupe videbo:
 Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ,
 Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.

TI. Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte
 Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
 Castaneæ molles, & pressi copia lactis.
 Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA II. ALEXIS.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur, quod apud Alexin
 parum sit gratus. Imitatur Theocritum cidyllio
 tertio, cui Comastes nomen est.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
 Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
 Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
 Assidue veniebat: ibi hæc incondita solus
 Montibus, & silvis studio jactabat inani.
 O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
 Nil nostri miserere: mori me denique coges.
 Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
 Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
 Thestylis & rapido fessis messoribus æstu.
 Allia serpillumque, herbas contundit olenteis:
 At mecum raucis, tua dum vestigia lustras,
 Sole subardenti resonant arbusta cicadis.
 Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
 Atque superba pati fastidia? nonne Menalcam?
 Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.

O formose puer, nimium ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum, nec, quis sim, quæris, Alexi:
 Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
 Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ,
 Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
 Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
 Amphion Dirceus in Actæo Aracyntho:
 Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
 Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnim,
 Judice te, metuam, si numquam fallit imago,
 O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas, & figere cervos,
 Hædorumque gregem viridi compellere hibisco.
 Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
 Pan primus calamos cera conjugere plures
 Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.
 Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damœtas: invidit stultus Amyntas.
 Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti
 Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
 Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat:
 Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades ò formose puer: tibi lilia plenis
 Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
 Pallentes violas, & summa papavera carpens,
 Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.
 Tum casia, atque aliis intexens suavibus herbis,

Mollia luteola pingit vacinia caltha.
 Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amarillis amabat.
 Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
 Et vos, ò lauri, carpam, & te proxima myrte;
 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores,
 Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
 Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
 Eheù! quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, & liquidis immisi fontibus aptos.
 Quem fugis ah demens? Habitarunt dii quoque silvas,
 Dardaniusque Paris, Pallas, quas condidit arces,
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvæ.
 Torva læna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
 Te Corydon, ò Alexi: *Trahit sua quemque voluptas.*
 Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
 Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
 Me tamen urit amor: *Quis enim modus adsit amori?*
 Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
 Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
 Quia tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
 Viminibus, mollique paras detexere junco?
 Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

ECLOGA III. PALÆMON.

Argumentum.

Lites ænigmaticè agitantur sub vetulo Judice Palæmo-
 næ, posteaque vitia aliquot insectata, præmium vic-
 tori interpellata controversia, decernitur. Et ini-
 tium sumptum est à Theocriti Nemeo, & ad imi-
 tationem Græcam scripta est.

[Menalcas, Damœtas, Palæmon.

ME. **D**IC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis, nuper mihi
 tradidit Ægon.

ME. Infelix ò semper oves pecus, ipse Neæram
 Dum fovet, ac ne me sibi præferat illa, veretur,
 Hic alienus oves custos bis mulget in hōra:
 Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

DA. Parcius ista viris tamen objicienda memento;
 Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis,
 Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

ME. Tum credo, cum me arbustum videre Myconis,
 Atque mala vites incidere falce novellas.

DA. Aut hūc ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
 Fregisti, & calamos: quæ tu, perverse Menalca,
 Et cum vidisti puero donata, dolebas;
 Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

ME. Quid domini facient, audent cum talia fures?
 Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
 Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
 Et cum clamarem, quò nunc se proripit ille?
 Tityre, coge pecus, tu post carecta latebas.

DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
 Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
 Si nescis, meus ille caper fuit; & mihi Damon
 Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.

ME. Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula
 cera
 Juncta fuit? non tu in triviis, indoctè solebas
 Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

DA. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim

Experiamur? ego hanc vitulam, ne forte recuses,
 Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus,
 Depono; tu dic, mecum quo pignore certes.

ME. De grege non ausim quidquam deponere tecum:
 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
 Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
 Verum id, quod multo tute ipse fatebere majus,
 (Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
 Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
 Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
 Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
 In medio duo signa: Conon, & quis fuit alter,
 Descripsit radio totum qui gentibus orbem
 Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
 Et molli circum est ansas amplexus acantho:
 Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.

ME. Numquam hodie effugies: veniam quocumque
 vocaris,

Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon.
 Efficiam posthac ne quemquam voce laccessas.

D. Quin age, si quid habes, in me mora non erit ulla:
 Nec quemquam fugio: tantum vicine Palæmon,
 Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.

P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba:
 Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
 Nunc frondent silvæ, nunc formosissimus annus.
 Incipe Damoeta, tu deinde sequere Menalca,
 Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.

DA. Ab Jove principium, Musæ, Jovis omnia plena:

Ille colit terras, illi mea carmina curæ.

M. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.

DA. Malo me Galatea petit lasciva puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri,

ME. At mihi sese offert ultrò, meus ignis Amyntas:
Notior ut non sit canibus jam Delia nostris.

DA. Parta mea Veneri munera: namque notavi
Ipse locum, aëriæ quò conguessere palumbes.

ME. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cràs altera mittam.

DA. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divum referatis ad aures.

ME. Quid prodest, quod me ipso animo non sper
nis, Amynta,

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

ME. Phyllida amo ante alias; nam me discedere flevit,
Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.

DA. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

ME. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro.

ME. Pollio & ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quote quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

ME. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

DA. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,

Frigidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

ME. Parcite oves nimium procedere, non bene ripz
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccatur.

DA. Tityre pascentes à flumine rejice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

ME. Cogite oves pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

DA. Eheu, quàm pingui macer est mihi taurus in
arvo!

Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

ME. His certe neque amor causa est, vix ossibus
hærent.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DA. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

ME. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur florés, & Phyllida solus habeto.

PA. Non nostrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic; & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

ECLOGA IV. POLLIO.

Argumentum.

Genethliacon canit Salonino, Asinio Pollione nato,
post captas in Dalmacia Salonas. Simul & Augusti
laudes Sybillino carmine paulo altius intonat.

Sicelides Musæ, paulo majora canamus.
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ:
Sic canimur sylvas, sylvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
 Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
 Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna;
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
 Tu modo nascenti puero, quò ferrea primum
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
 Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit
 Pollio, & incipient magni procedere menses.
 Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 Irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille Deûm vitam accipiet, divisque videbit
 Permistos heroas, & ipse videbitur illis;
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
 At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
 Errantes hederas passim cum baccare tellus.
 Mistaque ridenti colocasia fundet acantho
 Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
 Ubra: nec magnos metuent armenta leones.
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
 Occidet & serpens, & fallax herba veneni
 Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
 At simul heroum laudes, & facta parentis
 Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
 Molli paulatim flavescit campus arista,
 Incultisque rubens pendeat sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
 Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos,
 Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Hic ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
 Cedat & ipse mari vector, nec nautica pinus
 Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator:
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
 Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
 Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fuis
 Concordes stabili fatorum numine Parcæ,
 Aggredere ò magnos (aderit jam tempus) honores
 Chara Deum soboles, magnum Jovis incrementum!
 Adspice convexo nutantem pondere mundum,
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
 Adspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.
 O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
 Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta.
 Non me carminibus vincet, nec Tracius Orpheus,
 Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adsit:
 Orphei Calliopea, Lino formosus Appollo,
 Pan deus Arcadia mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe, parve puer; qui non risere parentes,
 Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V. DAPHNIS.

Argumentum.

Pastores alternatim in Persona Daphnis, Julii Cæsaris mortem deplorantes, & divinos illi decernunt honores.

MENALCAS, MOPSUS.

CUR non, Mopse, (boni quoniam convenimus ambo
Tu calamus inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

MO. Tu major, tibi me est æquum parère, Menalca,
Sive sub incertas Zephyris morantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: adspice, ut antrum.
Silvestris ratis sparsit labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MO. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

ME. Incipe, Mopse prior, si quos aut Phylidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: pascentes servavit Tityrus hœdos,

MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ corticæ fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliuunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MO. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.
Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli testes, & flumina nymphis,
Quam complexa sui corpus miserabile nati,

At

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egere diebus
 Frigida, Daphni, boves ad flumina, nulla neque am-
 nem

Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum, montesque feri, silvæque loquuntur.
 Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
 Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
 Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
 Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
 Carduus, & spinis surgit palinurus acutis.
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
 Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego in silvis hinc usque ad sidera notus,
 Formosi pecoris custos, formosior ipse.

ME. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo,
 Nec calamis solum æquiparas; sed voce Magistrum.
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad astra?
 Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis
MO. An quidquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus, & ista

Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi
 Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.
 Ergo alacris silvas, & cetera rura voluptas,
 Panaque, patoresque tenet, Dryadasque puellas.
 Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
 Ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.
 Ipsi lætitiâ voces ad sidera jactant
 Intonsi montes: ipse jam carmina rupes,
 Ipsa sonant arbusta, Deus, Deus ille, Menalca,
 Sis bonus, ò felixque tuis: en quatuor aras:
 Ecce duas ibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
 Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
 Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi:
 Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
 Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbrâ,
 Vina novum fundam calathis Ariûsia nectar.
 Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
 Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
 Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia vota
 Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.
 Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit;
 Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
 Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
 Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis
 Agricolaë facient: damnabis tu quoque votis.

MO. Quæ tibi, quæ tali, reddam pro carmine dona?
 Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
 Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
 Saxosas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
 Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin:
 Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Mœlibei?

MO. Ac tu sume pedum, (quod, me cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

ECLOGA VI. SILENUS.

Argumentum.

Epicurea secta exprimitur; & Silenum, quasi voluptatis symbolum inducit cum Satyris temulentum.

Inscriptio hujus Eclogæ in Romano Codice.

Faunorum, Satyrorum, & Sylvanorum delectio.

P O E T A.

Prima Siracusio dignata est ludere versa
Nostra, nec erubuit silvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges, & prælia Cynthius aurem
Vellit, admonuit: pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves; deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phæbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite, Piêrides. Chromis & Mnasyllus in antro
Silenum pueri somno vidêre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho:

Serta procū tantum capiti delapsa jacebant;
 Et gravis atritta pendeat cantharus ansā.
 Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
 Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle,
 Ægle Naiadum pulcherrima: jamque videnti
 Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
 Ille, dolum ridens: quo vincula nectitis? inquit;
 Solvite me, pueri: satis est potuisse videri
 Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
 Huic aliud mercedis erit: Simul incipit ipse.
 Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
 Nec tantum Phæbo gaudet Parnassia rupes:
 Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea.
 Namque canebat; uti magnum per inane coacta
 Semina, terrarumque, animæque, marisque fuissent,
 Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
 Omnia, & ipse tenet mundi concreverit orbis.
 Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto
 Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
 Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
 Altius atque cadant submotis nubibus imbres.
 Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
 Rara per ignotos errent animalia montes.
 Hinc lapides Pyrræ jactos, Saturnia regna,
 Cancaseasque refert volucres, furtumque Promethei.
 His adjungit, Hylam, nautæ quo fonte relictum
 Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret:
 Et fortunatam, si numquam armenta fuissent)
 Pasiphaen nivei solatur amore juvenci.
 Ah! virgo infelix, quæ te dementia cepit?
 Præcides implerunt falsis mugitibus agros:

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
 Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum,
 Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte,
 Ah! virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illice sub nigra pallentes ruminat herbas:
 Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite, Nymphæ,
 Dictææ nymphæ, nemorum jam claudite saltus:
 Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia: forsitan illum
 Aut herba captum viridi, aut armenta secutum
 Perducant aliquæ, stabula ad Gortynia, vaccæ.
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
 Tum Phaetontiades musco circumdat amaræ
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum,
 Aonas in montes ut duxerit una sororum:
 Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
 Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
 Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ:
 Ascraeo quos ante seni: quibus ille solebat
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.
 Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est.
 Candida succinctan latrantibus inguina monstris
 Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto,
 Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
 Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante

Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
 Omnia , quæ , Phœbo quondam meditante , beatus
 Audiit Eurotas , jussitque ediscere lauros,
 Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
 Cogere donec oves stabulis , numerumque referre
 Jussit , & invito processit vesper Olympo.

ECLOGA VII. MELIBŒUS.

Argumentum.

Contentionem duorum pastorum habet: Amatoria est.

CORIDON , THYRSIS.

FOrte sub arguta consederat ilice Daphnis:
 Compulerantque greges Corydon , & Thyrsis in
 unum:
 Thyrsis oves; Corydon distentas lacte capellas:
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
 Et cantare pares & respondere parati.
 Hic mihi , dum teneras defendo à frigore myrtos,
 Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnim
 Adspicio: ille ubi me contra videt, Ocyus, inquit.
 Hùc ades , ò Melibœe , caper tibi salvus, & hœdi;
 Et si quid cessare potes , requiesce sub umbra
 Hùc ipsi potum venient per prata juvenci:
 Hic virides tenerâ prætexit arundine ripas.
 Mincius , eque sacra resonant examina quercu.
 Quid facerem? neque ego Alcippen , nec Phyllida ha-
 bebam,
 Depulsos á lacte domi quæ clauderet agnos:
 Et certamen erat , Corydon cum Thyrside, magnum:

Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
 Alternis igitur contendere versibus ambo
 Cœpère, alternos Musæ meminisse volebant.
 Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

CO. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi
 carmen,

Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
 Versibus ille facit aut, si non possumus omnes,
 Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

TH. Pastores hederâ crescentem ornate poetam,
 Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro:
 Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
 Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CO. Setosî caput hoc apri tibi, Delia, parvus;
 Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi:
 Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
 Puniceo stabis suras evincta cothurno.

TH. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
 Expectare sat est: custos es pauperis horti.
 Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
 Si foetura gregem suppleverit, aureus esto.

CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hybleæ,
 Candidior cygnis hедера formosior alba:
 Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
 Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
 Horridior rusco, projecta vilior alga,
 Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
 Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.

CO. Muscosi fontes, & somno mollior herba,
 Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
 Solstitium pectori defendite: jam venit æstas
 Torrida; jam læto turgent in palmite gemmæ.

TH. Hic focus, & tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri.

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

CO. Stant & juniperi, & castaneæ hirsutæ:
Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma:
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis,
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

TH. Aret ager; vitio moriens sitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu nostræ, nemus omne virebit,
Juppiter & læto descendet plurimus imbri.

CO. Populus Alcidæ gratissima, vitis laccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phæbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phæbi.

TH. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in
hortis
Populus in fluviis, abies in montibus altis;
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas;
Fraxinus, in sylvis cedit tibi, pinus in hortis.

ME. Hæc memini, & victum frustra contendere
Tyrsin:
Ex illo Corydon, Corydon, est tempore nobis.

ECLOGA VIII. PHARMACEUTRIA.

Argumentum.

Habet duas partes, prior conquestionem, posterior
veneficia continet. Theocritea est.

DAMON, ALPHESIBOEUS

Pastorum Musam Damonis, & Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis Musam, dicemus, & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ:
Incumbens tereti, Damon sic cœpit, olivæ.

DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer,
almum:

Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & divos, (quamquam nil, testibus illis,
Profeci) extremâ moriens tamen alloquar horâ.
Iacipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalius argutumque nemus, pinosque loquentes

Semper habet ; semper pastorum ille audit amores,
Panaque , qui primus calamos non passus inertes.

Incipe Mænalios mecum , mea tibia , versus.

Mopso Nisa datur : quid non speremus amantes,

Jungentur jam gryphes equis : ævoque sequenti:

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Mopse novas incide faces: tibi ducitur uxor.

Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus OËtam.

Incipe Mœnalios mecum , mea tibia , versus.

O digno conjuncta virq! dum despicias omnes:

Dumque tibi est odio mea fistula , dumque capellæ,

Hirsutumque supercilium : proluxaque barba:

Nec curare deum credis mortalia quemquam.

Incipe Mœnalios mecum , mea tibia , versus.

Sepibus in nostris , parvam te roscida mala:

(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:

Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.

Ut vidi! ut perii! ut me malus abstulit error!

Incipe Mænalios mecum , mea tibia , versus.

Nunc scio , quid sit amor: duris in cotibus illum

Ismarus , aut Rhodopen , aut extremi Garamantes,

Nec nostri generis puerum , nec sanguinis edunt.

Incipe Mænalios mecum , mea tibia , versus.

Sævus amor docuit , natorum sanguine matrem

Commaculare manus: crudelis tu quoque , mater;

Crudelis mater magis , an puer improbus ille?

Improbus ille puer: crudelis tu quoque , mater.

Incipe Mænalios mecum , mea tibia , versus.

Nunc & oves ultro fugiat lupus : aurea duræ

Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:

Pinguia corticibus sudent electram myricæ:

Certent & cygnis ululæ : sit Tytyrus Orpheus:

Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Omnia vel medium fiant mare: vivite silvæ:

Præceps aërii specula de montis in undas

Deferat, extremum hoc munus morientis habeto.

Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.

Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,

Dicite Pierides: *Non omnia possumus omnes.*

AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta

Verbenasque adole pinges & mascula thura:

Conjugis ut magicis sanos avertere sacris

Experiare sensus: nil hic, nisi carmina desunt.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssæi

Frigidus in pratis, cantando rumpitur anguis.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Terna tibi hæc primum triplici diversa colore

Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Effigiem duco: numero deus impare gaudet.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:

Necte, Amarylli, modo & Veneris, dic, vincula necto.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit

Uno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.

Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.

Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Talis amor Daphnim, qualis cum fessa juvencum

Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos

Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba

Perdita, nec seræ meminuit decedere nocti;

Talis amor teneat , nec sit mihi cura mederi.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora chara sui : quæ nunc ego , limine in ipso,
 Terra , tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
 Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
 His ego sæpe lupum fieri , & se condere silvis
 Mœrim, sæpe animas imis excire sepulchris,
 Atque satas alio vidi traducere messes.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Fer cineres , Amarylli , foras , rivoque fluenti,
 Transque caput jace: ne respexeris: his ergo Daphnim
 Aggrediar: nihil ille Deos , nil carmina curat.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Aspice! corripuit tremulis altaria flammis
 Sponte sua , dum ferre moror , cinis ipse: bonum sit!
 Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat.
 Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 Parcite , ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

ECLOGA IX. MOERIS.

Argumentum.

Referta est querelis: Virgilius agros repetens, pænè occisus est à Centurione Arrio, miscet & Augusti laudes.

LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri? pedes, an (quo via ducit in urbem?
MO. O Lycida , vivi pervenimus, advena nostri
 (Quod numquam veriti sumus) ut possessor agelli
 Di-

Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

Nunc victi tristes (quoniam *sors omnia versat.*)

Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus hædos.

LT. Certe equidem audieram, quæ se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia Carminibus vestrum servasse Menalcam.

MO. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod nisi me quacumque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mæris; nec viveret ipse Menalcas.

LT. Heu! cadit in quemquam tantum scelus heu! tua
nobis

Pænè simul tecum solatia rapta, Menalcas!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas,
Et potum pastas age, Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caveto: (bat,

MO. Immo hæc, quæ Varo, necdum perfecta cane-
Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.

LT. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiso pastæ distentent ubera vaccæ.
Incipe si quid habes, & me fecere poëtam
Piêrides; sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ

Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

MO. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum
ipse voluto,

Si valeam meminisse: nec est ignobile carmen.

Huc ades, ò Galatea: quis est nam ludus in undis?

Hic per purpureum: varios hic flumina circum

Fundit humus flores: hic candida populus antro

Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.

Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.

LT. Quid? quæ te purâ solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.

MO. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:

Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo

Duceret apricis in collibus uva colorem.

Inserere, Daphni, pyros: carpent tua poma nepotes.

Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos

Cantando, puerum memini me condere soles.

Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin

Jam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.

Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas:

LT. Causando nostros in longum ducis amores,

Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes

(Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.

Hinc adeo media est nobis via: namque sepulcrum,

Incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas

Agricolæ strigunt frondes, hic, Mœri, canamus:

Hic hædos depone: tamen veniemus in urbem.

Aut si, nox pluviam ne colligat ante veremur,

Cantantes licet usque (minus via lædet) eamus.

Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

ME. Desine plura, puer: & quod nunc instat, agamus,

Carmina tunc melius, cum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X. GALLUS.

Argumentum.

Gallum poeta de amissa amica, quam immodicè amabat, solatur.

EXtremum hunc, Aretusa, mihi concede laborem.
 Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
 Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
 Sic tibi, cum fluctus subtet labère Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam.
 Incipe: sollicitos Galli dicamus amores:
 Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
 Non canimus surdis: respondent omnia silvæ.
 Quæ nemora, aut qui vos saltus habuère, puellæ
 Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
 Nam neque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi,
 Ulla moram fecère, neque Aonia Aganippe.
 Illum etiam lauri, illum etiam flevère myricæ:
 Piniifer illum etiam sola sub rupe jacentem
 Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi.
 Stant & oves circum, nostri nec pœnitet illas:
 Nec te pœniteat pecoris, divine Poeta.
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:
 Venit & Upilio: tardi venere bubulci.
 Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
 Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? venit Apollo
 Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris,
 Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
 Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
 Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.

Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
 Et quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
 Tristis at ille: tamen cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades: ò mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores.
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
 Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor; (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, & vacinia nigra)
 Mecum inter salices, lenta sub vite, jaceret:
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes: hinc mollia prata, Lycori:
 Hic nemus: hinc ipso tecum consumeret ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
 Tela inter media, atque adversos detinet hostes.
 Tu procul è patria (ne sit mihi credere) tantum
 Alpinas, ah! dura, nives, & frigora Rheni
 Me sine sola vides, Ah te ne frigora lædant!
 Ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
 Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu,
 Carmina pastoris Siculi modulabor avena.
 Certum est in silvis, inter spelæa ferarum
 Malle pati, tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
 Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis:
 Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor, lucosque sonantes

Ire : libet Parto torquere Cydonia cornu
 Spicula : tamquam hæc sit nostri medicina furoris,
 Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus , nec carmina nobis
 Ipsa placent : ipsæ rursus concedite sylvæ.
 Non illum nostri possunt mutare labores:
 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
 Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ:
 Nec si , cum moriens alta liber aret in ulmo,
 Ætiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor : & nos cedamus amori,
 Hæc sat erit , divæ , vestrum cecinisse poetam,
 Dum sedet , & gracili fiscellam texit hibisco,
 Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo:
 Gallo , cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum verè novo viridis se subjicit alnus.
 Surgamus : solet esse gravis cantantibus umbra:
 Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbræ.
 Ite domum , saturæ , venit Hesperus , ite , capellæ.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM.

LIBER I.

Argumentum.

Numerat universè quæ hisce quatuor libris est dicturus. Inde hoc libro de agricultûs instrumento, seu temporibus.

AD C. MÆCENATEM.

QUID faciat lætas segetes, quo sidere terram
 Vertere, Mæcenas: ulmisque adjungere vites
 Conveniat; quæ cura bouum, qui cultus habendo
 Sit pecori; atque apibus quanta experientia parcis:
 Hinc canere incipiam. Vos, ò clarissima mundi
 Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
 Libet, & alma Ceres, vestro si munere tellus
 Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
 Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
 Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
 Ferte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ,
 Munera vestra cano: Tuque ò, cui prima frementem
 Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
 Neptune, & cultor nemorum, cui pingua Cææ
 Tercentum nivei tondent dumeta juvenci;
 Ipse nemus linquens patrium, saltusque Licæi,
 Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
 Adsis, ó Tegeæ favens; oleæque, Minerva

Inventrix ; unciq̄ue puer monstrator aratri:
 Et teneram ab radice ferens , Sylvane , cupressum:
 Dique , deæque omnes , studium quibus arva tueri,
 Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
 Quique satis largum cœlo demittitis imbrem;
 Tuque adeo , quem mox quæ sint habitura Deorum
 Concilia , incertum est ; urbesne invisere , Cesar,
 Terrarumque velis curam , & te maximus orbis
 Auctorem frugum , tempestatumque potentem
 Accipiat , cingens materna tempora myrto;
 An Deus immensi venias maris , ac tua nautæ
 Numina sola colant ; tibi serviat ultima Thule;
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis;
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
 Qua locus Erigonem inter , Chelasque sequentes
 Panditur ; ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpius , & cœli justa plus parte relinquit;
 Quidquid eris ; (nam te nec sperent Tartara regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.)
 Da facilem cursum , atque audacibus annue cœptis,
 Ignarosque viæ , mecum miseratus agrestes
 Ingredere , & votis jam nunc assuesce vocari.

Vere novo , gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur , & Zephyro putris se gleba resolvit,
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
 Ingemere , & sulco attritus splendescere vomer.
 Illa seges demum votis respondet avari
 Agricolæ , bis quæ solem , bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 At prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
 Ventos , & varium cœli prædiscere morem

Cura sit, ac patrios cultusque, habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
His segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei foetus alibi, atque injussa virescunt
Gramina: nonne vides, croceus ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosa que Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda; sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis, idem tonsas cessare novales,
Et segnem patiēre situ durescere campum.
Aut ibi flava serēs, mutato sidere, farra,
Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tennes foetus viciæ, tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenæ,
Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
Effoetos cinerem immundum jactare per agros:
Sic quoque mutatis requiescunt foetibus arva.
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,

Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
 Sive inde occultas vires, & pabula terræ
 Pingua concipiunt; sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
 Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:
 Seu durat magis, & venas adstringit hiantes;
 Ne tenues pluviae, rapidive potentia solis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
 Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum
 Flava Ceres alto nequidquam spectat Olympo:
 Et qui, proscisso quæ suscitât æquore terga,
 Rursus in obliquum, verso pererrumpit aratro,
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
 Humida solstitia, atque hyemes optate serenas,
 Agricolaë: hyberno lætissima pulvere farræ;
 Lætus ager: nullo tantum se Mysia cultu
 Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
 Insequitur, cumulusque ruit malè pinguis arenæ?
 Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
 Et, cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
 Ecce, supercilio clivosi tramitis, undam
 Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
 Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 Cum primum sulcos æquant sata? quique paludis
 Collectum humorem bibula deducit arena?
 Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

Nectamen (hæccum sint hominumque, boumque labores
 Versando terram, experti) nihil improbus anser,
 Strymoniaëque grues, & amaris intyba fibris
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse, colendi
 Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
 Movit agros, *curis acuens mortalia corda:*
 Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
 Nec signare quidem, aut partiri limite campum
 Fas erat: in medium quærebant: ipsaque tellus
 Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædarique lupos jussit, pontumque moveri:
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit;
 Et passim rivis currentia vina repressit:
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paullatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
 Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
 Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
 Navita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Plejadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere visco
 Inventum, magnas canibus circumdare saltus.
 Atque alius latum funda jam verberat amnem
 Alta petens; pelagoque alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atque argutz lamina serræ:
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
 Tum variæ venere artes: *Labor omnia vicit*
Improbis, & duris urgens in rebus egestas.
 Prima Ceres ferro mortales vertere terram
 Instituit: cum jam glandes atque arbuta sacra
 Deficerent silvæ victum Dodone negaret.
 Mox & frumentis labor additos, ut mala culmos

Esset rubigo, segnisque horret in arvis
 Carduus: intereunt segetes: subit aspera silva,
 Lappæque; tribulique: interque nitentia culta
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
 Quod nisi & asiduis terram insectabere rastris,
 Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci
 Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem:
 Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum,
 Concussaque famem in silvis solabère quercu.
 Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma,
 Queis sine, nec potuère seri, nec surgere messes.
 Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
 Tardaue Eleusinæ matris volventia plaustra,
 Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere ratri:
 Virgea præterea Celei, vilisque supellex,
 Arbutæ crates, & mystica vannus Iacchi:
 Omnia quæ multo ante memor provisa repones,
 Si te digna manet divini gloria ruris.
 Continuo in silvis magna vi flexa domatur
 In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
 Huic à stirpe pedes temo protentus in octo,
 Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso,
 Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus;
 Stivaquæ, quæ currus à tergo torquat imos,
 Et suspensa focis explorat robora fumus.
 Possum multa tibi veterum præcepta referre,
 Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
 Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
 Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
 Ne subeant herbæ, nec pulvere victa fatiscat;
 Tum variæ illudant pestes: sæpe exiguus mus
 Sub terris posuitque domus, atque horrea fecit:
 Aut oculis capti fodere cubilia talpæ

Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
 Monstra ferunt: populatque ingentem farris acervum
 Curgulio, atque inopi metuens formica senectæ.
 Contemplator item, cum se nux plurima silvis
 Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
 Si superant foetus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore.
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 Nequicquam pingues paleæ terret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
 Grandior ut foetus siliquis fallacibus esset.
 Et quamvis igni exiguo properata maderent,
 Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
 Degenerare tamen; ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret: *Sic omnia fatis*
In pejus ruere, ac retro sublapsa referrî
 Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
 Atque illum in præceps pronò rapit alveus amni.
 Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
 Hædorumque dies servandi, & lucidus Anguis,
 Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus, & ostriferi fauces tentantur Abydi
 Libra die sonique pares ubi fecerit horas,
 Et medium luci, atque umbris jam dividet orbem:
 Exercete, viri, tauros: serite hordea campis,
 Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
 Necnon & lini segetem, & Cereale papaver
 Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris,
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 Vere fabis satio, tunc te quoque, medica, putres,
 Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus, & adverso cedens Canis occidit astro
 At si triticeam in messem, robustaque farra
 Exercebis humum, solisque instabis aristis:
 Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
 Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ,
 Debita quam sulcis committas semina, quamque
 Invitæ properes anni spem credere terræ.
 Multi ante occasum Majæ cœpère: sed illos
 Expectata seges vanis elusit avenis.
 Si vero viciamque seres, vilemque faselum,
 Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
 Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.
 Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
 Idcirco certis dimensum partibus orbem
 Per duodena redit mundi sol aureus astra.
 Quinque tenent cœlum zonæ; quarum una corusco
 Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
 Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur
 Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
 Has inter, mediamque, duæ mortalibus ægris
 Munere concessæ divum: via secta per ambas,
 Obliquus qua se signorum verteret ordo.
 Mundus ut ad Scythiam, Riphæasque arduus arces
 Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
 Hic vertex nobis semper sublimis: ad illum
 Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
 Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
 Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
 Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
 Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
 Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit.

Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
 Illic sera rubens accedit lumina Vesper.
 Hinc tempestates dubio prædicere cælo
 Possumus: hinc messisque diem, tempusque serendi:
 Et quando infidium remis impellere marmor
 Conveniat, quando armatas deducere classes:
 Aut tempestivam silvis evertere pinum.

Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber,
 Multa, forent, quæ mox cælo properanda sereno,
 Maturare datur: durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
 Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis;
 Exacuunt alii vallos, furcasque bicornes,
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti;
 Nunc facilis Rubea texatur fiscina virga:
 Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
Fas & jura sinunt: rivos deducere nulla
 Religio vetuit; segeti prætendere sepem;
 Insidias avibus moliri; incendere vepres;
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sæpè oleo tardi costas agitator aselli
 Vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
 Incisum, aut atræ massam picis urbe reportat.
 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
 Felices operum: quintam fuge: pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ: tum partu terra nefando
 Cozumque Iapetumque creat, sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cælum rescindere fratres.
 Ter sunt conati imponere Pelio Ossam;
 Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
 Ter

Ter pater extractos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix, & ponere vitem,
 Et pressos domitare boves, & licia telæ
 Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
 Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
 Aut cum sole novo terras irrorat Eous.
 Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
 Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
 Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
 Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto:
 Interea longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem:
 Et foliis undam tepidi despumat aheni.
 At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges:
 Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.
 Frigoribus, parto agricolæ plerumque fruuntur,
 Mutuaque inter se læti convivia curant:
 Invitat genialis hyems, curasque resolvit;
 Ceu pressæ cum jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
 Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus
 Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
 Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores: tum fingere damas,
 Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
 Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
 Quid tempestates autumnæ, & sidera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum vesper
 Spicea jam campis cum messis inhorruit, & cum
 Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?

Sæpè ego, cum flavis messorum induceret arvis
 Agricola, & fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublimè expulsam eruerent: ita turbine nigro
 Ferret hyems culmumque levem, stipulasque volantes.
 Sæpè etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
 Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
 Et pluviâ ingenti sata læta, boumque labores
 Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse Pater, mediâ nimborum in nocte, coruscâ
 Fulmina molitur dextrâ, quo maxima motu
 Terra tremit: fugère & feræ, & mortalia corda
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit: ingeminant austri, & densissimus imber:
 Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
 Hoc metuens, cœli menses & sidera serva;
 Frigida Saturni sese quò stella receptet:
 Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbis.
 In primis venerate Deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
 Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
 Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho;
 Terque novas circum felix eat hostia fruges;
 Omnis quam chorus; & socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
 Falcem maturis quisquam supponat aristis,

Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
 Det motus incompósitos, & carmina dicat.
 Atque hæc ut certis possimus discere signis,
 Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos
 Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret:
 Quo signo caderent Austri: quid sæpè videntes
 Agricolaë, proprius stabulis armenta tenerent.
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
 Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
 Littora misceri; & nemorum increbescere murmur,
 Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis,
 Cum mediò celeres revolant ex æquore mergi,
 Clamoremque ferunt ad litora; cumque marina
 In sicco ludent fulicæ; notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpè etiam stellas, vento impendente, videbis
 Præcipites cælo labi, noctisque per umbras
 Flammaram longos à tergo albescere tractus:
 Sæpè levem paleam, & frondes volitare caducast
 Aut summâ nantes in aquâ colludere plumas.
 At Boreæ de parte trucidis cum fulminat, & cum
 Euriq;ue, Zephyriq;ue tonat domus; omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit: numquam imprudentibus imber
 Obfuit. Aut illum surgentem vallibus imis
 Aëriæ fugere grues; aut bucula cælum
 Suspiciens, patulis captavit naribus auras;
 Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
 Et veterem in limo ranæ cecinere querelam,
 Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
 Augustum formica terens iter: & bibit ingens
 Arcus; & è pastu decedens agmine magno

Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores;
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi.
 Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
 Et sola in siccâ secum spatiatur arenâ.
 Nec nocturnam quidem carpentes pensa puellæ
 Nescivêre hyemem; testâ cum ardente viderent
 Scintillare oleum, & putres concreescere fungos.
 Nec minùs ex imbri soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
 Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
 Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
 Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
 Immundi meminêre sues jactare maniplos.
 At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt
 Solis & occasum servans, de culmine summo
 Nequicquam seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo,
 Quicumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras,
 Insequitur Nisus: quâ se fert Nisus ad auras,
 Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis
 Tam liquidas corvi presso ter gutture voces,
 Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis,
 Nescio qua præter solitum dulcedine læti
 Inter se foliis strepitant: juvat, imbribus actis,
 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.

Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
 Ingenium, aut rerum *fato prudentia major*.
 Verum ubi tempestas, & cœli mobilis humor
 Mutavere vias, & Juppiter humidus Austris
 Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat:
 Vertuntur species animorum, & pectora motus
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipitur: hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi:
 Si vero solem ad rapidam, Lunasque sequentes
 Ordine respicies, numquam te crastina fallet
 Hora, neque insidiis noctis capiêre serenæ.
 Luna revertentes cum primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu;
 Maximus agricolis, pelagoquê parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem;
 Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
 Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit;
 Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt:
 Votaque servati solvent in litore nautæ
 Glauco, & Panopææ, & Inoo Melicertæ.
 Sol quoque & exoriens, & cum se condet in undas,
 Signa dabit: solem certissima signa sequentur,
 Et quæ manè refert, & quæ surgentibus astris.
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
 Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
 Suspecti tibi sint imbris: namque urget ab alto
 Arboribusque, satisque notus pecorique sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;

Heu, male tum mites defendet pampinus uvas:
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando,
 Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo,
 Profuerit meminisse magis; nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores:
 Cæruleus pluuiam denuntiat: igneus Euros:
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
 Omnia tunc pariter vento, nimbisque videbis
 Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
 Ire, neque à terra moneat convellere funem.
 At si, cum referetque diem, condetque relatum,
 Lucidus orbis erit; frustra terreberè nimbis:
 Et claro silvas cernes Aquilone moveri.
 Denique, quid Vesper seres vehat; unde serenas
 Ventus agat nubes; quid cogitet humidus Auster;
 Sol tibi signa dabit: *Solem quis dicere falsum*
Audeat? ille etiam cæcus instare tumultus
 Sæpe monet; fraudemque, & operta tumescere bella.
 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
 Cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
 Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
 Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
 Obscœnæque canes, importunæque volucres
 Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
 Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
 Flammæque globos, liquefactaque volvere saxa?
 Armorum sonitum toto Germania cœlo
 Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
 Vox quoque per lucos vulgo exaudiat silentes
 Ingens: & simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis: pecudesque locutæ
 Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt:
 Et mœstum illacrimat templis ebur, æraque sudant.

Proluit insano contorquens vortice sylvas
 Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem
 Tristibus, aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessavit, & alte
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura: nec diri toties arsere cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi:
 Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Emathiam, & latos Æmi pinguescere campos.
 Scilicèt & tempus veniet cum finibus illis
 Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabra rubigine pila:
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes:
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Dii Patrii Indigetes, & Romule, Vestaque mater,
 Quæ Thuscum Tiberim, & Romana palatia servas,
 Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo,
 Ne prohibete: satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuriam Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
 Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas versum, atque nefas: tot bella per
 orbem;
 Tam multæ scelerum facies, non ullus aratro
 Dignus honos; squalent abductis arva colonis;
 Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ, ruptis inter se legibus, urbes
 Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,

Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

GEORGICORUM.

LIBER II.

Argumentum.

Hic liber tractat rationem vitium colendarum, præ-
terea præcepta de olea, & aliis arboribus.

HActenus arborum cultus, & sidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam: nec non sylvestria tecum
Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ.
Huc pater, o Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
Huc, pater, o Lenæe, veni, nudataque musto.
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque, & flumina latè
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castanæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Grajis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnasia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne

Silvarum, fructicumque viret, nemorumque sacrorum,
 Sunt alii, quos ipse via sibi reperit, usus,
 Hic plantas tenero abscindens corpore matrum,
 Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos:
 Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
 Expectant, & viva sua plantaria terra.
 Nil radicis egent aliæ, summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
 Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
 Truditur è sicco radix oleagina ligno:
 Et sæpè alterius ramos impune videmus
 Vertere in alterius, mutatamque in ita mala
 Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
 Quare agite, ò, proprios generatim discite cultus
 Agricolaræ, fructusque feros mollite colendo:
 Neu segnes jaceant terræ: juvat Ismara Baccho
 Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades, inceptumque una decurre laborem
 O decus, ò famæ meritò pars maxima nostræ,
 Mæcenas, pelagoque volans da vela patienti.
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Terrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
 In manibus terræ; non hic te carmine ficto,
 Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
 Infecunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
 Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
 Exuerint silvestrem animum; cultuque frequenti,
 in quascumque voces artes, haud tarda sequentur,
 Nec non & sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,

Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
 Crescentique adimunt foetus, uruntque ferentem.
 Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.
 Pomaque degenerant succos oblita priores:
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
 Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ melius; propagine vites,
 Respondent; solido Paphiæ de robore myrtus;
 Plantis, & duræ coryli nascuntur; & ingens
 Fraxinus; Herculeæque arbos umbrosa coronæ;
 Chaonique patris glandes: etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inseritur vero ex foetu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes;
 Castaneæ fagos: ornusque incanuit albo
 Flore pyri, glandemque sues fregere sub ulmis.
 Nec modus inserere, atque oculos imponere, simplex:
 Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
 Et tennes rumpunt tunicas, angustus in ipso
 Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci resecantur, & altè
 Finditur in solidum cuneis via; deinde feraces
 Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
 Exiit ad cælum ramis felicibus arbor
 Miraturque novas frondes, & non sua poma.
 Prætereà genus haud unum, nec fortibus ulmis,
 Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparisis,
 Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ
 Orchades, & radii, & amara pausia bacca,

Pomaque, & Alcinoi silvæ: nec surculus idem
 Crustumis, Syriisque, pyris gravibusque volemis.
 Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
 Sunt Thasiæ vites: sunt & Mareotides albæ:
 Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
 Et passo Psythia utilior, tenuisque Lageos,
 Tentatura pedes olim, vincturaque linguam
 Purpureæ, preciaque; & quo te carmine dicam
 Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.
 Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina;
 Tmolius & assurgit quibus, & rex ipse Phænus,
 Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
 Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
 Non ego te, mensis & diis accepta secundis,
 Transierim, Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis.
 Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
 Est numerus: neque enim numero comprehendere refert:
 Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
 Discere, quàm multæ Zephro turbentur arenæ:
 Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
 Nosse, quòt Jonii veniant ad litora fluctus.
 Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt:
 Fluminibus salices, crasisque paludibus alni
 Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:
 Litora myrtetis lætissima; denique apertos
 Bacchus amat colles: Aquilonem & frigora taxi:
 Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
 Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
 Divisæ arboribus patriæ, sola India nigrum
 Fert ebum, solis est thurea virga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthi?

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
 Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis; ubi aëra vincere summum
 Arboris, haud ullæ jactu potuere sagittæ:
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
 Media fert tristes succos, tardumque saporem
 Felicis mali: quo non præsentius ullum,
 Pocula si quandò sævæ infecere novercæ,
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba,
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
 Ipsa ingens arbor, faciemque simillima lauro:
 Et, si non alium late jactaret odorem,
 Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
 Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
 Ora fovent illo, & senibus medicantur anhelis.

Sed neque Medorum silvæ, ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
 Invertère, satis immanis dentibus Hydri;
 Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis:
 Sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
 Implevère: tenent oleæque, armentaque læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
 Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
 Victima, sæpè tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa Deum duxere triumphos.
 Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas:
 Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor,
 At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
 Semina; nèc miseros fallunt aconita legentes:

Nèc rapit immensos orbes per humum , neque tanto
 Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tòt egregias urbes , operumque laborem,
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subter labentia muros.
 An mare , quod suprâ memorem , quodque alluit infra?
 An ne lacus tantos? te , Lari maxime , teque
 Fluctibus , & fremitu assurgens , Benace , marino?
 An memorem portus , Lucrinoque addita claustra;
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
 Julia quâ ponto longè sonat unda refuso,
 Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
 Hæc eadem argenti rivos , ærisque metalla
 Ostendit venis , atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virûm , Marsos , pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem , Volcosque verutos
 Extulit ; hæc Decios , Marios , magnosque Camillos,
 Scipiadas duros bello , & te , maxime Cæsar,
 Qui nunc , extremis Asiæ jam victor in oris,
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve , magna parens frugum , Saturnia tellus,
 Magna virûm , tibi res antiquæ laudis , & artis
 Ingredior , sanctos ausus recludere fontes,
 Ascraëmque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis , quæ robora cuique,
 Quis color , & quæ sit rebus natura ferendis.
 Difficiles primùm terræ , collesque maligni,
 Tenuis ubi argilla , & dumosis calculus arvis,
 Palladiâ gaudent silva vivacis olivæ;
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus , & strati baccis silvestribus agri.
 At quæ pinguis humus , dulcique uligine læta,
 Quique frequens herbis , & fertilis ubere campus,
 Qua-

Qualem sæpè cavâ montis convalle solemus
 Despiciere, hùc summis liquuntur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum; quique editus Austro,
 Et silicem curvis invisam poscit aratris:
 Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
 Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,
 Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
 Sin armenta magis studium, vitulosque rueri,
 Aut foetus ovium, aut urentes culta capellas:
 Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cygnos.
 Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exigua tantùm gelidus ros nocte reponet.
 Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum, (namque hoc imitamur arando)
 Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
 Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
 Aut undè iratus silvam devexit arator,
 Et nēmora evertit multos ignava per annos,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit: illæ altum nidis petiêre relictis:
 At rudis enituit impulso vomere campus.
 Nam jejuna quidem clivosi glareæ ruris
 Vix humiles apibus casias roremque ministrat:
 Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
 Creta, negant alios æquè serpentibus agros
 Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres;
 Et bibit humorem, & cum vult, ex se ipsa remittit:

Quæque suo viridi semper se gramine vestit;
 Nec scabie, & salsâ lædit rubigine ferrum:
 Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos:
 Illa ferax oleo est: illam experiere colendo
 Et facilem pecori, & patientem vomeris unci,
 Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
 Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
 Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
 Rara sit, an supra morem si densa, requiras.
 (Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
 Antè locum capies oculis, alteque jubebis
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursùs humum, & pedibus summas æquabis arenas;
 Si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis
 Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis;
 Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga
 Expecta, & validis terram proscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando;
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
 Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
 Colaque prælorum fumosis diripe tectis:
 Hùc ager ille malus, dulcesque á fontibus undæ
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
 Scilicèt, & grandes ibunt per vimina guttæ;
 At sapor indicium faciet manifestus, & ora
 Tristia tentatum sensu torquebit amaro.
 Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
 Sed, picis in morem, ad digitos lentescit habendo.
 Humida majores herbas alit, ipsaque justo

Lætior : ah ! nimiùm ne sit mihi fertilis illa,
 Neù se prævalidam primis ostendat aristis.
 Quæ gravis est , ipso tacitam se pondere prodit :
 Quæque levis. Promptum est oculis prædiscere nigram,
 Et quis cui color : at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est : piceæ tantùm taxique nocentes
 Interdùm , aut hederæ pandunt vestigia nigræ
 His animadversis terram multò antè memento
 Excoquere , & magnos scrobibus concidere montes :
 Antè supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quàm lætum infodias vitis genus : optima putri
 Arva solo : id venti curant , gelidæque pruinae,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit ;
 Ante locum similem exquirunt , ubi prima paretur
 Arboribus seges , & quo mox digesta feratur,
 Mutata ignorent subitò ne femina matrem.
 Quin etiam cœli regionem in cortice signant :
 Ut , quo quæque modo steterit , quâ parte calores
 Austrinos tulerit , quæ tergo obverterit Axi,
 Restituant : *adeo in teneris consuescere multum est!*
 Collibus , an plano melius sit ponere vitem,
 Quære priùs : si pinguis agros metabere campi ;
 Densa fere : in denso non segnior ubere Bacchus.
 Sin tumulis acclive solum , collesque supinos,
 Indulge ordinibus : nec secius omnis in unguem
 Arboribus positis secto via limite quadret.
 Ut sæpè ingenti bello cùm longa cohortes
 Explicuit legio , & campo stetit agmen aperto,
 Directæque acies ; ac latè fluctuat omnis
 Ære renidenti tellus , nec dùm horrida miscent
 Prœlia , sed dubius mediis Mars errat in armis.
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum :

Non animum modò uti pascat prospectus inanem;
 Sed quia non alitè vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan, & scrobibus quæ sint fastigia, quæras:
 Ausim vel tenui vitem committere sulco:
 Altior, ac penitùs terræ defigitur arbos,
 Æsculus in primis; quæ quantùm vertice ad auras
 Ætherèas, tantum radice in Tartara tendit.
 Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
 Convellunt: immota manet, multosque per annos
 Multa virùm volvens durando sæcula vincit.
 Tùm fortes latè ramos, & brachia tendens
 Hùc illùc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
 Neve inter vites corylum sere: neve flagella
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas:
 (Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
 Semina: neve oleæ sylvestres insere truncos.
 Nam sæpè incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas
 Ingentem cœlo sonitum dedit: inde secutus
 Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cœlum picea crassus caligine nubem:
 Præsertim si tempestas à vertice silvis
 Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi, non à stirpe valeant, cæsæque reverti
 Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ:
 Infelix superat foliis oleaster amaris.
 Nec tibi tàm prudens quisquam persuadeat auctor,
 Tellurem Boreâ rigidam spirante moveri.
 Rura gelu tùm claudit hyems: nec semine jacto

Concretam patitur radicem affigere terræ :
Optima vinetis satio est , cùm vere rubenti
Candida venit avis , longis invisâ colubris,
Prima vel auctumni sub frigora , cùm rapidus sol
Nondum hyemem contingit equis , jam præterit æstas.
Ver adeò frondi nemorum , ver utile silvis:
Vere tument terræ , & genitalia semina poscunt.
Tùm pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit ; & omnes
Magnus alit magno cômmissus corpore fœtus.
Avia tùm resonant avibus virgulta canoris;
Et venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager ; Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus : superat tener omnibus humor;
Inque novos soles audent se gramina tutò
Credere : nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas , & frondes explicat omnes:
Non alios primâ crescentis origine mundi
Illuxisse dies , aliumve habuisse tenorem
Crediderim : ver illud erat : ver magnus agebat
Orbis , & hybernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primùm lucem pecudes hausêre , virumque
Ferreâ progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ silvis , & sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter , & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest , quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui , & multâ memor occule terrâ:
Aut lapidem bibulum , aut squalentes infode conchas:
Inter enim labentur aquæ tenuisque subibit
Halitus , atquæ animos tollent sata : jamque reperti,
Qui

Qui saxo super , atque ingentis pondere testæ
 Urgerent : hoc effusos munimen ad imbres:
 Hoc , ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
 Seminibus positis , superest deducere terram
 Sæpiùs ad capita , & durus jactare bibentes:
 Aut presso exercêre solum sub vomere , & ipsa
 Flectere luctantes inter vineta juvencos.
 Tùm leves calamos , & rasæ hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptare sudes , furcasque bicornes:
 Viribus eniti quarum , & contemnere ventos
 Assuescant , summasque sequi tabulata per ulmos.
 Ac , dùm prima novis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris : & dùm se lætus ad auras
 Palmes agit , laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa acies nondum falcis tentanda , sed uncis
 Carpendæ manibus frondes , interque legendæ.
 Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint : tunc stringe comas , tunc brachia tonde:
 Ante reformidant ferrum : tunc denique dura
 Exercet imperia , & ramos compesce fluentes.
 Texendæ sepes etiam , & pecus omne tenendum:
 Præcipuè dùm frons tenera , imprudensque laborum:
 Cui , super indignas hyemes , solemque potentem,
 Silvestres uri assiduè , capræque sequaces
 Illudant : pascuntur oves , avidæque juvencæ.
 Frigora nec tantùm canâ concreta pruinâ,
 Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
 Quantum illi nocuère greges , durique venenum
 Dentis , & admorso signata in stirpe cicatrix.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Cæditur , & veteres ineunt proscenia ludi:
 Præmiaque ingeniis pagos & compita circum
 Theseidæ posuere : atque inter pocula læti

Mollibus in pratis unctos salière per utres:
 Necnon Ausonii, Troja gens missa, coloni
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
 Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu:
 Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:
 Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
 Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
 Ergò ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque & liba feremus,
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
 Pinguiaque in veribus torrebimus exta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui numquam exhausti satis est: namque omne quotannis
 Terque quaterque solum scindendum: glebaque versis
 Æternum frangenda videntibus: omne levandum
 Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
 Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Et jam olim seras posuit cum vinea frondis,
 Frigidus, & silvis Aquilo decussit honorem;
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum
 Rusticus, & curvo Saturni dente reliciam
 Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus de vecta cremato
 Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto:
 Postremus merito: bis vitibus ingruit umbra:
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
 Durus uterque labor. *Laudato ingentia rura:*
Exiguam colito. Necnon etiam aspera rusci
 Vimina per sylvam, & ripis fluvialis arundo
 Cæditur, incultique exercet cura salicti.
 Jam vinctæ vites: jam falcem arbusta reponunt:

Jam canit extremos effœtus vinitor antes:
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
 Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.

Contrâ non ulla est oleis cultura: neque illæ
 Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
 Cùm semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, & gravidas, cùm vomere, fruges.
 Hoc pinguem, & placitam Paci nutritor olivam.
 Poma quoque, ut primùm truncos sensère valentes,
 Et vires habuère suas, ad sidera raptim
 Vi propriâ nituntur, opisque hæud indiga nostræ.

Nec minùs intereâ fœtu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
 Tondentur cytisi: tædas silva alta ministrat:
 Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
 Quid majora sequar? salices, humilesque genestæ.
 Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras
 Sufficiunt, sepemque satis, & pabula melli:
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
 Naryciæque picis lucos: juvat arva vidère
 Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucasæ sterile in vertice silvæ,
 Quas animos, Euri, assidue franguntque, feruntque,
 Dant alios aliæ fœtus: dant utile lignum
 Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
 Hinc radios trivêre rotis, hinc tympana plaustri
 Agricolæ, & pandas ratibus posuère carinas.
 Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus; & bona bello
 Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
 Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum,

Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
 Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
 Lissa Pado: necnon & apes exâmina condunt,
 Corticibusque cavis, vitiosæque ilicis alveo.
 Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
 Bacchus, & ad culpam causas dedit; ille furentis
 Centauros letho domuit, Rhætumque, Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis cratera minantem.
o fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus.
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Manè salutantum totis vomit ædibus undam;
 Nec varios inhiant pulchra testudine postes
 Illusasque aurò vestes, Epyreiaque aëra;
 Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.
 Nec casiâ liquidi corrumpitur usus olivi:
 At secura quies, & nescia fallere vita,
 Dives opum variarum; at latis otia fundis,
 Speluncæ, vivique lacus; ac frigida Tempe,
 Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
 Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
 Et patiens operum, exiguoque assueta juvenus,
 Sacra Deum, sanctique patres: extrema per illos
 Justitia excedens terris vestigia fecit.
 Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero, ingenti percussus amore,
 Accipiant; cœlique vias & sidera monstrent:
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Undè tremor terris: quâ vi maria alta tumescant.
 Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant:
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hiberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Sin, hās ne posim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
 Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes;
 Flumina amem, silvasque inglorius: ò, ubi campi,
 Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacænis
 Taygeta! ò, qui me gelidis in vallibus Hæmi
 Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atque metus omnes & inexorabile fatum
 Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari
 Fortunatus & ille Deos qui novit agrestes,
 Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores
 Illum non populi fascēs, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres;
 Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
 Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille,
 Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
 Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntque
 In ferrum, penetrant aulas, & limina regum;
 Hic petit excidiis urbem, miserosque Penates,
 Ut gemmâ bibat, & Serrano in dormiat ostro;
 Condit opes alius, defossoque incubat auro;
 Hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatus enim) plebisque Patrumque
 Corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum,
 Exsilioque domos, & dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro:
 Hinc anni labor: hinc patriam, parvosque nepotes
 Sustinet: hinc armenta bouum, meritosque juvencos.

Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
 Aut foetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
 Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis;
 Glande sues læti redeunt; dant arbuta silvæ;
 Et varios ponit foetus auctumnus; & altè
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Intereà dulces pendent circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus; ubera baccae
 Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto,
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & socii cratæra coronant,
 Te libans, Lenæe, vocet: pecorisque magistris
 Velocis iaculi certamina ponit in ulmo:
 Corporaque agresti nudant prædura palestrâ.
 Hanc olim veteres vitam colere Sabini;
 Hanc Remus, & frater: sic fortis Hetruria crevit:
 Scilicet, & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces.
 Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & antè
 Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Nèc dùm etiam audierant inflari classica, ne dùm
 Impositos duris crepitare incudibus enses.
 Sed nos immensum spatium confecimus æquor;
 Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

GEORGICORUM.

LIBER III.

Argumentum.

Tertius liber continet descriptionem animantium, equorum, & boum, & aliarum bestiarum, quarum est maximus usus.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus

Pastor ab Amphryso: vos silvæ, amnesque Lycæi.

Cætera, quæ vacuas tenuissent carmina mentis,

Omnia jam vulgata: quis aut Eurysthea durum,

Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?

Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,

Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim

Tollere humo, victorque virum volitare per ora,

Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit)

Aonio rediens deducam vertice Musas:

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas,

Et viridi in campo templum de marmore ponam

Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat

Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas.

In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.

Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,

Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Cuncta mihi, Alpheum linquens, lucosque Molorchi,

Cursibus, & crudo decernet Græcia cæstu.

Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
 Dona feram. Jam nunc solemnes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cæsosque vidère juvencos:
 Vel scena ut versis discedat frontibus: utque
 Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
 In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
 Gangaridûm faciam, victorisque arma Quirini:
 Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem,
 Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis;
 Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa;
 Bisque triumphatas utroque ab littore gentis.
 Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
 Nomina, Trosque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
 Invidia infelix Furias annemque severum
 Cocyti metuet, tortosque Ixionis anguis,
 Immanemque rotam, & non exuperabile saxum.
 Interea Dryadum silvas, saltusque sequamur
 Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa;
 Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
 Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
 Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
 Seu quis Olympiæ miratus præmia palmæ,
 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos;
 Corpora præcipuè matrum legat. Optima torvæ
 Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima, cervix,
 Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Tùm longo nullus lateri modus: omnia magna:
 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures,
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:
 Aut juga detrectans: interdumque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
 Et gradiens imâ verrit vestigia caudâ,
 Ætas Lucinam justosque pati Hymenæos
 Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
 Cetera nec foeturæ habilis, nec fortis aratris.
 Intereâ superat gregibus dùm læta juvenas,
 Solve mares, mitte in vènerem pecuaria primus,
 Atque aliam ex aliâ generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
 Sempèr erunt, quarum mutari corpora malis,
 Sempèr enim refice: ac, ne post amissa requiras
 Anteveni, & sobolem armento sortire quotannis.
 Nec non & pecori est idem delectus equino.
 Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
 Præcipuum jam indè à teneris impende laborem.
 Continuò pecoris generosi pullus in arvis
 Altius ingreditur, & mollia crura reponit;
 Primus, & ire viam, & fluvios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponti,
 Nec vanos horror strepitus. Illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga:
 Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
 Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
 Et gilvo. Tùm siqua sonum procul arma dedère,
 Stare loco nescit, micat auribus, & tremat artus,
 Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo.

At duplex agitur per lumbos spina , cavaque
 Tellurem , & solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
 Cyllarus , & quorum Graji meminere poetæ,
 Martis equi bijuges , & magni currus Achillis.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equinâ
 Conjugis adventu pernix , Saturnus , & altum
 Pelion hinnitu fugiens implêvit acuto.
 Hunc quoque , ubi aut morbo gravis , aut jam segnior
 annis

Deficit , abde domo ; nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem senior , frustra que laborem
 Ingratum trahit : & si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos , ævumque notabis
 Præcipue : hinc alias artes , prolemque parentum;
 Et quis cuique dolor victo , quæ gloria palmæ.
 Nonne vides , cum præcipiti certamine campum
 Corripuere , ruuntque effusi carcere currus,
 Cùm spes arrectæ juvenum , exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans : illi instant verberare torto,
 Et proni dant lora ; volat vi fervidus axis.
 Jàm humiles , jamque elati sublime videntur
 Aëra per vacuum ferri , atque assurgere in auras.
 Nec mora : nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
 Tollitur : humescunt spumis , flatuque sequentum.
 Tantus amor laudum , tantæ est victoria curæ!
 Primus Erichthonius currus , & quatuor ausus
 Jungere equos , rapidisque rotis insistere victor.
 Frena Pelethronii Lapithæ , gyrosque dedere
 Impositi dorso , atque equidem docuere sub armis
 Insultare solo , & gressus glomerare superbos,
 Æquus uterque labor : æque juvenemque magistri

Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem.
 Quamvis sæpè fugâ versos ille egerit hostes,
 Et patriam Æpirum referat fortesque Mycenæ,
 Neptuniquè ipsâ deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus, & omnes
 Impendunt curas densa distendere pingui,
 Quem legère ducem, & pecori dixère maritum:
 Florentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 Farraque; ne blando nequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia gnati.
 Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcent:
 Sæpè etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
 Cùm gravitèr tunsis gemit area frugibus, & cùm
 Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
 Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:
 Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
 Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
 Incipit. Exactis gravidæ cum mensibus errat,
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & acri
 Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, & plena secundùm
 Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa.
 Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.
 Est lucus Silari circa ilicibusque virentem
 Plurimus Alburnum volitans; cui nomen Asylo
 Romanum est, æstron Graji vertère vocantes;
 Asper, acerba sonans: quo tota exterrita silvis
 Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
 Concussus, silvæque, & sicci ripa Tanagri,

Hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
 Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ;
 Hunc quoque nam mediis fervoribus acrior instat
 Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
 Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
 Continuòque notas, & nomina gentis inurunt:
 Et quos aut pecori malunt submittere habendo,
 Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
 Et campum horrentem fractis invertere glebis.
 Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu, quos ad studium, atque usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
 Dùm faciles animi juvenum, dùm mobilis ætas.
 Ac primùm laxos tenuis de vimine circlos
 Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
 Servitio adsuérint, ipsis è torquibus aptos
 Junge pares, & coge gradum conferre juvencos:
 Atque illis jam sæpè rotæ ducantur inanes
 Per terram, & summo vestigia pulvere signent;
 Post valido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
 Intereà tibi indomitæ non gramina tantùm,
 Nèc vescas salicum frondes, ulvamque palustrem;
 Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi foetæ
 More patrum nivea implebunt mulctraria vaccæ;
 Sed tota in dulces consumunt ubera natos.
 Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
 Aut Alpheæ rotis prælabi flumina Pisæ;
 Et Jovis in luco currus agitare volantis:
 Primus equi labor est, animos, atque arma vidére
 Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
 Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantis.

Tùm magis , atque magis blandis gaudere magistrî
 Laudibus , & plausæ sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris,
 Audeat : inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus , & jamque tremens , & jam inscius ævi,
 At , tribus exactis , ubi quarta accesserit æstas,
 Carpere mòx gyrum incipiat , gradibusque sonare
 Compositis , sinuetque alterna volumina crurum;
 Sitque laboranti similis : tùm cursibus auras
 Provocet ; ac per aperta volans , ceù liber habenis,
 Æquora , vix summâ vestigia ponat arenâ:
 Qualis Hyperboreis Aquilo cùm densus ab oris
 Incubuit , Scythiæque hyemis , atque arida differt
 Nubila : tùm segetes altæ , campique natantes
 Lentibus horrescunt flabris , summæque sonorem
 Dant silvæ , longique , urgent ad litora fluctus:
 Ille volat , simul arva fugâ , simul æquora verrens
 Hic vel ad Elei metas , & maxima campi
 Sudabit spatia , & spumas aget ore cruentas:
 Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
 Tùm demùm crassa magnum farragine corpus
 Crescere jam domitis sinito : namque ante domandum
 Ingentes tollent animos , prensique negabunt
 Verbera lenta pati , & duris parere lupatis.
 Sed non ulla magis vites industria firmat,
 Quam venerem , & cæci stimulos avertere amoris,
 Sive boum , sive est cui gratior usus equorum.
 Atque ideò tauros procùl , atque in sola relegant
 Pascua , post montem oppositum , & trans flumina lata
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Capit enim vires ; paulatim , uritque videndo
 Femina : nèc nemorum patitur meminisse , nèc herbæ.
 Dulcibus illa quidem illecebris ; & sæpè superbos

Cornibus inter se subigit decernere amanti.
 nascitur in magna silva formosa juvenca:
 Ali alternantes multâ vi prælia miscent
 Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
 Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
 cum gemitu. Reboant silvæque & magnus Olympus.
 Nec mos bellantis una stabulare: sed alter
 victus abit, longèque ignotis exulat oris;
 Multa gemens ignominiam plagasque superbi
 victoris; tum, quos amisit inultus amores;
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
 Ergo omni curâ vires exercet, & inter
 Dura jacet pernix instrato saxa cubili,
 Rondibus hirsutis, & carice pastus acutâ:
 Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,
 Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
 actibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
 Post, ubi collectum robur, viresque receptæ,
 signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:
 fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto,
 longius ex altoque sinum trahit: utque volutus
 ad terras, immane sonat per saxâ, nec ipso
 fonte minor procumbit: at ima exæstuat unda
 orticibus, nigramque altè subjectat arenam.
 Omne adeò genus in terris hominumque, ferarumque
 et genus æquorum, pecudes, pictæque volucres
 in furias, ignemque ruunt. Amor omnibus idem.
 tempore non alio catulorum oblita læena,
 ævior erravit campis: nec funera vulgò
 tam multa informes ursi, stragemque dedere
 per silvas. Tum sævus aper, tum pessima tigris.
 seu, malè tum Lybiæ solis erratur in agris.
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum

Corpora , si tantùm notas odor attulit auras?
 Ac neque eos jam frena virûm , nec verbera sæva,
 Non scopuli , rupesque cavæ , atque objecta retardant
 Flumina , correptosque undâ torquentia montes.
 Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus,
 Et pede prosubigit terram , fricat arbore costas,
 Atque hinc , atque illinc humeros ad vulnera durat.
 Quid juvenis , magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Cæcâ nocte natat serus fræta: quem super ingens
 Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
 Æquora; nèc miseri possunt revocare parentes,
 Nèc moritura supèr crudeli funere virgo.
 Quid Lynces Bacchi variæ , & genus acre luporum,
 Atque canum? quid , quæ imbelles dant prælia cervi?
 Scilicèt ante omnes furor est insignis equarum:
 Et mentem Venus ipsa dedit , quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsère quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara , transque sonantem
 Ascanium : superant montis , & flumina tranant.
 Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
 Vere magis (quia verè redit calor ossibus) illæ
 Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantque leves auras : & sæpè sine ullis
 Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
 Saxâ per & scopulos , & depressas convalles
 Diffugiunt; non , Eure , tuos, neque Solis ad ortus;
 In Boream , Caurumque , aut unde nigerrimus Austere
 Nascitur . & pluvio contristrat frigore cœlum.
 Hinc demum , Hippomanes vero quod nomine dicunt
 Pastores , lentum distillat ab inguine virus.
 Hippomanes , quod sæpè malæ legère novercæ,
 Miscoeruntque herbas , & non innoxia verba.

Id fugit intereà , *fugit irreparabile tempus* ,
 angula dum capti circumvectamur amore.
 Nec satis armentis. Superat pars altera curæ,
 nigeros agitare greges , hirtasque capellas.
 Nec labor : hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius , verbis ea vincere magnum
 Quam sit , & angustis hunc addere rebus honorem.
 Ad me Parnassi deserta per ardua dulcis.
 Captat amor. Juvat ire jugis , quâ nulla priorum
 Castaliam molli divertitur orbita clivo.
 Nunc , veneranda Pales , magno nunc ore sonandum.
 Incipiens , stabulis edico in mollibus , herbam
 Carpere oves , dùm mox frondosa reducitur æstas:
 multa duram stipulâ filicumque manipulis
 Vernere subter humum : glacies ne frigida lædat
 Solle pecus , scabiemque ferat , turpisque podagras.
 Est hinc digressus jubeo frondentia capris.
 Subuta sufficere , & fluvios præbère recentis;
 stabula à ventis hiberno opponere Soli
 Ad medium conversa diem : cùm frigidus olim
 Im cadit , extremoque irrorat Aquarius anno.
 Nec quoque non curâ nobis levioere tuenda;
 Nec minor usus erit : quamvis Milesia magno
 Bellera mutantur Tyrios incocta rubores.
 Pensior hinc soboles : hinc largi copia lactis:
 Quam magis ex hausto spumaverit ubere mulctra,
 Meta magis pressis manabunt flumina mammis.
 Nec minùs intereà barbas , incanaque menta
 Nyphii tondent hirci , setasque comantis
 Sum in castrorum , & miseris velamina nautis.
 Ascuntur verò silvas , & summa Lycæi,
 Porrentisque rubos , & amantes ardua dumos.
 Tunc ipse memores redeunt in tecta , suosque

Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem, ventosque nivales,
 Quo minùs est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes: victumque feres, & virgea lætus
 Pabula: nec tota claudes fœnilia brumâ.

At verò, Zephyris cum læta vocantibus æstas,
 In saltus utrumque gregem, atque in pascua mitte
 Luciferi primo cum sidere, frigida rura
 Carpamus: dùm manè novum, dùm gramina canent
 Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam:
 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos; aut sicubi nigrum
 Ilicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ:
 Tùm tenues dare rursùs aquas, & pascere rursus
 Solis ad occasum; cùm frigidus aëra vesper
 Temperat, & saltus reficit jam roscida Luna,
 Litora que Alcyonem resonant, Acanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
 Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
 Sæpè diem noctemque, & totum ex ordine mensem
 Pascitur, idque pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitiis; tantum campi jacet: omnia secum
 Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque p
 retram.

Non secùs ac patriis acer Romanus in armis
 Injusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris

non , quâ Scythiæ gentes , Mœoticaque unda,
 arbidus & torquens flaventis Ister arenas;
 aque redit medium Rhodope porrecta sub axem:
 c clausa tenent stabulis armenta ; neque ullæ
 t herbæ campo apparent , aut arbore frondes:
 l jacet aggeribus niveis informis , & alto
 tra gelu latè , septemque adsurgit in ulnas:
 mper hyems , semper spirantes frigora Cauri.
 m Sol pallentes haud umquam discutit umbras:
 c cùm invectus equis altum petit æthera; nec cùm
 ecipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
 ncrescunt subitæ currenti in flumine crustæ;
 adaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
 ppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris:
 raque dissiliunt vulgò , vestesque rigescunt
 dutæ , cæduntque securibus humida vina:
 totæ solidam in glaciem vertère lacunæ:
 riaque impexis induruit horrida barbis,
 herea toto non seciùs aëre ningit;
 hereunt pecudes : stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum : confertoque agmine cervi
 rrpent mole nova , & summis vix cornibus extant.
 os , non immissis canibus , non cassibus ullis,
 Panicæve agitant pavidos formidine pennæ:
 sed frustrà oppositum trudentes pectore montem,
 ominùs obtruncant ferro , graviterque rudentes
 Cedunt & magno læti clamore reportant.
 si in defossis specubus , secura sub altâ
 ia agunt terrâ : congestaque robora , totasque
 involvère focis ulmos , ignique dedère,
 c noctem ludo ducunt : & pocula læti
 ermento , atque acidis imitantur vitea sorbis.
 alis Hyperboreo Septem subjecta trioni

Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
 Et pecudem fulvis velantur corpora setis.
Si tibi lanicium curæ; primum aspera silva,
 Lappæque, tribulique absint: fuge pabula læta:
 Continuoque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem, (quamvis aries sit candidus ipse)
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Rejicere: ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum, plenoque alium circumspice campo.
 Munere sic niveo lanæ (si credere dignum est)
 Pan Deus Arcadiæ, captam te, Luna, fefellit,
 In nemora alta vocant: nec tu aspernata vocantem.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
 Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas.
 Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.
 Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
 Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulsere, horisque diurnis,
 Nocte premunt: quod jam tenebris, & sole cadente
 Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor:
 Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed unâ
 Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum
 Pasce sero pingui. Numquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
 Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
 Sæpè etiam cursu timidos agitabis onagros:
 Et canibus leporem, canibus venabere damas:
 Sæpè volutabris pulsos silvestribus apros
 Latratu turbabis agens: montesque per altos
 Ingentem clamore præmes ad retia cervum.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,

Calbaneoque agitare gravis nidore chelidros.
 Sepè sub immotis præsepibus aut mala tactu
 Inopera delituit, cœlumque exterrita fugit;
 Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,
 Vestis acerba boum, pecorique aspergere virus,
 Movit humum. Cape saxa manu, cape robora pastor,
 Tollentemque minas, & sibila colla tumentem
 Projice: jamque fuga timidum caput abdidit altè,
 Num mediæ nexus, extremæque agmina caudæ
 Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbis.
 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
 Quamea convolvens sublato pectore tergâ,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
 Serè madent udo terræ, ac pluvialibus Austris,
 Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
 Improbus ingluviem, ranisque loquacibus explet:
 Postquam exhausta palus, terræque ardore dehiscunt,
 Exilit in siccum; & flamantia lumina torquens,
 Ævit agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum mollis sub dio carpere somnos,
 Neve dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
 Num, positis novus exuviis, nitidusque juventâ,
 Solvitur, aut catulos testis, aut ova relinquens,
 Ardus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Morborum quoque te causas, & signa docebo
 Turpis ovis tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altius ad vivum persedit, & horrida cano
 Præmula gelu; vel cum tonsis illotus adhæsit
 Odor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
 Dulcibus iccirco pluviis pecus omne magistri
 Perfundunt udisque aries in gurgite villis
 Tersatur, missusque secundò defluit amni;

Aut tonsum tristi contingant corpus amurcā,
 Et spumas miscent argenti, vivaque sulphura,
 Idæasque pices, & pingues unguine ceras,
 Scillamque, helleborosque graves, nigrumque bi-
 tumen.

Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est.
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Uleeris os, *alitur vitium, vivitque tegendo:*
 Dùm medicas adhibere manus ad vulnera pastor
 Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.
 Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cùm furit, atque artus depascitur arida febris;
 Profuit incensos æstus avertere, & inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
 Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
 Cùm fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino.
 Quum procùl aut molli succedere sæpiùs umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
 Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
 Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
 Continuo culpam ferro compesce prius quàm
 Dira per incautum serpent contagia vulgus.
 Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
 Quàm multæ pecudum pestes: nec singula morbi,
 Corpora corripunt; sed tota æstiva repente,
 Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine
 gentem.

Tum sciat aërias Alps, & Norica siquis
 Castella in tumulis, & lapidis arva Timavi,
 Nunc quoque post tantò videat, desertaque regna
 Pastorum, & longè saltus lateque vacantis.
 Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est

Tempestas, totoque autumnì incanduit æstu;
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
 Corruptique lacus; infecit pabula tabo.
 Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis, miseros abduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo colapsa trahebat.
 Sæpè in honore Deum medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum niveâ circumdatur insula vittâ,
 Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
 Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 Indè neque impositis ardent altaria fibris,
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tiguntur sanguine cultri,
 Summaque jejunâ sanie infusatur arenâ,
 Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
 Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægròs
 Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
 Labitur infelix, studiorum; atque immemor herbæ
 Victor equus, fontisque avertitur, & pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures: incertus ibidem
 Sudor; & ille quidem morituris frigidus: aret
 Pellis, & ad tactum tractandi dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus:
 Sint in processu coepit crudescere morbus,
 Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto.
 Spiritus, interdum gemitu gravis: imaque longo
 Illia singultu tendunt: it naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
 Profuit inserto latices infundere cornu
 Lenæos: ea visa salus morientibus una.
 Mox erat hoc ipsum exitio Furiisque relecti

Ardebant; ipsique suos, jam morte sub ægrâ,
 (Dii meliora piis, erroremque hostibus illum!)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
 Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
 Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum;
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
 Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
 Prata movêre animum, non qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis: at ima
 Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
 Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
 Invertisse gravis? atqui non Massica Bacchi
 Munera, non illis epulæ nocuêre repostæ:
 Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ:
 Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
 Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.
 Tempore non alio, dicunt, regionibus illis
 Quæsitæ ad sacras boves Junonis, & uris
 Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægrè rastris terram rimantur, & ipsis
 Unguibus infodiunt fruges, montisque per altos
 Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupo insidias explorat ovilia circum;
 Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
 Cura domat: timidi damæ, cervique fugaces
 Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
 Jam maris immensi prolem, & genus omne natantum
 Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
 Proluit; insolitæ fugiunt in flumina Phocæ.
 Interit & curvis frustrâ defensa latebris.

Vipera, & attoniti squamis astantibus hydri.
 Ipsis est aër avibus non æquus, & illæ
 Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt,
 Prætereà, jam nèc mutari pabula refert;
 Quæsitàque nocent artes: cessère magistri
 Phyllirides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
 Sævit & in lucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Tisiphone morbus agitante, metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altiùs effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 Donèc humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flammâ,
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putris.
 Verum etiam invisos si quis tentaret amictus,
 Ardentes papulæ atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
 Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

G E O R G I C O R U M.

LIBER IV.

Argumentum.

Quartus liber apum curam, mellificiique rationem habet.

Protinus aërii mellis cælestia dona
 Exequar, hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.
 Admiranda tibi levium spectacula rerum,
 Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis
 Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria: si quem
 Nûmina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
 Principiò, sedes apibus statioque petendæ,
 Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
 Ferre domum prohibent) neque oves, hædique petulci
 Floribus insultent, aut errans bacula campo
 Decutiat rorem; & surgentis atterat herbas.
 Absint & picti squalentia terga lacerti
 Pinguibus à stabulis, Mèropesque, aliæque volucres,
 Et manibus Progne pectus signata cruentis.
 Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes
 Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
 At liquidi fontes, & stagna virentia musco
 Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
 Palmaque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
 Ut cùm prima novi ducent examina reges
 Vere suo, ludetque favis emissa Juventus,
 Vicina iavitet decedere ripa calori,

Obviaque hospitiiis teneat frondentibus arbos.
 In medium, seu stabit iners, seu profluit humor,
 Transversas salices, & grandia conjice saxa:
 Pontibus ut crebris possit consistere, & alas
 Pandere ad æstivum solem; si forte morantes
 Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
 Hæc circum casia virides, & olentia latè
 Serpilla, & graviter spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus: nam frigore mella
 Cogit hyems, eadem calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illa
 Nequidquam in rectis certatim tenuia cera
 Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten,
 Et visco, & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
 Sæpè etiam effossis (si vera est fama) latebris,
 Sub terrâ fodère larem penitusque repertæ
 Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
 Tu tamen & levi rimosa cubilia limo
 Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes
 Neu propiùs tectis taxum sine, neve rubentis
 Ure foco caneros, altæ neu crede paludi:
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
 Quod superest, ubi pulsam hyemem Sol Aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit:
 Illæ continuò saltus, silvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libant
 Summa leves. Hinc nescio quâ dulcedine lætæ
 Progeniem, nidosque fovent: hinc arte recentis

Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc, ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
 Contemplator: aquas dulces, & frondea semper
 Tecta petunt. Huc tu jussos adsperge sapes,
 Trita melliphylla, & cerinthæ ignobile gramen,
 Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum.
 Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint, (nam sæpè duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuòque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longè præsciscere: namque morantes
 Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum
 Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant.
 Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos:
 Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergò ubi ver nactæ sudum, camposque patentis,
 Erumpunt postis, concurritur; æthere in alto
 Fit sonitus magnum mistæ glomerantur in orbem,
 Precipitesque cadunt: Non densior aëre grando,
 Nec de concussa tantùm pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant:
 Usque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
 Aut hos, versa fugâ victor dare terga subegit
 Hi motus animòrum, atque hæc certamina tanta,
 Pulveris exiguo jactu compressa quiescent.
 Verùm, ubi ductores acie revocaveris ambo,
 Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,

Dede neci: melior vacuâ sine regnet in aulâ.
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
 Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
 Et rutilis clarus squamis: ille horidus alter
 Desidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
 Ut binæ regum facies, ita corpora plebis:
 Namque aliæ turpes horrent; ceu pulvere ab alto
 Cùm venit, & sicco terram sput ore viator
 Aridus, elucent aliæ, & fulgore coruscant,
 Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles. Hinc cœli tempore certo
 Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
 Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem
 At cùm incerta volant, cœloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt:
 Instabiles animos ludo prohibebis inani.
 Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
 Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horti:
 Et custos furum atque avium, cùm falce salignâ
 Hellespontiâci servet tutela Priapi.
 Ipse thymum, pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
 Ipse labore manum duro terat: ipse feracis
 Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
 Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham, & terris festinem advertere proram:
 Forsitàn & pinguis hortos quæ cura colendi
 Ornaret, canerem biferique rosaria Pæsti;
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
 Et virides apio ripæ; tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem

Narcissum, aut flexi tacuisssem vimen acanthi,
 Pallentisque hederas, & amantis litora myrtos,
 Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis,
 Quâ niger humectat flaventia culta Galesus,
 Corycium vidisse senem, cui pauca relictæ
 Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
 Nec pecoræ opportuna seges, nec commoda Baccho.
 Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
 Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis: seraque revertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
 Primus vere rosam, atque auctumno carpere pomas:
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
 Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum;
 Ille comam mollis jam tum tondebat achanti,
 Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantis.
 Ergo apibus foetis idem, atque examine multò
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem auctumno matura tenebat.
 Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 Eduramque pirum, & spinos jam pruna ferentis,
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbram.
 Verum hac ipse equidem; spatiis exclusus iniquis,
 Prætereo, atque aliis post commemoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipse
 Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
 Curetum sonitus, crepitantiaque æra sequutæ,
 Dictæo cœli regem pavere sub antro.
 Solæ communis natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum
 Et patriam solæ, & certos novere Penatis:

venturæque hyemis memores, æstat laborem
 experiuntur, & in médium quæsita reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
 exercentur agris: pars intra septa domorum
 arcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
 prima favis ponunt fundamina. Deindè tenacis
 suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
 educunt foetus: aliæ purissima mella
 stipant, & liquido distendunt nectare cellas:
 sunt quibus ad porta cecidit custodia sorti,
 inque vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
 aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 ignavum fucos pecùs à præsepibus arcent:
 Tervet opus, redolentque tymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Cùm properant, alii taurinis follibus auras
 accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Era lacu: gemit impositis incudibus Ætna:
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 in numerum, versantque tenaci forcipe ferrum,
 Non aliter, si parva licet componere magni,
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
 Et munire favos, & Dædala fingere tecta:
 At fessæ multa referunt se nocte minores,
 Crura thymio plenæ: pascuntur & arbuta passim,
 Et glaucas, salices, casiamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacintos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
 Mane ruunt portis: nusquam mora: rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
 Admonuit, tum recta petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantque oras, & limina circum.

Post, ubi jam thalamis se composuere; siletur
 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
 Nèc verò à stabulis pluvia impendente recedunt
 Longiùs, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque brevis tentant; & sæpè lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram;
 Tollunt; his sese per inania nubila librant.
 Illum adèò placuisse apibus mirabere morem,
 Quòd nèc concubitu indulgent, nec corpore segnes
 In Venerem solvunt, aut foetus nixibus edunt:
 Verum ipsæ foliis natos, & suavibus herbis
 Ore legunt: ipsæ Regem, parvosque Quirites
 Sufficiunt, aulasque, & cerea regna refigunt.
 Sæpè etiam, duris errando in cotibus, alas
 Attrivère, ultròque animam sub fasce dedère.
 Tantus amor florum, & generandi gloria mellis,
 Ergò ipsas quamvis angusti terminus ævi
 Excipiat, (neque enim plus septima ducitur ætas)
 At genus immortale manet, multosque per annos
 Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
 Prætereà regem non sic Ægyptus, & ingens
 Lydia; nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
 Observant. Rege incolumi, mens omnibus una est:
 Amisso, rupère fidem; constructaque mella
 Diripuère ipsæ, & crates solvère favorum:
 Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
 Et sæpè attollunt humeris; & corpora bello
 Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem,
 His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
 Ætherios dixère. Deum namque ire per omnis

Terrasque; tractusque maris, cœlumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, gens omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Sicilicet hunc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum; sed viva volare
Videris in numerum, atque alto succedere cœlo.
Si quando sedem angustam, servataque mella
Thesauris relines; prius haustus sparsus aquarum
Dra fove, fumosque manu prætende sequacis.
Bis gravidos cogunt foetus; duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spreto pede reppulit amnis:
Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in undas.
Illis ira modum supra est; læsæque venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt,
Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem parcesque futuro,
Contusosque animos, & res miserabere fractas;
At suffire thymo, cerasque recidere inanis
Quis dubitet? nam sæpè favos ignotus adedit
Stellio, & lucifugis congesta cubilia blattis;
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus;
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
Aut dirum tineæ genus; aut invisæ Minervæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas
Complebuntque foros, & floribus horrea textent.
Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis.
Continuò est ægris alius color: horrida vultum.

Deformat macies : tùm corpora luce carentum
 Exportant tectis , & tristia funera ducunt :
 Aut ille pedibus connexæ ad limina pendent :
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes
 Ignavæque fame , & contracto frigore pigræ.
 Tùm sonus auditur gravior , tractimque susurrant :
 Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster :
 Ut mare sollicitum stridet refinentibus undis :
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam Galbaneos suadêbo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus , ultrò
 Hortantem , & fessas ad pabula nota vocantem.
 Pròderit & tunsum gallæ admiscère saporem :
 Arentisque rosas , aut igni pinguia multo
 Defruta , uel Psythiâ passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum , & grave olentia centaurea.
 Est etiam flos in pratis , cui nomen amello
 Fecêre agricolæ ; facilis quærentibus herba :
 Namque uno ingentem tollit de cespite silvam,
 Aureus ipse : sed in foliis , quæ plurima circum
 Funduntur , violæ sublucet purpura nigræ.
 Sæpè Deùm nexis ornata torquibus aræ :
 Asper in ore sapor. Tonsis in vallibus illum
 Pastores , & curva legunt prope flumina Mellæ.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
 Sed si quem proles subito defecerit omnis,
 Nec , genus unde novæ stirpis revocetur , habebit :
 Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri
 Pandere , quoque modo cæsis jam sæpè juvencis
 Insincerus apes tulerit cruor. Altiùs omnem
 Expediam , primâ repetens ab origine famam.
 Nam , quâ Pellæi gens fortunata Canopi

Acolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
 Quaque pharetratae vicinia Persidis urget,
 Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
 Et diversa ruens septem discurrit in ora,
 Usque coloratis annis devexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
 Exiguis primum, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus. Hunc angustique imbrice tecti,
 Parietibusque premunt artis, & quatuor addunt,
 Quatuor à ventis obliquâ luce fenestras.
 Tum vitulus bimâ curvans jam cornua fronte
 Quæritur: huic geminæ nares & spiritus oris
 Mulcta reluctanti obstruitur: plagisque perempto,
 Cuncta per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso relinquunt, & ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentis
 Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas:
 Antè nobis ruebant quàm prata coloribus, antè
 Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
 Intereâ teneris tepefactus in ossibus humor
 Estuat, & visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primò, mox & stridentia pennis
 Miscentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt,
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber.
 Erupere, aut ut. nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
 Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
 Undè nova ingressus hominum experientia cepit?
 Pastor Aristæus, fugiens Peneïa Tempe,
 Amissis (ut fama) apibus, morboque fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
 Multa quærens; atque hac affatus voce parentem:

Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
 Ima tenes; quid me præclara stirpe Deorum,
 (Si modò, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo
 Invisum fati genuisti? aut quo tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
 Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia sollers
 Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
 Quin age, ipsa manu felices erue silvas:
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messis:
 Ure sata, & validam in vites molire bipennem;
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis,
 At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 Sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphæ
 Carpebant, hyali saturo fucata colore:
 Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque,
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
 Nisæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
 Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores;
 Clioque, & Beroe soror, Oceantides ambæ,
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeja,
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta;
 Atque Chao densos divûm numerabat amores,
 Carmine quo captæ, dum fuis mollia pensa
 Devolvunt; iterum maternas impulit auris
 Luctus Aristæi; vitreisque sedilibus omnes
 Obstupuère; sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summa flavum caput extulit undâ,
 Et procul: ò gemitu non frustrâ exterrita tanto,

Cyrene soror; ipse tibi tua maxîma cura
 Aristis Aristæus, Penei genitoris ad undam,
 stat lacrymans & te crudelem nomine dicit.
 Huic percussa nova mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos fas illi limina divum
 Tangere, ait: simul alta jubet discere latè
 flumina, qua juvenis gressus inferret: at illum
 Curvata in montis faciem circumstefit undâ,
 Accipitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Namque domum mirans genitrîcis, & humida regna,
 speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
 bat, & ingenti motu stupefactus aquârûm,
 Omnia sub magnâ latentia flumina terrâ
 spectabat, diversa locis, Phasimque Licumque,
 Et caput, undè altus primùm se erumpit Enipeus,
 Undè pater Tyberinus, & undè Aniena fluentia,
 saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus;
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit amnis.
 Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, & nati fletus cognovit inanis
 Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontis
 Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
 Pocula. Panchæis adolescent ignibus aræ.
 Et mater, Cape Mœonii carchesia Bacchi,
 Oceano libemus, ait, Simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
 Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.
 Ter liquidò ardentem perfudit nectare Vestam;
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:

Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus equor,
 Et juncto bipedum currum metitur equorum,
 Hic nunc Emathiæ pontus, patriamque revisit
 Pallenen. Hunc & Nymphæ veneramur, & ipse
 Grandævus Nereus. Novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur,
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
 Armenta, & turpis pascit sub gurgite phocas.
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes: vim duram, & vincula capto
 Tende. Doli circum hæc demùm frangentur inanes.
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
 Cùm sitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra est,
 In secreta senis ducam, quò fessus ab undis
 Se recipit; facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis;
 Tùm variè illudent species, atque ora ferarum.
 Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco, & fulvâ cervice læna:
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 Sed, quantò ille magis formas se vertet in omnis
 Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
 Donèc talis erit mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegetet cum lumina somno,
 Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem:
 Quo totum nati corpus perduxit. At illi
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exesi latere in montis quò plurima vento

Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos;
 Deprensus olim statio tutissima nautis.
 Intus se vasti Proteus tegit obice saxi,
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
 Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
 Hauserat: arebant herbæ, & cava flumina siccis
 Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat: cum vasti circum gens humida ponti
 Exultans, rorem late dispergit amarum.
 Sternunt se sono diversæ in litore phocæ.
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper tibi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque lupos acunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numerumque recenset:
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas;
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat: ille suæ contrâ non immemor artis,
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
 Verùm, ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore loquutus.
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
 Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit at ille;
 Scis Proteu, scis ipse neque est te fallere cuiquam.
 Sed tu desine velle. Deùm præcepta sequuti
 Venimus huc lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multâ.
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
 Et gravitèr frendens, sic fati ora resolvit:

Non te nullius exercent numinis iræ:
 Magna lues comissa: tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquam ob meritum pœnas, (ni fata resistant.)
 Suscitât; & raptâ gravitèr pro conjuge sævit.
 Illa quidem, dùm te fugeret per flumina præceps,
 Immanem ante pedes hydrum, moritura puella
 Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
 At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
 Implerunt montes: fierunt Rhodopeiæ arces,
 Altaque Pangæa, & Rhesi Mavortia tellus,
 Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia.
 Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis conjux, te solo in litore secum,
 Te veniente die, te decedente canebat.
 Tænarias etiâ fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigra formidine lucum
 Ingressus, manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
 Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
 Quam multa in silvis avium se millia condunt,
 Vesper ubi, aut hibernus agit de montibus imber
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ.
 Magnanimùm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum,
 Quos circum limus niger, & deformis arundo
 Cocyti, tarda que palus innabilis unda
 Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.
 Quin ipsæ stupuère domus, atque intima lethi
 Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
 Eumenides, tenuitque inhians tria cerberus ora,
 Atque Ixionei vento rota constitit orbis.
 Jamque pedem referens, casus evaserat omnes,

Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
 Pone sequens: (namque hanc dederat Proserpina legem)
 Cùm subita incautum dementia cepit amantem,
 Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.
 Restitit, Eurydicemque suam jam luce sub ipsâ
 Immemor, heu, victusque animi respexit: ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
 Fœdera: terque fragor stagnis auditus Avernis.
 Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Orpheu?
 Quis tantus furor? en iterùm crudelia retrò
 Fata vocant, condiditque natantia lumina somnus
 Jamque valè: feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu, non tua, palmas!
 Dixit: et ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commistus tenues, fugit diversa; neque illum,
 Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
 Dicere, prætereà vidit: nec portitor Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quo se raptâ bis conjuge ferret?
 Quo fletu manes, qua numina voce moveret?
 Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub aërea, deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, & gelidis hæc evolvisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
 Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
 Amissos queritur foetus; quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet,
 Nulla venus, non ulli animum flexère Himenæi.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem,
 Arvaque Riphæis numquàm viduata pruinis

Lustrabat, raptam Euridyce, atque irrita Ditis
 Dona, querens, spretæ Ciconum quo manere matres,
 Inter sacra Dæum, nocturnaue Orgia Bacchi
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
 Tum quoque marmorea caput à cervice revulsum,
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
 Volveret, Eurydicem vox ipsa, & frigida lingua,
 Ah miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat:
 Eurydicem toto referebant flumine ripæ:
 Hæc Proteus: & se jactu dedit æquor in altum;
 Quaque dedit, spumantem undam sub vortice torsit.
 At non Cyrene: namque ultrò affata timentem:
 Nate, licet tristes animo deponere curas.
 Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile Nymphæ,
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitum misere apibus: tu munera supplex
 Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.
 Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
 Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc viridis depascunt summa Licæi
 Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
 Quatuor his aras alta ad delubra dearum
 Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem:
 Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
 Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
 Placatam Eurydicem vitula venerabere cæsâ,
 Haud mora: continuò matris præcepta facessit:
 Ad delubra venit; monstratas excitat aras:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas,

Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mitit, lucumque revisit.

Hic verò subitum ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt; liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervère costis;
Immensasque trahi nubes: jamque arbore summâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam,
Et super arboribus: Cæsar dùm magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque affectat Olimpo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otii:
Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini sub temine fagi.

GEORGICORUM FINIS.

PUBLII VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS

LIBER I.

Argumentum.

Duplex est Æneidos argumentum; Bella Æneæ, & navigatio. Hæc civilis vitæ, & privatæ exemplum exhibet. Illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempestatem Æneæ, & ad Carthaginem appulsum continet.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egressus silvis, vicina coëgi;
Ut, quamvis avido, parèrent arva colono,
Gratum opus agricolis: aut tunc horrentia Martis

ARma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora: multum ille & terris jactatus, & alto
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram:
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem;
Inferretque Deos Latio. Genus undè Latinum;
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora, quo numine læso;

Quid-

Quidve dolens regina Deum, tot volvere casus
 Insignem pietate virum, tot adire labores
 Impulerit: *tantæ ne animis cœlestibus iræ?*

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
 Carthago, Italiam contra Tiberinaque longè
 Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
 Posthabitâ coluisse Samo: hic illius arma,
 Hic currus fuit: hoc regnum Deâ gentibus esse,
 Siquâ fata sinant, jam tum tenditque, fovetque,
 Progeniem, sed enim Trojano à sanguine duci
 Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc populum late regem; belloque superbum,
 Venturum excidio Libyæ: *sic volvere Parcas.*

Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
 Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis.

Nec dum etiam causæ irarum, sævique dolores
 Exciderant animo: Manet altâ mente repostum

Judicium Paridis, spretæque injuria formæ;
 Et genus invisum, & rapti Ganymides honores.

His accensa super, jactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achilli

Arcebat longè Latio: multosque per annos
 Errabant acti fatis maria omnia circum.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant;

Cùm Juno, æternum servans sub pectore vulnus,
 Hæc secum: Me ne incepto desistere victam?

Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem

Argivum, atque ipsos potuit submergere Ponto
 Unius ob noxam, & Furias Ajacis Oilei?

Ipsa , Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates , evertitque æquora ventis:
 Illum expirantem transfixo pectore flammam
 Turbine corripuit , scopuloque infixit acuto.
 Ast ego , quæ divûm incedo regina , Jovisque
 Et soror , & conjux , una cum gente tot annos
 Bella gero : et quisquam numen Junonis adorat
 Prætereà , aut supplex aris imponet honorem?
 Talia flammato secum Deâ corde volutans,
 Nimborum in patriam , loca foeta furentibus austris,
 Æoliam venit: hic , vasto reo Æolus antro
 Luctantes ventos , tempestatesque sonoras
 Imperio premit , ac vinclis & carcere frenat.
 Illi indignantes , magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt , celsâ sedet Æolus arce
 Sceptra tenens , mollitque animos , & temperat iras.
 Ni faciat : maria , ac terras , cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum , verrantque per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hoc metuens : molemque & montes insuper altos
 Imposuit , regemque dedit , qui foedere certo
 Et premere , & laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole , (namque tibi divûm pater atque hominum rex
 Et mulcère dedit fluctus , & tollere ventos)
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
 Ilium in Italiam portans , victosque Penates:
 Incute vim ventis , submersasque obrue puppes:
 Aut age diversos: & disjice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
 Quarum , quæ formâ pulcherrima , Deïopeam
 Connubio jungam stabili , propriamque dicabo
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos

Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.
 Eolus hæc contra: Tuus, ò regina, quod optes,
 Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrâ Jovemque
 Concilias, tu das epulis accumbere divûm,
 Nimborumque facis, tempestatumque potentem.
 Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
 Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
 Quâ data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
 Incubere mari, totumque à sedibus imis
 Unâ Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
 Africus, & vastos volvunt ad litora fluctus,
 Insequitur clamorque virûm, stridorque rudentum.
 Eripiunt subitò nubes cœlumque, diemque
 Teucrôrum ex oculis: ponto nox incubat atra,
 Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther;
 Præsentemque viris intentat omnia mortem.
 Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra.
 Ingemit, & duplicis tendens ad sidera palmas,
 Talia voce refert: O terque quaterque beati,
 Quies ante ora patrum Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere! ò Danaûm ò fortissimè gentis
 Tydide, mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse, tuâque animam hanc effundere dextra?
 Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virûm, galeasque & fortia corpora volvit.
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
 Franguntur remi: tùm prora avertit, & undis
 Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
 Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
 Terram inter fluctus aperit: furit æstus arenis.

Tres notus abreptas in saxa latentia torquet:
 Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras,
 Dorsum immanè mari summo, tres Eurus ab alto
 In brevia, & Syrtes urget, miserabile visu;
 Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
 Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem;
 Ipsius antè oculos ingens à vertice pontus
 In puppim ferit: excutitur, pronusque magister
 Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
 Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex
 Apparent rari nantes in gurgite vasto;
 Arma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
 Et quâ vectus Abas; & quâ grandævus Alethes,
 Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Intereâ magno misceri murmure pontum,
 Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
 Stagna refusa vadis gravitèr commotus, & alto
 Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
 Disjectam Æneæ toto videt æquore classem:
 Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.
 Nec latuère doli fratrem Junonis & iræ.
 Eurum ad se, Zephyrumque vocat: dehinc talia fatum
 Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cœlum, terramque meo sine numine, venti,
 Miscère, & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego... sed motos præstat componere fluctus.
 Post mihi non simili pœnâ commissa luetis.
 Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa;
 Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ

Colus, & clauso ventorum carcere regnet.
 Sic ait, & dicto citiùs tumida æquora placat,
 Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
 Cymothoe, simul & Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti:
 Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor:
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
 Ac, veluti magno in populo cùm sæpè coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;
 Jamque faces & saxa volant: furor arma ministrat:
 Tùm, pietate gravem ac meritis si fortè virùm quem
 Conspectè, silent; arrectisque auribus adstant:
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
 Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquàm
 Prospiciens genitor, cœloque invectus aperto
 Flectit êquos, curruque volans dat lora secundo.
 Defessi Æneadæ, quæ proxima littora, cursu
 Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
 Est in secessu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
 Hinc, atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
 In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent: tùm silvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.
 Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
 Intùs aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
 Nympharum domus: hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.
 Hinc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit: ac magno telluris amore
 Egressi optata potiùntur Troës arenâ,
 Et sale tabentes artùs in litore ponunt.

Ac primùm silici scintillam excudit Achates,
 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
 Tùm Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
 Æneas scopulum intereà conscendit, & omnem
 Prospectum latè pelago petit; Anthea si quem
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
 Navem in conspectu nullam. Tres litore cervos
 Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
 A tergo, & longum per vallis pascitur agmen.
 Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas.
 Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates:
 Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes
 Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus & omnem
 Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
 Nèc priùs absistit, quàm septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
 Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
 Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
 Dividit; & dictis mœrentia pectora mulcet:
 O socii, (neque enim ignari sumus antè malorum)
 O passi graviora; dabit Deus his quoque finem,
 Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
 Accestis scopulos: vos & Cyclopia saxa
 Experti, revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite. *Forsan & hæc olim meminisse juvabit.*
 Per varios casus, per tot discrimina rerum,
 Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
 Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ

curate, & vosmet rebus servate secundis.
 alia voce refert: curisque ingentibus æger
sem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
 si se prædæ accingunt, dapibusque futuris:
 ergora diripiunt costis, & viscera nudant.
 fors in frustra secant, verubusque trementia figunt:
 tore æthena locant alii, flammisque ministrant.
 tum victu revocant vires fusique per herbam,
 implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.
 postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ
 missos longo socios sermone requirunt:
 nemque, metumque inter dubii: seu vivere credant,
 ve extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
 præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti,
 nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
 ata Lyci, fortemque Gyam, fortemque Cloanthum.

Et jam finis erat: cum Juppiter æthere summo
 respiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
 toraque, & latos populos, sic vertice cœli
 constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
 que illum tales jactantem pectore curas,
 tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
 loquitur Venus. O qui res hominumque, Desimque,
 æternis regis imperiis, & fulmine terres,
 Quid meus Æneas in te committere tantum,
 Quid Troës potuère? quibus tot funera passis
 sanctus ob Italiam terrarum clauditur orbis:
 Certè hinc Romanos olim, volventibus annis,
 hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucris,
 qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
 sollicitus, quæ te, genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas
 solabar, fati contraria fata rependens.

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur, quem das finem, rex magne, laborum?
 Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timavis:
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare præruptum, & pelago premit arva sonanti.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit:
 Troïa; nunc placida compositus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum amissis, unius ab iram
 Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?
 Olli subridens hominum sator, atque Deorum,
 Vultu, quo cœlum, tempestatesque serenat,
 Oscula libavit gnatæ: dehinc talia fatur.
 Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 Fata tibi: cernes urbem, & promissa Lavini,
 Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
 Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.
 Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet:
 Longiùs, &volvens fatorum arcana movebo)
 Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
 Contundet; moresque viris, & mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
 Ternaque transierint Rutulis hibernas subactis,
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur (Ilus erat dum res stetit Iliâ regno)
 Triginta magnosvolvendis mensibus orbis
 Imperio explebit, regnumque à sede Lavini
 Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
 Hic jam tercentum totos regnabitur annos

gente sub Hectorea; donec regina sacerdos,
 parte gravis geminam partu dabit Iliæ prolem.
 hæc lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 comulus excipiet gentem, & Mavortia condet
 Iliæ, Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum, nec tempora pono:
 imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
 quæ mare nunc, terrasque metu cœlumque fatigat,
 consilia in melius refert, mecumque fovebit
 Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
 hic placitum: venit lustris labentibus ætas,
 cum domus Assaraci Phthiam, clarasque Mycenæ
 servitio premet, ac victis dominabitur Argis:
 nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar,
 Imperium Occano, famam qui terminet astris;
 Julius, à magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
 accipies securâ: vocabitur hic quoque votis.
 Aspera tùm positis mitescent sæcula bellis,
 Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis,
 claudentur belli portæ. Futor impius intus
 bæva sedens super arma, & centum vinctus aënis
 post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
 Hæc ait, & Majâ genitum demisit ab alto;
 ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
 hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
 finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
 remigio alarum: ac Libyæ citus astitit oris.
 Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pœni
 corda, volente Deo: In primis regina quietum
 accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
 At pius Æneas, per noctem plurima volvens.

Ut primùm lux alma data est, exire; locosque
 Explorare novos, quas vento accesserit oras:
 Qui teneant (nam inculta videt hominesne, feræne,
 Quærere constituit, Sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
 Arboribus clausam circùm atque horrentibus umbris,
 Occulit. Ipse uno graditur comitatus Achate,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Cui mater media sese tulit obvia silva,
 Virginis os, habitumque gerens & virginis arma
 Spartanæ: vel qualis equos Thrèissa fatigat
 Harpalice, volucremque fuga prævertitur Hebrum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderit arcum
 Venatrix, dederatque comas diffundere ventis,
 Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis.
 Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum
 Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
 Succintam pharetrâ, & maculosæ tegmine linctis
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus, at Veneris contra sic filius orsus:
 Nulla tuarum auditâ mihi, neque visa sororum.
 O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat: ò Dea certè;
 An Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix, nostrumque leves quæcumque laborem:
 Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
 Jactemur, doceas: ignari hominumque, locorumque
 Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
 Tum Venus haud equidem tali me dignor honore:
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram.
 Purpureoque alte suras vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem,

Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
 Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
 Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
 Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
 Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
 Pigmalion, scelere ante alios immanior omnes.
 Quos intermedius venit furor: Ille Sichæum
 Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat, securus amorum
 Germanæ, factumque diu celavit, & ægram
 (Multa malus simulans) vanâ spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris;
 Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
 Nudavit, cæcumque domûs scelus omne retexit,
 Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
 Thesuros, ignotum argenti pondus, & auri.
 His commota fugam Dido, sociosque parabat.
 Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat: naves quæ forte paratæ,
 Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
 Pigmalionis opes pelago: dux foemina facti.
 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia surgentemque novæ Carthaginis arcem:
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo:
 Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
 Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
 Suspirans, imoque irahens à pectore vocem:

O Dea, si primâ repetens ab origine pergam,
 Et vacet annales nostrorum audire laborum;
 Ante diem clauso componet vesper olympto.
 Nos Troja antiqua (si vestras fortè per aures
 Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos
 Sorte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
 Classe veho mecum, fama super æthera notus.
 Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
 Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
 Matre Dea monstrante viam, data fata secutus;
 Vix septem convulsæ undis, Euroque supersunt:
 Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
 Europa, atque Asia pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus, medio sic interfata dolore est:
 Quisquis es, haud credo, invisus cœlestibus auras
 Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
 Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
 Namque tibi reduces socios, classemque relatam
 Nuncio, & in tutum versis aquilonibus actam.
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos lætantes agmine cygnos,
 Ætherea quos lapsa plaga Jovis ales aperto
 Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
 Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
 Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
 Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
 Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
 Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
 Perge modo, & qua te ducit via, dirige gressum.
 Dixit: & avertens rosea cervice, refulsit,
 Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
 Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos,

Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
 Agnovit, tali fugientem est voce sequutus:
 Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
 Ludis imaginibus! cur dextræ jungere dextram
 Non datur, ac veras audire, & reddere voces?
 Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
 Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
 Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
 Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
 Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
 Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
 Corripuerè viam intereà, qua semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
 Imminet, adversasque aspectat desuper arces
 Miratur molem Æneas, magalia quondam:
 Miratur portas, strepitumque, & strata viarum,
 Instant ardentes Tyrii; pars ducere muros,
 Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:
 Pars optare locum tecto, & concludere sulco.
 Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum.
 Hic portus alii, effodiunt: hic alta theatris
 Fundamenta locant alii, immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate nova per florea rura
 Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
 Educunt foetus; aut cum liquentia mella
 Stipant, & dulci distendunt nectare cellas;
 Aut onera accipiunt venientum, aut, agminè facto,
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 O fortunati, quorum jam mœnia surgunt!

Æneas, ait, & fastigia suspicit urbis.
 Infert se septus nebula (mirabile dictu)
 Per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli.
 Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbrâ;
 Quo primùm jactati undis, & turbine Pœni
 Effodère loco signum, quod regia Juno
 Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
 Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 Condebat, donis opulentum, & numine Divæ:
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
 Ære trabes: fortibus cardo stridebat ahenis.
 Hoc primum in luco nova res oblata timorem
 Leniit: hic primum Æneas sperare salutem
 Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 Reginam opperiens: dum, quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque labores
 Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
 Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem;
 Atridem, Priamumque, & sævum ambobus Achillem.
 Constitit, & lacrymans, quis jam locus, inquit, Achate,
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 Et Priamus: sunt hic etiam sua præmia laudi:
 Sunt lacrymæ rerum; & mentem mortalia tangunt.
 Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 Sic ait; atque animum pictura pascit inani,
 Multa gemens, largoque; humectat flumine vultum.
 Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 Hac fugerent Graii, premeret Trojana juvenus:
 Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 Nec procul hinc Rhæsi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans: primo quæ prodita somno

Tydides multa vastabat cæde cruentus:
 Ardentisque avertit equos in castra, priùsq̃
 Pabula gustâsent Trojæ, Xanthumque bibissent.
 Parte alia fugiens amissis Troïlus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
 Lora tenens tamen, huic cervixque, comæque, trahuntur
 Per terram, & versâ pulvis inscribitur hastâ.
 Intereâ ad templum non æquæ Palladis ibant
 Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
 Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
 Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 Ter circùm Iliacos raptaverat Hectora muros,
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles,
 Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes,
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
 Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
 Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
 Incessit, magna juvenum stipante caterva.
 Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
 Exercet Diana choros: quam mille sequutæ
 Hinc atque hinc glomerantur Oreades, illa pharetram
 Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes,
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
 Talis erat Dido: talem se læta ferebat

Per medios, instans operi, regnisque futuris.
 Tum foribus divæ, mediâ testudine templi
 Septa armis, solioque altè subnixa resedit.
 Jura dabat, legesque viris, operumque laborem
 Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat.
 Cùm subitò Æneas concursu accedere magno
 Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum
 Teucrorumque alios; ater quos æquore turbo
 Dispulerat, penitùsque alias advexerat oras.
 Obstupuit simùl ipse, simùl percussus Achates:
 Lætitiæque, metuque avidi conjungere dextras
 Ardebant, sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant: & nube cava speculantur amicti,
 Quæ fortuna viris: classem quo litore linquant,
 Quid veniant, cunctis, nam lecti navibus ibant
 Orantes veniam, & templum clamore petebant.
 Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
 O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
 Justitiæque dedit gentes frænare superbas,
 Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus, prohibe infandos à navibus ignes:
 Parce pio generi, & propius res aspice nostras:
 Non nos aut ferro Lybicos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem:
 Huc cursus fuit.
 Cum subitò assurgens fluctu nimbosus Orion
 In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,

Perque undas, superante salo, perque invia saxa
 Dispulit, huc pauci vestris adnavimus oris.
 Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara
 morem

Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.
 Bella cient, primaque vetant consistere terra.
 Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
 At sperare Deos memores fandi, atque nefandi.
 Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
 Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.
 Quem si fata virum servant, si, vescitur aura
 Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris
 Non metus, officio nec te certasse priorem
 Pœniteat, sunt & Siculis regionibus urbes:
 Armaque, Trojanoque à sanguine clarus Acestes
 Quassatam ventis liceat subducere classem,
 Et silvis aptare trabes, & stringere remos.
 Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,
 Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.
 Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum,
 Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Juli:
 At freta Sicanix saltem, sedesque paratas,
 Unde huc advecti, regemque petamus Acestem,
 Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant,
 Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demissa profatur:
 Solvite corde metu, Teucri, secludite curas.
 Res dura, & regni novitas me talia cogunt
 Melior, & latè fines custode tueri.
 Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem?
 Virtutesque, virosque, aut tanti iacendia belli?
 Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;
 Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe,

Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Acestem:

Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.

Vultis & his mecum pariter considerare regnis?

Urbem quam statuto, vestra est: subducite naves,

Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem

Afforet Æneas equidem per litora certos

Dimittam, Libyæ lustrare extrema jubebo;

Si quibus ejectus silvis, aut urbibus errat.

His animum arrecti dictis, & fortis Achates.

Et pater Æneas, jam dudum erumpere nubem

Ardebant, prior Æneam compellat Achates:

Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?

Omnia tuta vides, clasem, sociosque receptos.

Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi

Submersum: dictis respondent cætera matris,

Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente

Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit;

Os, humerosque Deo similis: namque ipsa decoram

Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ

Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo

Argentum, Pariusve lapidis circumdatur auro.

Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente

Improvisus, ait: Coram, quem quæritis, adsum,

Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.

O sola infandos Trojæ miserata labores!

Quæ nos, reliquas Danaüm, terræque marisque

Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,

Urbe, domo socias, grates persolvere dignas

Non opis est nostræ, Dido; nec quidquid ubique est

entis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
 i tibi (si qua pios respectant numina, si quid
 squam justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
 ræmia digna ferant: quæ te tam læta tulerunt
 æcula? qui tanti talem genere parentes?
 n freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
 ustrabunt convexa, polus dum sydera pascet:
 emper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:
 Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
 ionea petit dextra, lævaque Serestum:
 ost alios, fortemque Gyam, fortemque Cloanthum.

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
 Casu deinde viri tanto; & sic ore loquuta est.
 Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus
 nsequitur, quæ vis immanibus applicat oris?
 Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
 Finibus expulsum patriis, nova regna petentem,
 Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
 vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
 ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
 Deque ortum antiqua Teucrorum à stirpe volebat.
 Quare agite ò tectis juvenes succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam, hac demum voluit consistere terrâ,
 Non ignara mali, miseris succurrere disco.
 Sic memorat: simul Æneam in regia ducit
 Tecta: simul Divûm templis indicit honorem.
 Nec minùs interea sociis ad litora mittit
 Viginti tauros, magnorum horrentia centum

Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiâque Dei.

At domus interior regali splendido luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.

Arte laboratæ vestes, ostroque superbo:
Ingens argeæ tum mensis, cæлатаque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem
Ascanio ferat hæc ipsumque ad mœnia ducat.

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam signis, auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Prætereâ sceptrum, Ilione quod gesserat olim
Maxima gnatarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem, gemmis, auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achathes.

At Cytherea novas artes nova pectore versat
Consilia, ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem,
Quippe domum timet ambiguum, Tyriosque bilingues.
Urit atrox Juno & sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur amorem:
Gnate, meæ vires, mea magna potentia; solus,
Nate, patris summi, qui tela Typhoëa temnis:
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum

Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
 Hunc Phænissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus & vereor, quo se Junonia vertant
 Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
 Reginam meditor, ne quo se numine mutet;
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
 Quo facere id possis, nostram nunc accipe mentem,
 Regius accitu chari genitoris ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
 Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojæ:
 Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
 Aut super Idalium sacrata sede recondam:
 Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
 Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
 Falle dolo, & notos pueri, puer, indue vultus:
 Ut cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyæum,
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspiret ignem, fallasque veneno.
 Paret amor dictis chare genitricis, & alas
 Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placidam per membra quietem
 Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus illum
 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra,
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
 Cùm venit, aulæis jam se regina superbis
 Aurea composuit spondâ, mediamque locavit,
 Jam pater Æneas, & jam Trojana juvenus
 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremque canistris
 Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
 Cura penum struere, & flammis adolere Penates.
 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri
 Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
 Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
 Convenere toris jussi discumbere pictis.
 Mirantur dona Æneæ, mirantur Julum,
 Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba,
 Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
 Præcipuè infelix, pesti devota futuræ
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phænissea, & puero pariter, donisque movetur.
 Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem,
 Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret, & interdum gremio fovet, inscia Dido,
 Insideat quantus miseræ Deus, at memor ille
 Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sichæum
 Incipit, & vivo tentat prævertere amore
 Jam pridem resides animos, desuetaque corda.
 Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ
 Crateras magnos statuunt, & vina coronant,
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis
 Incensæ noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis, auroque poposcit,
 Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
 A Belo soliti, tum facta silentia tectis.
 Juppiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
 Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaque profectis
 Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.

adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Junos

et vos ò cætum Tyrii celebrate faventes.

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem,

primaque libato summo tenuis attigit ore,

cum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit

spumantem pateram, & pleno se proluit auro.

Post alii proceres, cithara crinitus Jopas

personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

Sic canit errantem Lunam; Solisque labores:

Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, &

ignes;

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.

Quid tantum Oceano properent se tingere soles

Hiberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Angeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur:

Nec non & vario noctem sermone trahebat

infelix Dido, longumque bibebat amorem,

Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:

Nunc quibus Auroræ venisset filius armis;

Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.

Immo age, & à prima dic hospes origine nobis

insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,

Erroresque tuos; nam te jam septima portat

Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas.

ÆNEIDOS

LIBER II.

Argumentum.

Didoni Æneas excidii Trojani seriem narrat.

COnticuere omnes, intentique ora tenebant:
 Inde toto pater Æneas sic orsus ab alto:
 Infandum, Regina, jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï; quæque ipse misserrima vidi,
 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssæi
 Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
 Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
 Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
 Quamquam enim meminisse horret, luctuque refugit
 Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
 Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum divina Palladis arte
 Ædificant, sectaque intexunt abiete costas.
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
 Ingentes, uterumque armato milite complent.

Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 Insula, dives opum, Priami dum regna manebant:
 Nunc tantum sinus, & statio malefida carinis:
 Huc se propecti deserto in litore condunt,

Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.
 Ergo omnis longo solvit se Teucra luctu,
 Manduntur portæ, juvat ire, & Dorica castra,
 Desertosque vidêre locos, litusque relictum.
 Sic Dolopûm manus, hic sævus tendebat Achilles:
 Classibus hic locus, hic acies certare solebant,
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et mollem mirantur equi; primusque Thymoetes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari.
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis;
 Aut terebrare cavas uterî, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ibi ante omnes, magnâ comitante catervâ
 Laocœon ardens summa decurrit ab arce:
 Et procûl: ô miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ullysses?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi;
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
 Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
 Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit: stetit illa tremens, uteroque recusso,
 Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
 Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
 Impulerat ferro Argolicas foedare latebras:
 Trojaque nunc stares, Priamique ars alta maneres.
 Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum

Pastores , magno ad regem clamore trahebant
 Dardanidæ , qui se ignotum venientibus ultro,
 Hoc ipsum ut strueret , Trojamque aperiret Achivis,
 Obtulerat fidens animi , atque in utrumque paratus,
 Seu versare dolos , seu certæ occumbere morti.
 Undique visendi studio Trojana juvenus
 Circumfusa ruit , certantque illudere capto.
 Accipe nunc Danaum insidias , & crimine ab uno
 Disce omnes.

Namque ut conspectu in medio turbatus , inermis
 Constitit , atque oculis Phrygia agmina circumspexit
 Heu quæ nunc tellus , inquit , quæ me æquora possunt
 Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
 Cui neque apud Danaos usquàm locus: insuper ipsi
 Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
 Quo gemitu conversi animi , compressus & omnis
 Impetus: hortamur fari , quo sanguine certus;
 Quidvè ferat , memoret? quæ sit fiducia capto.
 Ille hæc , deposita tandem formidine , fatur:
 Cuncta equidem tibi , Rex , fuerint quæcumque , fa-
 tebor

Vera , inquit , neque me Argolica de gente negabo:
 Hoc primum? nec , si miserum fortuna Sinonem
 Finxit , vanum etiam , mendacemque improba finget.
 Fando aliquid , si forte tuas pervenit ad auras
 Belidæ nomen Palamedis , & inclyta tamâ
 Gloria : quem falsa sub proditione Pelasgi
 Insontem , infando indicio , qui bella vetabat,
 Demisere neci , nunc cassum lumine lugent:
 Illi me comitem , & consanguinitate propinquum
 Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
 Dum scabat regno incolumis , regnumque vigebat
 Consiliis , & nos aliquod nomenque , decusque

Cessimus, invidia postquam pellacis Ulysssei
 Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici:
 Nec tacui demens: & me, sors siqua tulisset.
 Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
 Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi:
 Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro...
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo?
 Quidve moror? Si omnes uno ordine habetis Achivos
 Idque audire sat est; jam dudum sumite pœnas.
 Hoc Itacus velit, & magno mercentur Atridæ.
 Tam verò ardemus scitari, & quærere causas,
 Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
 Sæpè fugam Danaï Trojâ cupiere relictâ
 Moliri, & longo fessi discedere bello:
 Fecissentque utinam: sæpe illos aspera Ponti
 Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.
 Præcipuè cùm jam hic trabibus contextus acervis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: ipse adytis hæc tristia dicta reportat.
 Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
 Cùm primùm Iliacas, Danaï, venistis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, animâque litandam
 Argolicâ vulgi quæ vox ut venit ad aures,
 Obstupuère animi, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu

Protrahit in medios : quæ sint ea numina Divûm
 Flagitat , mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus , & taciti ventura videbant.
 Bis quinos silet ille dies , tectusque recusat
 Prodere voce sua quemquam , aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Compositò rumpit vocem , & me destinat aræ.
 Assensère omnes , & , quæ sibi quisque timebat,
 Unius in miseri exitium conversa tulère.
 Jamque dies infanda aderat : mihi sacra parari,
 Et salsæ fruges , & circum tempora vittæ,
 Erîpui (fateor) letho me , & vincula rupi,
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
 Delitui , dum vela darent ; si forte dedissent,
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi.
 Nec dulces natos , exoptatumque parentem:
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia , & culpam hanc miserorum morte piabunt.
 Quod te per Superos , & conscia numina veri,
 Per siqua est , quæ restat adhuc mortalibus æsquam
 Intemerata fides , oro ; miserere laborum
 Tantorum , miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus , & miserescimus ultro.
 Ipse viro primus manicas , atque arcta levare
 Vincla jubet Priamus , dictisque ita fatur amicis:
 Quisquis es , amissos hinc jam obliviscere Grajos:
 Noster eris , mihi que hæc edissere vera roganti.
 Quo molem hanc immanis equi statuere ? quis auctor
 Quidve petunt ? quæ religio ? aut quæ machina belli ?
 Dixerat. Ille dolis instructus , & arte Pelasga,
 Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
 Vos æterni ignes , & non violabile vestrum
 Testor numen , ait : vos aræ , ensesque nefandi,

Quos fugi; vittæque Deûm, quas hostia gessi:
 Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura:
 Fas odise viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis manêas, servataque serves
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam.
 Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
 Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi divæ contingere vittas:
 Ex illo fluere, ac retrò sublapsa referri
 Spes Danaum, fractæ vires, aversa deæ mens.
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
 Vix positum castris simulacrum: arsêre coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis, saltusque per artus
 Sudor iit, terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
 Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
 Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
 Et nunc, quod patrias vento petiëre Mycenas,
 Arma, Deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt, ita digerit omnia Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
 Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 Roboribus textis, cœloque educere jussit;
 Ne recipi in portis, aut duci in mœnia possit,
 Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,
 Tum magnum exitium (quod Dii prius omen in ip-
 sum

Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum
 Sin manibus vestris vestram ascondisset in urbem,
 Ultrò Asiam magno Pelopèa ad mœnia bello
 Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
 Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis
 Credita res, captique dolis, lacrymisque coacti,
 Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 Non anni domuere decem, non mille carinæ.
 Hic aliud majus miseris, multoque tremendum
 Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
 Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
 Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
 (Horresco referens) immensis orbibus angues
 Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
 Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
 Sanguinæ exsuperant undas: pars cætera pontum
 Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.
 Fit sonitus spumante salo: jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exangues, illi agmine certo
 Laocoonta petunt, & primùm parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
 Pòst ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
 Corripiunt, spirisque ligant ingentibus, & jam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati, superant capite, & cervicibus altis:
 Ille simul manibus tendit divellere nodos,

Perfusus sanie vittas, atroque veneno
 Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
 Quales mugitus, fugit cum sancius aras
 Taurus; & incertam excussit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones
 Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque Deæ, clypei que sub orbe teguntur.
 Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor, & scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
 Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedens simulacrum, orandaque Divæ
 Numina conclamant.
 Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
 Accingunt se omnes operi, pedibusque totarum;
 Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
 Intendunt: scandit fatalis machina muros,
 Foeta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
 Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
 O patria, ò Divûm domus Ilium, & inclyta bello
 Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores, cæcique furore,
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 Tunc etiam fati aperit Cassandra futuris
 Ora, Dei jussu non unquam credita Teucris.
 Nos delubra Deûm miseri, quibus ultimus esset
 Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.

Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
 Involvens umbrâ magnâ terramque, polumque,
 Myrmidonumque dolos: fusi per mœnia Teucri
 Conticuere: sopor fessos complectitur artus,

Et jam Argiva Phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ,
 Litora nota petens: flammæ cum regia puppis
 Extulerat; fatisque Deûm defensus iniquis,
 Inclusos utero Danaos, & pinea furtim
 Laxat claustra Sinon, illos patefactus ad auras
 Reddit equus, lætique cavo se robore promunt
 Tisandrus, Sthenelusque duces, & dirus Ulysses,
 Demissum lapsi per funem, Athamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
 Invadunt urbem somno, vinoque sepultam.
 Cæduntur vigiles; portisque patentibus omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
 Incipit, & dono divum gratissima serpit.
 In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
 Visus adesse mihi: largosque effundere fletus,
 Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
 Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
 Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
 Accepit patrios, ultrò flens ipse videbar
 Compellare virum, & mœstas expromere voces.
 O lux Dardaniæ! spes ô fidissima Teucrum!
 Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectare venis? ut te post multa tuorum
 Funera, post varios hominumque, urbisque labores
 Defessi aspiciamus? quæ causa indigna serenos
 Ecce dævit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?

Ille nihil ; nec me quærentem vana moratur :
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fuge , nate Dea , teque his , ait , eripe flammis.
 Hostis habet muros ; ruit alto à culmine Troja.
 Sat patriæ , Priamoque datum ; si Pergama dextra
 Defendi possent , etiam hâc defensa fuissent,
 Sacra , suosque tibi commendat Troja Penates.
 Hos cape fatorum comites : his mœnia quære,
 Magna pererrato statues quæ denique Ponto.
 Sic ait , & manibus vittas , Vestamque potentem,
 Eternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur mœnia luctu :

Et magis , atque magis (quamquàm secreta parentis
 Anchisæ domus , arboribusque obtecta recessit)
 Clarescunt sonitus , armorumque ingruit horror.
 Excitior somno , & summi fastigia tecti
 Ascensu supero , atque arrectis auribus adsto.
 In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
 Incidit : aut rapidus montano flumine torrens
 Sternit agros , sternit sata læta , boumque labores,
 Præcipientesque trahit silvas : stupet inscius alto
 Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
 Tum vero manifesta fides , Danaumque patescunt
 Insidiæ : jam Deiphobi dedit ampla ruinam
 Vulcano superante domus : jam proximus ardet
 Ucalegon , Sigæa igni freta læta relucet.
 Exoritur clamorque virûm , clangorque tubarum,
 Arma amens capio , nec sat rationis in armis :
 Sed glomerare manum bello , & concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi : furor , itaque mentem
 Præcipitant : pulchrumque mori succurrit in armis.
 Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
 Panthus Otriades , arcis Phœbique sacerdos,

Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem
 Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.
 Quo res summa loco, Panthū? quam prendimus arcem
 Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit
 Venit summa dies & ineluctabile tempus
 Dardaniæ: fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
 Gloria Teucrorum: ferus omnia Juppiter Argos.
 Transtulit: incensa Danaï dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in mœnibus adstans
 Fundit equus; Victorque Sinon incendia miscet
 Insultans, portis alii bipatientibus adsunt,
 Millia quot magnis numquam venerè Mycenis.
 Obsedère alii telis angusta viarum
 Oppositi, stat ferri acies mucrone corusco
 Stricta, parata neci, vix primi prælia tentant
 Portarum vigiles, & cœco Marte resistunt.
 Talibus Othryadæ dietis, & numine Divûm
 In flammæ, & in arma feror: quo tristis Erynnis,
 Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
 Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
 Iphitus, oblatis per Lunam, Hypanisque, Dymasque
 Et lateri adglomerant nostro; juvenisque Choræbus
 Mygdonides: illis qui ad Trojam forte diebus
 Venerat, insano Cassandrae incensus amore,
 Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
 Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
 Audierat.
 Quos ubi consertos audère in prælia vidi,
 Incipio super his: Juvenes, fortissima frustra
 Pectora si vobis audentem extrema cupido est
 Certa sequi; (quæ sit rebus fortuna, videtis.
 Excessere omnes adytis, arisque relietis,
 Dii, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi

Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
 Sic animis juvenum furor additus, inde, lupi ceu
 Raptores atra in nebula, quos improba ventris
 Eregit cæcos rabies, catulique relictis
 Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
 Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
 Urbis iter: nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
 Quis cladem illius noctis, quis funera fando
 Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
 Plurima perque vias sternuntur inertia pasim
 Corpora, perque domos, & religiosa Deorum
 Limina, nec soli pœnas dant sanguine Teucris:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus
 Victoresque cadunt Danaï, crudelis ubique
 Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
 Primus se Danaûm, magnâ comitante catervâ,
 Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
 Inscius, atque ultrò verbis compellat amicis.
 Festinate viri: nam quæ tam sera moratur
 Segnities? alii rapiunt incensa, feruntque
 Pergamâ; vos celsis nunc primùm à navibus itis?
 Dixit; & extemplò (neque enim responsa dabantur
 Fida satis) sensit medios delapsus in hostes:
 Obstupuit, retròque pedem cum voce represit.
 Improvisum asperis veluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
 Attollentem iras, & cæcula colla tumentem.
 Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
 Irruimus, densis & circumfundimur armis.
 Ignarosque loci passim, & formidini captos
 Sternimus; *aspirat primo fortuna labori.*

Atque hic exultans successu, animisque Chorcæbus,
 O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
 Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis,
 Aptemus: *dolus, an virtus, quis in hoste requirat?*
 Arma dabunt ipsi, sic fatus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypei que insigne decorum
 Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.
 Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus
 Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
 Vadimus immisti Danais, haud numine nostro,
 Multaque per cæcam congressi prælia noctem
 Conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, & litora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
 Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo,
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

Ecce, trahebatur passis Priameïa virgo
 Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ,
 Ad cælum tendens ardentia lumina frustra
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem, furiata mente Chorcæbus:
 Et sese medium injecit moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
 Hic primum ex alto delubri culmine telis
 Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
 Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
 Tùm Danaï gemitu, atque ereptæ virginis ira,
 Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
 Adversi rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
 Eurus equis: stridunt silvæ, sævitque tridenti

Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 Rudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
 Apparent: primi clypeos, mentitaque tela
 Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
 Illicet obruimur numero; primusque Choroëbus
 Penelei dextra, Divæ armipotentis ad aram
 Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus unus
 Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui,
 Diis aliter visum, pereunt Hypanisque Dymasque,
 Confixi à sociis, nec te tua plurima Panthu
 Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
 Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas,
 Vitavisse vices Danaum; & si fata fuissent
 Ut caderem, meruisse manu, divellimur inde
 Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
 Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssis.

Protinùs ad sedes Priami clamore vocati.

Hic verò ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
 Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
 Hærent parietibus scalæ; postesque sub ipsos,
 Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris
 Protecti objiciunt; prensant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra, turres, ac tecta domorum
 Culmina convellunt, (his se, quando ultima cernunt
 Extrema jam in morte parant defendere telis;
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum
 Devolvunt: alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores: has servant agmine denso.
 Instaurati animi regis succurrere tectis,

Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
 Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relictæ
 A tergo: infelix quæ se, dum regna manebant,
 Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
 Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat,
 Evado ad summi fastigia culminis: unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teucris,
 Turrem in præcipiti stantem, summisque sub astra
 Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
 Et Danaûm solitæ naves, & Achaica castra;
 Aggressi ferro circum, quæ summa labantes
 Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
 Sedibus, impulimusque, ea lapsa repente ruinam
 Cum sonitu trahit, & Danaûm super agmina latè
 Incidit, ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
 Telorum intereà cessat genus.
 Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus
 Exultat telis, & luce coruscus athena.
 Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
 Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
 Nunc positus novus exuviis, nitidusque juvena,
 Lubrica convolvit sublato pectore terga
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
 Unà ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
 Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto, & flammæ ad culmina jactant.
 Ipse inter primos correpta dura bipenni
 Limina perumpit, postesque à cardine vellit
 Æratos: jamque excisa trabe, firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
 Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum,

Armatosque vident stantes in limine primo.
 At domus interior gemitu, miseroque tumultu
 Miscetur, penitusque cavæ plangoribus ædes
 Fœmencis ululant: ferit aurea sidera clamor.
 Tùm pavidæ tectis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
 Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi
 Custodes sufferre valent, labat ariete crebro
 Janua, & emoti procumbunt cardine postes.
 Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
 Immissi Danaï, & latè loca milite complent.
 Non sic aggeribus ruptis cùm spumeus amnis
 Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
 Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit, vidi ipse furem
 Cæde Neoptolemmum, geminosque in limine Atridas.
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
 Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat ignes.
 Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
 Barbarico postes auro, spoliisque superbi
 Procubere: tenent Danaï, qua deficit ignis.
 Forsitan & Priami fuerint quæ fata requiras
 Urbis ubi captæ casum, convulsaque vidit
 Limina tectorum, & medium iâ penetralibus hostem:
 Arma diu senior desueta tremantibus ævo
 Circumdat nequidquam humeris, & inutile ferrum
 Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
 Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
 Hic Hecuba, & gnatæ nequicquam altaria circum
 Præcipites atra ceu tempestate columbæ
 Condensæ, & Divûm amplexæ simulacra tenebant.

Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
 Ut vidit; quæ mens tan dira, misserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit,
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet Hector
 Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omnes;
 Aut moriere simul, sic ore effata recepit
 Ad sese, & sacra longævum in sede locavit.
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus gnatorum Priami, per tela, per hostes
 Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
 Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
 Insequitur, jam jamque manu tenet, & premit hasta
 Ut tandem ante oculos evasit, & ora parentum,
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit;
 Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
 Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
 Dii (siqua est cælo pietas, quæ talia curet)
 Persolvant grates dignas, & præmia reddant
 Debita; qui nati coram me cernere lethum
 Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
 At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
 Talis in hoste fuit Priamo: sed jura, fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsanguie sepulcro
 Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit
 Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
 Conjecit: rauco quod protinus ære repulsum,
 Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
 Cui Pyrrus; Referes ergo hæc, & nuntias ibis
 Pelidæ genitori; illi mea tristia factâ,
 Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
 Nunc morere, hæc dicens, altaria ad ipsa trementem.

Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati;
 Implicuitque comam læva, destraque coruscum
 Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
 Hic finis Priami fatorum: hic exitus illum
 Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa videntem
 Pergama, tot quondam populis, terrisque superbum
 Regnatorem Asiæ, jacet ingens litore truncus:
 Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus.
 At me tum primum sævus circumstetit horror;
 Obstupui, subiit chari genitoris imago,
 Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
 Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,
 Et direpta domus, & parvi casus juli.
 Respicio, & quæ sit me circum copia lustro.
 Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
 Ad terram misere, aut ignibus ægra dedêre.

Jamque adeo super unus eram, cum limina Vestæ
 Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
 Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
 Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
 Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
 Et pœnas Dánaum, & deserti conjugis iras
 Permetuens, Trojæ, & patriæ communis Erynnis,
 Abdiderat sese, atque aris invisâ sedebat
 Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
 Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenas
 Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
 Conjugiumque, domûmque patres, notosque videbit
 Iliadum turba, & Phrygiis comitata ministris?
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanifim toties sudârit sanguine litus?
 Non ita: namque etsi nullum memorabile nomen

Fæminea in pœnâ est, nec habere victoria læudem,
 Estinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
 Laudabor pœnas: animumque explesse juvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiasset meorum.
 Taliâ jactabam; & furiatâ mente ferebar,
 Cùm mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
 Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
 Alma parens, confessa Deam, qualisque videri
 Cœlicolis, & quanta solet: dextraque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
 Gnate quis indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
 Non prius aspicias, ubi fessum ætatē parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Grajæ
 Circum errant acies: & ni mea cura resistat,
 Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis,
 Non tibi Tyndaridis facies invisâ Lacænæ,
 Culpatusque Paris: verum inclementia Divûm
 Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
 Aspice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
 Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
 Caligat, nubem eripiam: tu nequa parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa)
 Hic, ubi disjectas moles, avulsaque saxis
 Saxa vides, mistoque undantem pulvere fumum
 Neptunus muros, magnoque emota tridenti
 Fundamenta quatit, totamque à sedibus urbem
 Eruit: hic Juno Scæas sævissima portas
 Prima tenet, sociumque furens à navibus agmen
 Ferro accincta vocat.
 Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
 Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sævâ.

Iste Pater Danais animos, viresque secundas
 Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitât arma.
 Hripe, gnate, fugam, finemque impone labori.
 Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
 Dixerat; & spissis noctis se condidit umbris,
 Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
 Numina magna Deûm.
 Tum verò omne mihi visum considerare in ignes
 Ium, & ex imo verti Neptunia Troja.
 Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 Cum ferro accisam, crebrisque bipennibus instant
 Fruere agricolæ certatim: illa usque minatur.
 Et tremefacta comam concusso vertice nutat:
 Vulneribus donec paulatim evicta supremum
 Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.
 Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
 Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
 Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
 Antiquasque domus; genitor, quem tollere in altos
 Optabam primum montes, primumque petebam,
 Abnegat excisa vitam producere Troja,
 Exiliumque pati; vos, ò quibus integer ævi
 Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
 Vos agitate fugam.
 Me, si cœlicolæ voluissent ducere vitam;
 Has mihi servassent sedes, satis una, superque
 Vidimus excidia, & captæ superavimus urbi.
 Sic, ò, sic positum affati discedite corpus.
 Ipse manu mortem inveniam, miserabitur hostis,
 Exuviasque petet. Facilis jactura sepulcri est.
 Jam pridem invisus Divis, & inutilis annos
 Demoror; ex quo me Divûm pater, atque hominum
 Rex

Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
 Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
 Nos contra effusi lacrymis, conjuxque Creusa,
 Ascaniusque, omnisque domus: ne vertere secum
 Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
 Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem
 Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
 Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur
 Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
 Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
 Si nihil ex tantâ Superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
 Teque, tuosque juvat: patet isti janua letho:
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad ara
 Hoc erat, alma parens, quo me per tela, per ignes
 Eripis? ut mediis hostem in penetralibus, utque
 Ascaniumque, patremque meum, juxtaque Creusam
 Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
 Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos:
 Redite me Danais: sinite instaurata revisam
 Prælia, numquam omnes hodie moriemur inulti.
 Hic ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
 Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum:
 Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primùm tutare domum: cui parvus Iulus,
 Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquitur
 Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
 Cùm subitum, dictuque oritur mirabile monstrum.
 Namque manus inter, mæstorumque; ora parentum,
 Ec

ce levis summo de vertice visus Iulii
 ndere lumen apex, tactuque innoxia molli
 mbere flamma comas, & circum tempora pasci.
 os pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
 cutere; & sanctos restinguere fontibus ignes.
 pater Anchises oculos ad sidera lætus
 tulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
 ppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 pice nos; hoc tantum: &, si pietate meremur,
 deinde auxilium, pater, atque hæc omnia firma.
 x ea fatus erat senior, subitoque fragore
 onuit lævum, & de cœlo lapsa per umbras
 ella facem ducens multa cum luce cucurrit.
 lam, summa super labentem culmina tecti,
 nimus Idæâ claram se condere silvâ,
 gnantemque vias: tum longo limite sulcus
 at lucem, & latè circum loca sulphure fumant.
 e verò victus genitor se tollit ad auras,
 faturque Deos, & sanctum sidus adorat.
 n jam nulla mora est: & sequor, &, quâ ducitis,
 adsum.
 patrii servate domum; servate nepotem:
 strum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
 do equidem, nec gnate tibi comes ire recuso.
 xerat ille: & jam per moenia clarior ignis
 dicitur, propiusque æstus incendiavolvunt.
 go age, chare pater, cervici imponere nostræ:
 e subibo humeris; nec me labor iste gravabit:
 o res cumque cadent, unum, & commune periculum.
 a salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
 comes, & longè servet vestigia conjux.
 s famuli, quæ dicam, ahimis advertite vestris:
 urbe egressis tumulus, templumque vetustum

Desertæ Cereris, juxtaque antiqua cupressus,
 Relligione patrum multos servata per annos.
 Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
 Me, bello è tanto digressum, & cæde recenti,
 Attrectare nefas, donec me flumine vivo
 Abluero.

Hæc fatus, latos humeros subjectaque colla
 Veste super, fulvique insternor pelle leonis,
 Succedoque oneri, dextra se parvus Iulus
 Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
 Pone subit conjux, ferimur per opaca locorum:
 Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
 Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
 Suspensum: & pariter comitique, onerique timentem
 Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
 Evassisse viam: subitò cùm creber ad aures
 Visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 Prospiciens, gnate, exclamat, fuge gnate, propinquans
 Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
 Hic mihi nescio, quod trepido malè numen amicum
 Confusam eripuit mentem: namque avia cursu
 Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
 Heu misero conjux fatone erepta Creusa
 Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
 Incertum: nec post oculis est redita nostris.
 Nec priùs amissam respexi: animumque reflexi,
 Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam
 Venimus: hîc demum, collectis omnibus una
 Defuit, & comites, gnatumque, virûmque fefellit.
 Quem non incusavi amens hominûmque, Deorumque
 Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?

Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque Penates
 Commendo sociis, & curvâ valle recondo.
 Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis
 Stat casus renovare omnes, omnemque reverti
 Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
 Principio muros, obscuraque limina portæ,
 Qua gressum extuleram, repeto, & vestigia retrò
 Observata sequor per noctem, & lumine lustro:
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
 Inde domum si forte pedem, si fortè tulisset,
 Me refero: irruerant Danaï, & tectum omne tenebant.
 Illicet ignis edax summa ad vestigia vento
 Volvitur: exsuperant flammæ: furit æstus ad auras.
 Procedo ad Priami sedes, arcemque reviso,
 Et jam porticibus vacuis Junonis asylo.
 Custodes lecti Phœnix, & dirus Ulysses
 Prædam aservabant: huc undique Troïa gaza
 Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
 Crateresque auro solidi, captivaque vestis
 Congeritur: pueri, & pavidæ longo ordine matres
 Stant circum.
 Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, mœstusque Creusam
 Nequicquam ingeminans, iterùmque, iterùmque vocavi.
 Quærenti, & tectis urbis sine fine furenti,
 Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos, & nota major imago.
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis:
 Quid tantùm insano juvat indulgere labori,
 O dulcis conjux? non hæc sine numine Divùm
 Eveniunt: nec te hinc comitem asportare Creusam
 Fas: haud ille sinit superi regnator Olympi.

Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
 Ad terram Hesperiam venies: ubi Lydius arva
 Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
 Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
 Parta tibi, lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
 Non ego Myrmidonum sedes, Dolopûmve superbas
 Aspiciam, aut Grajis servitum matribus ibo,
 Dardanis, & Divæ Veneris nurus;
 Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
 Jamque vale, & gnati serva communis amorem.
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentes
 Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras,
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
 Ter frustra compressa manus effugit imago,
 Par levibus ventis; volucrique simillima somno.
 Sic demùm socios consumpta nocte reviso.
 Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
 Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis opibusque parati.
 In quascumque velim pelago deducere terras.
 Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
 Ducebatque diem: Danaique obsessa tenebant
 Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, & sublato montem genitore petivi.

ÆNEIDOS

LIBER III.

Argumentum.

Eneæ navigationem ejusque varios errores continet:
mores, ritusque gentium.

Postquam res Asiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:

Diversa exilia, & desertas quærere terras

Auguriis agimus Divûm; classemque sub ipsa

Antandro, & Phrigiæ molimur montibus Idæ,

Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur:

Contraimusque viros, vix prima inceperat æstas;

Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.

Litora tum patriæ lacrymas, portusque relinquo,

Et campos, ubi Troja fuit, feror exul in altum

Cum sociis, natoque, penatibus, & magnis diis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,

(Thraces erant) acri quondam regnata Lycurgo:

Hospitium antiquum Trojæ sociique Penates,

Dum fortuna fuit, feror huc, & litore curvo

Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:

Æneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionææ matri, divesque ferebam

Auspiciibus cœptorum operum, superoque nitentem

Cœlicolum regi mactabam in litore taurum.

Fortè fuit juxta tumulus, quo cornea summo

Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.

Accessi, viridemque ab humo convellere silvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
 Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
 Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
 Vellitur, huic atro liuuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis:
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & causas penitus tentare latentes:
 Alter, & alterius sequitur de cortice sanguis:
 Multa movens animo Nymphas venerabat agrestes,
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis:
 Rite secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ:
 (Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulto, & vox reddita fertur ad aures;
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto;
 Parce pias scelerare manus; non me tibi Troja
 Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat:
 Heu! fuge crudeles terras, fuge litus avarum,
 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit
 Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus,
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 Infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi: cum jam diffideret armis
 Dardani, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,
 Res Agamennonias, victriciaque arma sequutus,
 Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
 Vi potitur. *Quid non mortalia pectora cogis*

Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 Delectos populi ad proceres, primumque parentem
 Monstra Deum refero, & quæ sit sententia, posco.
 Omnibus idem animus scelerata excedere terra,
 Linquere pollutum hospitium, & dare classibus Aus-
 tros:

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: stant Manibus aræ
 Cæruleis mœstæ vittis, atraque cupresso;
 Et circum Iliades crinem de more solutæ.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulchro
 Condimus, & magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant mari, & lenis crepitans vocat Auster in altum,
 Deducunt socii naves, & litora complent.
 Provehimur portu, terræque, urbesque recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereïdum matri, & Neptuno Ægæo,
 Quàm pius Arcitenens, oras & litora circum
 Errantem, Mycone celsa, Gyaroque revinxit,
 Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
 Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
 Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem.
 Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique sacerdos.
 Vittis, & sacrâ redimitus tempora lauro
 Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.
 Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus,
 Templâ Dei saxo venerabar structa vetusto.
 Da propriam, Thymbrae, domum, da mœnia fessis;
 Et genus, & mansutam urbem: serva altera Trojæ
 Pergama, reliquias Danaûm, atque immitis Achillei.
 Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?

Da,

Da, pater, augurium, atque animis illabere nostris.
 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,
 Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
 Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
 Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
 Dardanidæ duri, quæ vox à stirpe parentum
 Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
 Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
 Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
 Et gnati gnatorum, & qui nascentur ab illis.
 Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
 Lætitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt,
 Quò Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
 Tum genitor veterum volvens monumenta virorum,
 Audite, ò proceres, ait, & spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula Ponto;
 Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ:
 Centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
 Maximus unde pater (si ritè audita recordor)
 Teucrus Rhœteas primùm est advectus ad oras,
 Optavitque locum regno; nondùm Ilium, & arces
 Pergamæ steterant: habitabant vallibus imis.
 Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
 Idæumque nemus; hinc fida silentia sacris,
 Et juncti currum dominæ subire leones.
 Ergo agite, & Divùm ducunt quâ jussa, sequamur;
 Placemus ventos, & Gnossia regna petamus.
 Nec longo distant cursu: modo Juppiter adsit
 Tertia lux classem Cræteis sistet in oris.
 Sic fatus, meritos aris mactavit honores;
 Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
 Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
 Fama volat pulsum regnis cecis paternis

Idomenæa ducem, desertaque litora Cretæ,
 Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
 Inquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
 Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donysam,
 Oliaron, niveamque Paron, sparsasque per æquor
 Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor:
 Hortantur socii, Cretam, proavosque petamus.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes,
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
 Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
 Jamque fere sicco subductæ litore puppes:
 Connubiis, arvisque novis optata Juventus:
 Jura, domosque dabam, subito cum tabida membris,
 Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
 Arboribusque, satisque lues, & læthifer annus.
 Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
 Corpora: tum steriles exurere Sirius agros;
 Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
 Rursus ad Oraçulum Ortygiæ, Phœbumque remenso
 Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
 Quem fessis finem rebus ferat; unde laborum
 Tentare auxilium jubeat: quò vertere cursus.
 Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
 Effigies sacræ Divûm, Phrygiique Penates
 Quos mecum à Troja, mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram, visi ante oculos astare jacentis
 In somnis, multo manifesti lumine, quâ se
 Plena per insertas fundebat Luna fenestras.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis:
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,

Hic canit, & tua nos en ultrò ad limina mittit.
 Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma secuti:
 Nos tumidum sub te permensi clasibus æquor:
 Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
 Mutandæ sedes: non hæc tibi litora suasit
 Delius; aut Cretæ jussit considerare Appollo.
 Est locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
 Ocnotrii coluere viri: nunc fama minores
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
 Hæ nobis propriæ sedes hinc Dardanus ortus,
 Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
 Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
 Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque require
 Ausonias; Dictæa negat tibi Juppiter arva.
 Talibus attonitus visis, ac voce Deorûm
 (Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
 Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
 Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
 Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
 Intemerata focis; perfecto lætus honore
 Anchisen facio certum, remque ordine pando.
 Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes,
 Seque novo veterum deceptum errore locorum.
 Tum memorat: Gnate Iliacis exercite fati,
 Sola mihi tales casus Cassandra canebat:
 Nunc repeto, hæc generi portendere debita nostro,
 Et sæpè Hesperiam, sæpè Itala regna vocare.
 Sed quis ad Hesperia venturos littora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?

Cedamus Phæbo, & moniti meliora sequamur.
 Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem; paucisque relictis
 Vela damus, vastumque cavâ trabe currimus æquor.
 Postquàm altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
 Apparent terræ, cœlum undique, & undique pontus:
 Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem, hyememque; ferens, & inhorruit unda te-
 nebris.

Continuò venti volvunt mare, magnaue surgunt
 Æquora: dispersi jactamur gurgite vasto.

Involvère diem nimbi, & nox humida cælum

Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.

Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis.

Ipsè diem, noctemque negat discernere cœlo,

Nec meminisse viæ media Palinurus in undâ.

Tres adèò incertos cæca caligine soles

Erramus pelago: totidem sine sidere noctes.

Quarto terra die primùm se attollere tandem

Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.

Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora nauta

Adnixa torquent spumas, & cærulea verrunt.

Servatum ex undis Strophadum me litora primùm

Accipiunt. Strophades Grajo stant nomine dictæ

Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,

Harpyæque colunt aliæ, Phineïa postquam

Clausa domus, mensasque metu liquère priores.

Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla

Pestis, & ira Deûm Stygiis sese extulit undis.

Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris

Proluvies, uncæque manus, & pallida semper

Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus: ecce

Lata boum passim campis armenta videmus,
 Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
 Irruimus ferro, & Divos, ipsumque vocamus
 In prædam, partemque Jovem; tunc litore curvo
 Exstruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
 At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
 Harpiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.
 Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
 Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
 Rursùm in secessu longo sub rupe cavata,
 Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris,
 Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
 Rursùm ex diverso cœli, cæcisque latebris
 Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis:
 Polluit ore dapes, sociis tunc, arma capessant,
 Edico, & dirâ bellum cum gente gerendum.
 Haud secus, ac jussi faciunt, tectosque per herbam
 Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
 Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere
 Litora: dat signum specula Misenus al alta
 Ære cavo: invadunt socii, & nova prælia tentant,
 Obscenas pelagi ferro fœdare volucres.
 Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
 Accipiunt, celerique fugâ sub sidera lapsæ.
 Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
 Una in præcelsa consedit rupe Celæno,
 Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
 Bellum etiam pro cæde boum, statisque Juvencis,
 Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
 Et patrio insontes Harpyas pellere regno?
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
 Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
 Prædixit, vobis Furiarum ego maxime pando.

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
 Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
 Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis
 Ambesas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, & in silvam pennis ablata refugit.
 At sociis subita gelidus formidine sanguis
 Dirigit; cecidère animi; nec jam amplius armis,
 Sed votis, precibusque jubent exposcere pacem;
 Sive Deæ, seu sint Diræ, obscenæque volucres.
 At pater Anchises, passis de litore palmis,
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores.
 Dî prohibete minas: Dî talem avertite casum,
 Et placidi servate pios. Tum litore funem
 Diripere, excusosque jubet laxare rudentes
 Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
 Quâ cursum ventusque, gubernatorque vocabant.
 Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
 Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis,
 Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna,
 Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
 Mox & Leucatæ nimbose cacumina montis,
 Et formidatus nautis aperitur Apollo;
 Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi:
 Anchora de prora jacitur: stant litore puppes.
 Ergo insperata tandem tellure potiti,
 Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras,
 Actiaque iliacis celebramus litora ludis.
 Exercent patrias oleo labente palestras
 Nudati socii juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnum Sol circumvolvitur annum.
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.

Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, & rem carmine signo.
 Æneas hæc de Danais victoribus arma,
 Linquere tum portus jubeo, & considerare transtris,
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
 Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
 Litora que Epiri legimus, portuque subimus
 Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.
 Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes.
 Conjugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisque potitum:
 Et patrio Andromachen iterum cesisse marito.
 Obstupui: miroque incensum pectus amore
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
 Progredior portu, classes, & litora linquens.
 Solemnes tùm fortè dapes, & tristia dona,
 Ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
 Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat
 Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem
 Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.
 Ut me conspexit venientem, & Troïa circum
 Arma amens vidit: magnis exterrita monstris
 Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
 Labitur, & longo vix tandem tempore fatur
 Verane te facies verus mihi nuncius affers,
 Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? Dixit, lacrymasque effudit, & omnem
 Implevit clamore locum, vix pauca furenti
 Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco:
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco,
 Ne dubita, nam vera vides.
 Heu quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?

Hectoris Andromache, Pyrrhin, connubia servas?
 Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:
 O felix una ante alias Priameia virgo,
 Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
 Jussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
 Nos, patriâ incensâ, diversa per æquora vectæ,
 Stirpis Achilææ fastus, juvenemque superbam
 Servitio enixæ tulimus qui deinde secutus
 Ledæam Hermionem, Lacedemoniosque Hymenæos,
 Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam
 Ast illum, ereptæ magno inflamatus amore
 Conjugis, & scelerum furiis agitatus Orestes,
 Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
 Morte Neoptolemi, regnorum reddita cæssit
 Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit,
 Pergamaque, Iliacumque jugis hanc addidit arcem
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quisnam ignarum nostris Deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
 Quem tibi jam Trojâ....
 Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles.
 Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
 Talia fundebat lacrimans: longosque ciebat
 Incassum fletus, cùm sese à mœnibus heros
 Priamides multis Helenus comitantibus offert,
 Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit,
 Et multùm lacrymas verba inter singula fundit.
 Procedo, & parvam Trojam, simulataque magnis
 Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
 Agnosco, Scææque amplector limina portæ.

Nec non & Teucris socia simul urbe fruuntur;
 Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
 Aulaï in medio libabant pocula Bachi,
 Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
 Jamque dies, alterque dies procesit, & auræ
 Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro,
 His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
 Trojugena interpretes Divûm, qui numina Phœbi,
 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
 Et volucram linguas, & præpitis omina pennæ:
 Fare age (namque omnem cursum mihi prospera di
 Religio; & cuncti suaserunt numine Divi,
 Italiam petere, & terras tentare repostas;
 Sola novum, dictuque nefas Harpyia Celæno
 Prodigium canit, & tristes denunciat iras,
 Obscœnamque famem) quæ prima pericula vito?
 Quidve sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
 Exorat pacem Divûm, vitasque resolvit
 Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit:
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
 Nate Dea (nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides: sic fata Deûm rex
 Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
 Pauca tibi è multis, quò tutior hospita lustras
 Æquora, & Ausonio possis considerare portu,
 Expediam dictis, prohibent nam cætera Parcæ
 Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
 Principio Italiam, quàm tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris,
 Ante & Trinacria lentandus remus in undâ,

Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
 Infernique lacus, Æææque insula Circes,
 Quam tutâ possis urbem componere terrâ.
 Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
 Cùm tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus
 Triginta capitum foetus enixa jacebit,
 Alba solo recubans, albi circum ubera nati:
 Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
 Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
 Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
 Hic, & Narycii posuerunt mœnia Locri,
 Et Salentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixâ Petilia muro.
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes
 Et positis aris jam vota in litore solves:
 Purpureo velare comas ad opertus amictu,
 Nequa inter sanctos ignes in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat, & omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
 Hæc casti maneant in Religione nepotes.
 Ast ubi digressum Siculæ te admoverit oræ
 Ventus, & angusti rareſcent claustra Pelori:
 Læva tibi tellus, & longo læva petantur
 Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & undas.
 Hæc loca vi quondam, & vastâ convulsa ruinâ
 (*Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas*)
 Dissiluisse ferunt: cùm protinus utraque tellus
 Una foret, venit medio vi Pontus, & undis

Hesperium Siculo latus abscidit: arvaque, & urbes
Litore diductas angusto interluit æstu.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat undâ.

At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem, & naves in saxa trahentem.

Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore Pristrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.

Præstat Trinactii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Prætereà si qua est Heleno prudentia vati
Siqua fides, animum si veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumque, iterumque monebo:

Junonis magnæ primùm prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor

Trinacriâ fines Italos mittère relictâ,
Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis,
Insanam vatem aspicies: quæ rupe sub imâ

Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.

Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo;
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:

Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.

Verùm eadem verso tenuis cùm cardine ventus
Impulit. & teneras turbavit janua frondes:

Numquam deinde cavo volitantia prendere saxo,

Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odêre Sibyllæ.
 Hic tibi nequa moræ fuerint dispendia tanti:
 (Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos)
 Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
 Ipsa canat, vocemque, volens, atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque, ferasque laborem
 Expediet, cursusque dabit venerata secundos.
 Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto
 Imperat ad naves ferri, stipatque carinis
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam consertam hamis, auroque trilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neptolemi: sunt & sua dona parenti
 Addit equos, additque duces.
 Remigium supplet: socios simul instruit armis.
 Intereâ classem velis aptare jubebat
 Anchisses, fieret vento mora nequa ferenti,
 Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,
 Cura Defim, bis Pergameis erepte ruinis
 Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis
 Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
 Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade, ait, ò felix gnati pietate, quid ultrâ
 Provehor, & fando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri subtegmine vestes,

Et Phrygiam Ascanio chlamidem: nec cedit honori:
 Textilibusque onerat donis ac talia fatur:
 Accipe, & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint, puer, & longum Andromachês testentur amorem
 Conjugis Hectoreæ: cape dona extremâ tuorum.
 O mihi sola mei super Astyanactis imago:
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
 Et nunc æquali tecum pubescere tævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur
 Vobis parâ quies: nullum maris æquor arandum,
 Arvâ neque Ausoniæ semper cedentia retrò
 Quærenda, effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus, melioribus opto
 Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis
 Si quando Tyberim, vicinaque Tybridis arva
 Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
 Cognatas urbes olim, populosque propinquos
 Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus: unam faciemus utramque
 Trojam animis, maneat nostros ea cura nepotes.

Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta;
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
 Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
 Sortiti remos, passimque in litore sicco
 Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
 Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
 Explorat ventos atque auribus aëra captat:
 Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,

Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
 Dat clarum è puppi signum: nos castra movemus:
 Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
 Jamque rubescebat stellis aurora fugatis:
 Cùm procul obscuros colles, humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
 Italiam læto socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera coronâ
 Induit, implevitque mero, Divosque vocavit
 Stans celsa in puppi.
 Dii maris, & terræ, tempestatumque potentes
 Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
 Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
 Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ,
 Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.
 Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum,
 Objectæ salsa spumant aspergine cautes:
 Ipse latet; gemino demittunt brachia muro
 Turriti scopuli, refugitque à litore templum.
 Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
 Tondentes campum latè, candore nivali.
 Et pater Anchises: bellum, ò terra hospita, portas:
 Bello armantur equi; bellum hæc armenta minantur;
 Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
 Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre.
 Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
 Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes,
 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
 Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
 Junoni Argivæ jussos adolemus honores.
 Haud mora; continuè perfectis ordine votis,
 Cornua velatarum obvertimus antennarum,

Grajugenûmque domos , suspectaque linguimus
arva.

Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur: atollit sè diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longè, fractasque ad litora voces:
Exultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: nimirùm hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite, ò socii, pariterque insurgite remis.
Haud minus ac jussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit levas proram Palinurus ad undas.
Lævam cuncta choros remis, ventisque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subducta ad manes imos descendimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.
Intereà fessos ventus cum sole reliquit,
Ignarique viæ Cycloperum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla:
Attollitque globos flammaram, & sidera lambit.
Interdum scopulos, avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam experiare caminis:
Et, fessum quoties mutat latus, intremere omnem

rurnure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.
 octem illam tecti in silvis immania monstra
 rferimus: nec quæ sonitum det causa, videmus.
 am neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthrâ
 dereâ polus; obscuro sed nubila cœlo,
 t Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
 umentemque aurora polo dimoverat umbram;
 ùm subito è silvis, macie confecta supremâ,
 gnoti nova forma viri, miserandaque cultu
 recedit, suplexque manus ad litora tendit.
 respicimus: dira illuvies, immissaque barba,
 onsertum tegmen spinis: at cætera Grajus.
 Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.
 sique ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
 Arma procul, paulùm aspectu conterritus hæsit,
 Continuitque gradum: mox sese ad littora præceps
 Cum fletu precibusque tulit; per sidera testor,
 Per superos, atque hoc cœli spirabile lumen:
 Tollite me, Teucris: quascumque abducit terras.
 Hoc sat erit: scio me Danais è classibus unum
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite Ponto.
 Si pereo, manibus hominum periïsse juvabit.
 Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans
 Hærebat: Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
 Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
 Ipse pater dextram Anchises, aut multa moratus,
 Dat juveni, atque animum præsentis pignore firmat.
 Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.
 Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssæi,
 Nomine Achæmenides, Trojam, genitore Adamasto

Paupere (mansissetque utinam fortuna) profectus.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro
 Deseruere: domus sanie, dapibusque cruentis
 Intus opacâ, ingens; ipse arduus, altaque pulsar
 Sidera (Dii talem terris avertite pestem)
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli:
 Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
 Prensa manu magna, medio resupinus in antro,
 Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent
 Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
 Manderet, & tepidi tremarent sub dentibus artus:
 Haud impunè quidem: nec talia passus Ulysses:
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
 Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
 Immensum, saniem eructans, ac frustra cruento
 Per somnum commista mero: nos magna precati
 Numina, sortitique vices: una undique circum
 Fundimur, & telo lumen terebamus acuto
 Ingens, quod torva solum sub fronde latebat,
 Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar;
 Et tandem læti sociorum ukiscimur umbras.
 Sed fugite, ô miseri, fugite, atque ab litore funem
 Rumpite.
 Nam, qualis, quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
 Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
 Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
 Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent,
 Cum vitam in silvis, inter deserta ferarum
 Lustra, domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
 pro-

aspicio, sonitumque pedum, vocemque tremisco:
 actum infelicem baccas, lapidosaque corna
 ant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
 annia collustrans, han primum ad litora classem
 onspexi venientem: huic me, quæcumque fuisset,
 idixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 os animam hanc potius quocumque absumite letho.
 x ea fatus erat: summo cum monte videmus
 sum inter pecudes vasta se mole moventem
 storem Polyphemum, & litora nota petentem
 monstrum horrendum, informe ingens cui lumen
 ademptum:

trunca manum pinus regit, & vestigia firmat:
 anigeræ comitantur oves; ea sola voluptas,
 olamenque mali, de collo fistula pendet.
 postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
 uminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 dentibus infrendens gemitu graditurque per æquor
 am medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit,
 Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
 supplice; sic merito; tacitique incidere funem;
 Verrimus & proni certantibus æquora remis.
 Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verum ubi nulla datur dextram affectare potestas,
 Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
 Clamorem immensum tollit: quo pontus, & omnes
 Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
 Italiæ, curvisque immugit Ætna cavernis.
 At genus è silvis Cyclopum, & montibus altis
 Excitum ruit ad portus, littora complent.
 Cernimus adstantes nequicquam lumine torvo
 Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentis:
 Concilium horrendum: quales cum vertice celso

Aëriæ quercus, aut corniferæ cyparissi
 Constiterunt, silva alta Jovis, lucusve Dianæ,
 Præcipites metus acer agit, quocumque rudentes
 Excutere, & ventis intendere vela secundis.
 Contra jussa monent Heleni, Scyllam, atque
 Charybdin

Inter utramque viam, lethi discrimine parvo,
 Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro:
 Ecce autem Boreas angustâ à sede Pelori
 Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque jacentem
 Talia monstrabat relegens errata retrorsum
 Litora Achemenides, comes infelicis Ulyssi.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
 Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
 Ortygiam, Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
 Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
 Numina magna loci jussi veneramur: & inde
 Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes, projectaque saxa Pachyni
 Radimus, & fatis numquam concessa moveri
 Apparet Camarina procul, campique Geloï,
 Immanisque Gela fluvii cognominæ dicta.
 Arduus inde Agragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimùm quondam generator equorum
 Teque datis linquo ventis palmosa Selinus,
 Et vada dura lego saxis Lilybeïa cæcis.
 Hinc Deprani me portus, & illætabilis ora
 Accipit; hic pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu genitorem, omnis curæ, casusque levamen,
 Amitto Anchissen; hinc me, pater optime, fessum
 Deseris, heu tantis nequidquam erepte periclis!

Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
 Sic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.
 Sic pater Æneas intentis omnibus unus
 Nata renarrabat divùm cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

ÆNEIDOS

LIBER IV.

Argumentum.

Amorem Didonis in Æneam continet. Furtivas nuptias
 eas solutas, deo jubente: & Didonis mortem im-
 potentia amoris.

AT regina gravi jamdudum saucia cura
 Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recursat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
 Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
 Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram;
 Cùm sic unanimem alloquitur malè sana sororem:
 Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
 Quem sese ore ferens! quàm forti pectore, & armis!
 Credo equidem, nec vana fides, genus esse Deorum.
Degeneres animos timor arguit; heu quibus ille
 Jactatus fatis, quæ bella exhausta canebat:

Si mihi non animo fixum, immotumque sederet,
 Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
 Postquam primus amor deceptam morte fefellit:
 Si non pertæsum thalami, tedæque fuisset:
 Huic uni forsân potuit succumbere culpæ.
 Anna (fatebor enim) misere post fata Sichæi
 Conjugis, & sparsos fraterna cæde Penates,
 Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
 Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
 Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras
 Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam;
 Ante, pudor, quàm te violem, aut tua jura resolvam
 Ille meos, primus qui me sibi juxxit, amores
 Abstulit; ille habeat secum, servetque sepulcro.
 Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.
 Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetua mœrens carpere juventam?
 Nec dulces gnatos, Veneris nec præmia noris?
 Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
 Esto ægram nulli quondam flexere mariti,
 Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas
 Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
 Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
 Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello,
 Et Numidæ inferni cingunt, & inhospita Syrtis:
 Hinc deserta siti regio, lateque furentes
 Barcæi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?
 Diis equidem auspiciis reor, & Junone secunda
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
 Quam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgere regna

Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis
 anica se quantis atollet gloria rebus!
 Tu modo posce Deos veniam, sacrisque litatis
 indulge hospitio; causasque innecte morandi:
 Num pelago desævit hyems, & aquosus Orion,
 Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.
 His dictis incensum animum inflammavit amore;
 Pacemque dedit dubiæ menti, solviteque pudorem.
 Principio delubra adeunt, pacemque per aras
 Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
 Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo,
 Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
 Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
 Aut antè ora Deum pingues spatiat ad aras,
 Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
 Heu vatum ignaræ mentes, quid vota furentem,
 Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
 Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido, totâque vagatur
 Urbe ferens, qualis conjectâ cerva sagittâ,
 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
 Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
 Nescius illa fugâ silvas, saltusque peragrat
 Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
 Nunc media Æneam secum per moenia ducit,
 Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam.
 Incipit effari, mediâque in voce resistit.
 Nunc eadem, labente die, convivium quærit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
 Post ubi digressi, lumenque obscura vicisim

Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
 Sola domo mœret vacuâ, stratisque relictis
 Incubat: illum absens absentem auditque, videtque.
 Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
 Detinet, infandum si fallere possit amorem.
 Non cœptæ assurgunt turres: non arma juventus
 Exercet, portusve aut propugnacula bello
 Tuta parant: pendent opera interrupta minæque
 Murorum ingentes æquataque machina cœlo
 Quam simul ac tali præsensit peste teneri
 Chara Jovis conjux, nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
 Egregiam verò laudem, spolia ampla refertis
 Tuque, puerque tuus: magnum, & memorabile nomen
 Una dolo divûm si fœmina victa duorum est,
 Nec me adèò fallit, veritam te mœnia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ
 Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
 Quin potiùs pacem æternam, pactosque Hymenæos
 Exercemus? Habes, tota quod mente petisti.
 Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum, paribusque rogamus
 Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
 Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ,
 Olli (sensit enim simulatâ mente locutam,
 Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
 Sic contrâ est ingressa Venus: quis talia demens
 Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
 Si modò, quod memoras, factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror, si Juppiter unam
 Esse velit, Tyriis urbem, Trojaque profectis,
 Miscerive probet populos, aut fœdera jungi,
 Tu conjux: tibi fas animum tentare precando:

Perge, sequar; tum sic excepit regia Juno:
 Mecum erit iste labor: nunc, qua ratione, quod instat,
 Confieri possit, paucis adverte, docebo.
 Venatum Æneas, unaque miserrima Dido
 In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem:
 His ego nigrantem commista grandine nimbum,
 Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo,
 Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
 Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
 Devenient; adero, & tua si mihi certa voluntas,
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
 Hic Hymenæus erit; non adversata petenti
 Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum intereâ surgens Aurora reliquit.
 At portis jubare exorto delecta juvenus,
 Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
 Massylique ruunt equites, & odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem, ad limina primi
 Pœnorum expectant, ostroque insignis & auro
 Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
 Tandem progreditur magna stipante catervâ,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
 Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem,
 Nec non & Phrygii comites, & lætus Iūlus
 Incedunt, ipse ante alios pulcherrimus omnes
 Infert se socium Æneas, atque agmina jungit.
 Qualis, ubi hybernâ Lyciam, Xanthique fluenta
 Deserit, at Delum maternam invisit Apollo:
 Instauratque choros; mistique altaria circum
 Cretesque Dryopesque fremunt, pictique Agathyrsi:

Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro.
 Tela sonant humeris: haud illo segnior ibat
 Æneas; tantum egregio decus enitet ore.
 Postquam altos ventum in montes, atque invia lustrat
 Ecce feræ saxi dejectæ vertice capræ
 Decurrere jugis: alia de parte patentes
 Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
 Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri
 Gaudet equo, jamque hos cursu, jam præterit illos,
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure cœlum
 Incipit, insequitur commista grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, & Trojana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros,
 Tecta metu petiere; ruunt de montibus amnes.
 Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
 Deveniunt, prima, & tellus, & pronuba Juno
 Dant signum: fulsere ignes, & conscius æther
 Conubii, summoque ulularunt vertice Nymphæ
 Ille dies primus lethi, primusque malorum
 Causa fuit, neque enim specie famave movetur,
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
 Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam:
 Extemplò Libyæ magnas it fama per urbes:
 Fama, malum, quo non aliud velocius ullum:
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo:
 Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
 Extremam (ut perhibent) Cæo, Enceladoque sororem
 Pro-

rogenuit, pedibus celerem, & pernicipibus alis,
 monstrum horrendum, ingens; cui quot sunt corpore
 plumæ,

Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures,
 Nocte volat, cœli medio, terræque per umbram,
 stridens, nec dulci declinant lumina somno.
 Luce sedet custos, aut summi culmine tecti.
 Turribus aut altis, & magnas territat urbes;
 Tam ficti praviq̄ue tenax, quam nuntia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat,
 Venisse Æneam, Trojano à sanguine cretum,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.
 Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fovere,
 Regnorum immemores turpique cupidine captos.
 Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora.
 Protinus ad regem cursus detorquet lœrbam,
 Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
 Hic Ammone satus, rapta Garamantide Nympha,
 Tempa Jovi centum, latis immania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem,
 Excubias Divum æternas, pecudemque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina sertis,
 Isque amens animi, & rumore accensus amaro,
 Dicitur ante aras, media inter numina Divum,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis.
 Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
 Aspicias hæc? an te, genitor, cum fulmina torques
 Nequidquam horremus? cæciq̄ue in nubibus ignes
 Terrificant animos, & inania murmura miscent?
 Fœmina, quæ nostris errans in finibus, urbem

Exiguam pretio posuit: cui litus arandum,
 Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
 Repulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu
 Mœonia mentum mitra, crinemque madentem
 Subnixus, raptò potitur; nos munera templis
 Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 Audit omnipotens, oculosque ad mœnia torsit
 Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
 Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
 Vade, age, gnate, voca Zephyros, & labere pennis:
 Dardaniumque ducem (Tyria Cartagine qui nunc
 Expectat, fatisque datas non respicit urbes).
 Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
 Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 Promisit, Grajumque ideo bis vindicat armis:
 Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem;
 Ascanione pater Romanas invidet arces?
 Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
 Nec prolem Ausoniam, & Lavinia respicit arva?
 Naviget, hæc summa est, hic nostri nuntius esto,
 Dixerat, ille patris magni parère parabat
 Imperio, & primum pedibus talaria nectit
 Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
 Seu terram, rapido pariter cum flammine portant.
 Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit,
 Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.

Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
 Nubila, jamque volans apicem, & latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:
 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
 Puniferum caput, & vento pulsatur & imbri:
 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
 Præcipitant senis & glacie riget horrida barba.
 Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit, avi similis, quæ circum litora circum
 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
 Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
 Litus arenosum Libyæ, ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles,
 Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
 Conspicit: atque illi stellatus jaspide fulva
 Ensis erat: Tyrioque ardebat murice læna
 Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
 Continuò invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
 Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
 Extruis, heu, regni, rerumque oblite tyarum!
 Ipse Deum tibi me claro demittit Olimpo
 Regnatur, cœlum, & terras qui numine torquet:
 Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
 Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tua moliris laude laborem:
 Ascanium surgentem, & spes hæredis Jûli
 Respice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
 Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit,

Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Æneas adspectu obmutuit amens:
 Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit:
 Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras.
 Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
 Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
 Audeat affiatu? & quæ prima exordia sumat?
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Hæc alternanti potior sententia visa est:
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum
 Classem aptent taciti, socios ad litora cogant,
 Arma parent, & quæ sit rebus causa novandis
 Dissimulent: sese intercæ, quando optima Dido
 Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
 Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
 Tempora, quis rebus dexter modus, ocius omnes
 Imperio læti parent, ac jussa facessunt,
 At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit primâ futuros,
 Omnia tuta timens, cadem impia fama furenti
 Detulit, armari classem, cursumque parari,
 Sævitur inops animi, totamque incensâ per urbem
 Bacchatur, qualis commotis excitâ sacris
 Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho
 Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
 Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
 Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funera Dido?
 Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,

crudelis! quid, si non arva aliena, domosque
 ignotas peteres? & Troja antiqua maneret?
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Ne ne fugis? Per ego has lacrymas, dextramque tuam te
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui.
 Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos,
 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
 Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
 Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
 Fama prior, cui me moribundam deseris, hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat.
 Quid moror? An mea Pygmalion dùm mœnia frater
 Destruat? Aut captam ducat Getulus Iarbas?
 Saltem, siqua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aula
 Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret:
 Non equidem omninò capta, aut deserta videret.
 Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert: Ego te quæ plurima fando
 Enumerare vales, numquam, regina, negabo
 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elissæ,
 Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Pro te rauca loquar; nec ego hanc abscondere furto
 Speravi, ne finge, fugam, nec conjugis unquam
 Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si fata meis paterentur ducere vitam
 Auspiciis, & sponte meas componere curas:
 Urbem Trojanam primùm, dulcesque meorum
 Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:

Et recidiva manu posuissem Pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
 Italiam Lyciæ jussere capessere sortes,
 Hic amor, hæc patria est; si te Carthaginis arces
 Phœnissam, Libicæque aspectus detinet urbis:
 Quæ tandem, Ausonia Teucros considerare terra,
 Invidia est? & nos fas extera quærere regna.
 Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
 Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
 Admonet in somnis, & turbida terret imago:
 Me puer Ascanius, capitisque injuria chari,
 Quem regno Hesperiaæ fraudo, & fatalibus arvis
 Nunc etiam interpret Divum Jove missus ab ipso
 (Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
 Detulit ipse Deum manifesto in lumine vidi
 Intransentem muros, vocemque his auribus hausi:
 Desine meque tuis incendere, teque querelis:
 Italiam non spontè sequor.
 Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
 Luminibus tacitis, & sic acensa profatur:
 Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
 Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæque admorunt uberâ tigres.
 Nam quid disimulo? aut quæ me ad majora reservo?
 Num fletu ingemuit nostro? Num lumina flexit?
 Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est?
 Quæ quibus anteferam? Jam jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
 Nusquam tuta fides; ejectum litore egentem
 Excepit, & regni demens in parte locavi:
 Amissam classem, socios à morte reduxi.
 Heu Furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,

un Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
 terpres Divûm fert horrida jussa per auras.
 ilicet is superis labor est: ea cura quietos
 ollicitat; neque te teneo, neque dicta refello.
 sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
 pero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 upplicia hausturum scopulis, & nomine Dido
 apè vocaturum; sequar atris ignibus absens,
 t cum frigida mors anima seduxerit artus,
 Omnibus umbra locis adero; dabis, improbe, pœnas.
 Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
 Egra fugit, seque ex oculis avertit, & aufert,
 Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
 Dicere, suscipiunt famulæ, collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo stratisque reponunt,

At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
 Solando cupit, & dictis avertere curas.
 Multa gemens, magnoque animum labefactus amore:
 Jussa tamen Divûm exequitur, classemque revisit.
 Tum vero Teucri incumbunt, & litore celsas
 Deducunt toto naves; natat uncta carina:
 Frondentesque ferunt remos, & robora silvis
 Infabricata, fugæ studio:
 Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
 Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
 Cum populant hyemis memores, tectoque reponunt,
 In nigrum campis agmen, prædamque per herbas
 Convectant calle angusto, pars grandia trudunt
 Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
 Castigantque moras, opere omnis semita fervet.
 Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?
 Quosve dabas gemitus? Cum litora fervere latè

Prospiceres arce ex summa, totumque videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
 Ire iterùm in lacrymas, iterùm tentare precando
 Cogitur, & supplex animos submittere amori,
 Ne quid inexpertum, frustrà moritura, relinquat.
 Anna, vides toto properari litore circum:
 Undique convenère: vocat jam carabasmus auras,
 Puppibus & læti nautæ imposuere coronas:
 Hunc ego si potuit tantum sperare dolorem,
 Et perferre, soror, poterò: miseræ hoc tamen unum
 Exequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille
 Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
 Sola viri molles aditus, & tempora noras.
 I soror, atque hostem supplex affare superbum.
 Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem
 Aulide juravi, classemve ad Pergama misi.
 Nec patris Anchisæ cineres manesve revelli.
 Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
 Quo ruit? Extremum hoc miseræ det munus amanti:
 Expectet facilemque fugam, ventosque ferentes,
 Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
 Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:
 Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
 Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam.
 Talibus orabat, talesque miserrima fletus
 Fertque, refertque soror, sed nullis ille movetur
 Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
 Fata obstant, placidasque viri Deus obstruit aures.
 Ac veluti annosam valido cum robore quercum
 Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc

uere inter se certant; it stridor, & altè
 consternunt terram, concusso stipite frondes:
 ca hæret scopulis, & quantum vertice ad auras
 thereas: tantum radice in Tartara tendit
 quid secus assiduis hinc, atque hinc vocibus heros
 unditur, & magno præsentit pectore curas:
 mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
 num vero infelix fatis exterrita Didō
 mortem orat: tædet cœli convexa iueri.
 quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat:
 didit, thuricremis cum dona imponeret aris,
 horrendum dictū, latices nigrescere sacros,
 usaque in obscenum se vertere vina cruorem.
 hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
 præterea, fuit in tectis de marmore templum
 conjugis antiqui, mirò quod honore colebat,
 velleribus niveis, & festâ fronde revinctum.
 hinc exaudiri voces, & verba vocantis
 visa viri, nox cùm terras obscura teneret:
 solaque culminibus ferali carmino bubo
 sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
 Multaque præterea vatum prædicta priorum
 Terribile monitu horrificant; agit ipse furem
 in somnis ferus Æneas, semperque relinqui
 sola sibi, semper longam incomitata videtur
 ire viam, & Tyrios desertâ quærere terrâ;
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum; & duplices se ostendere Thebas:
 Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
 Armatam facibus matrem, & serpentibus atris
 Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
 Ergo ubi concepit Furias evicta dolore,
 Decrevitque mori; tempus secum ipsa, modumque

Exigit, & mœstam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat;
 Inveni, germana, viam (grata re sorori)
 Quæ mihi reddat cum, vel eo me solvat amantem,
 Oceani finem juxta, solemque cadentem,
 Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi custos; epulasque Draconi
 Quæ dabat, & sacros servabat in arbore ramos,
 Spargens humida mella, soporiferumque papaver.
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
 Quas velit: ast aliis duras immitere curas:
 Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retro:
 Nocturnosque ciet manes: mugire videbis
 Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
 Testor, chara, Deos, & te, germana, tuumque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
 Impius, exuviasque omnes, lectumque jugalem,
 Quo perii, super imponas: abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet, monstratque sacerdos,
 Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
 Germana credit, nec tantos mente furores
 Concipit, aut graviora timet, quam morte Sichæis
 Ergo jussa parat.
 At regina, pyrâ penetrâli in sede sub auras
 Erectâ ingenti, tædis, atque illice sectâ,
 Intendit locum sertis, & fronde coronat
 Funereâ: super exuvias, ensemque relictum,
 Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.

stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
 percentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque
 ergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
 parserat & latices simulatos fontis Averni:
 calcibus & messæ ad Lunam quærentur ahënis
 habentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
 quæritur & nascentis equi de fronte revulsus
 et matri præreptus amor.
 sa mola, manibusque piis altaria juxta,
 num exuta pedem vinclis, in veste recincta
 testatur moritura deos, & conscia fati
 sidera: tum, si quod non æquo fœdere amantes
 curæ numen habet, justumque, memorque, precatur.
 Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
 corpora per terras, silvæque & sæva quierant
 Equora, cum medio volvuntur sidera lapsu.
 cum tacet omnis ager, pecudes, picæque volucres,
 quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
 cura tenent; somno positæ sub nocte silenti
 lenibant curas, & corda oblita laborum,
 at non infelix animi Phœnissa, nec umquam
 solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
 accipit, ingeminant curæ, rursusque resurgens
 sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 sic adeo insistit, secumque in corde volutat,
 En, quid agam? Rursusne procos irrisa priores
 experiar? Nomadamque petam connubia supplex,
 Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrûm
 Jussa sequar? Quia ne auxilio juvat ante levatos,
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem (fac velle) sinet, ratibusque superbis?
 Irrisam accipiet? nescis heu, perdita, nec dum

Laomedontæ sentis perjuriam gentis?

Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?

An Tyriis, omnique manu stipata meorum

Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,

Rursus agam pelago? & ventis dare vela jubebo;

Quin morere, ut meritâ es, ferroque averte dolores?

Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem

His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.

Non licuit thalami, expertem sine crimine vitam

Degere, morè feræ? tales nec tangere curas?

Non servata fides cineri, promissa Sichæo.

Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Æneas celsa in puppi, jam certus eundi,

Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis.

Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem

Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,

Omnia Mercurio similis, vocemque; coloremque,

Et crines flavos, & membra decora juventæ

Nate Dea, *potes hoc sub casu ducere somnos?*

Nec, quæ circumstant te deinde pericula, cernis?

Demens, nec Zephiros audis spirare secundos?

Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,

Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.

Non fugis hinc princeps, dum præcipitare potestas?

Jam mare turbari trabibus, sævasque videbis

Collucere faces, jam fervere litora flammis:

Si te his attigerit terris aurora morantem.

Eja age, rumpe moras, *varium, & mutabile semper*

Fœmina, sic fatus, nocti se immiscuit atræ

Tum vero Æneas subitis exterritus umbris,

Corripit è somno corpus, sociosque fatigat.

Præcipientes vigilate viri, & consedite transtris,

Solvite vela citi. Deus æthere missus ab alto

festinare fugam, tortosque incidere funes,
 ecce iterum stimulat, sequimur te, sancte Deorum.
 quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes
 adsis, ò placidusque juves, & sidera cœlo
 extra feras; dixit, vaginaque eripit ensem
 fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro:
 eadem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruuntque,
 litora deseruere: latet sub classibus æquor
 adnixa torquent spumas, & cœrula verrunt.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
 Regina è speculis, ut primùm albescere lucem
 vidit, & æquatis classem procedere velis,
 litoraque, & vacuos sensit sine remige portus;
 Terque, quaterque manu pectus percussa decorum,
 flaventesque abscissa comas, proh Juppiter! ibit
 hic, ait & nostris illuserit advena regnis?
 Non arma expedient? Totaque ex urbe sequentur:
 Diripientque rates alii navalibus? Ite,
 Ferte citi flammam, date vela, impellite remos.
 Quid loquor? Aut ubi sum, quæ mentem insania mutat?
 Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
 Tum decuit, cùm sceptrum dabas; en dextra, fidesque,
 quem secum patrios ajunt portare Penates:
 quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum divellere corpus, & undis
 spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium? patrisque epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugnae fuerat fortuna; fuisset:
 quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
 Implessemque foros flammis, gnatumque, patremque
 Cum genere extinxem; memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,

Tuque harum interpres curarum, & conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et Diræ ultrices, & Dii morientis Elisæ,
 Accipite hæc: meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces: si tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
 Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret;
 At bello audacis populi vexatus, & armis,
 Finibus extorris, complexu avulsus Jülü,
 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur;
 Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundi
 Tum vos, ò Tyrii, stirpem & genus omne futurum
 Exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
 Munera: nullus amor populis, nec foedera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos,
 Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
 Hæc ait, & partes animum versabat in omneis,
 Invisam quærens quam primum abrumperè lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
 (Namque suam patriâ antiquâ cinis ater habebat:)
 Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem:
 Dic corpus properet fluviali spargere limpha.
 Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
 Sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta.
 Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis,
 Dardaniique rogam capitis permittere flammæ.

ait : illa gradum studio celebrabat anili.
 trepida , & cœptis immanibus effera Dido
 sanguineam volvens aciem : maculisque trementes
 interfusa genas , & pallida morte futura,
 interiora domus irrumpit limina , & altos
 conscendit furibunda rogos , ensemque recludit
 Dardanum , non hos quæsitum munus in usus.
 hæc postquam Iliacas vestes , notumque cubile
 conspexit , paulum lacrymis , & mente morata,
 incubuitque toro , dixitque novissima verba.
 Dulces exuviæ ; dum fata , Deusque sinebant,
 Accipite hanc animam , meque his exolvite curis.
 Fixi ; & quem dederat cursum fortuna , peregrin
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui : mea mœnia vidi:
 Ultra virum , pœnas inimico à fratre recepi:
 Felix , heu nimium felix ! si litora tantum
 Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ !
 Dixit : & os impressa toro : Moriemur inultæ ?
 Sed moriemur , ait : sic , sic juvat ire sub umbras.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus . & nostræ secum ferat omnia mortis.
 Dixerat : atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciunt comites , ensemque cruore
 Spumantem , sparsasque manus , it clamor ad alta
 Atria : concussam bacchatur fama per urbem.
 Lamentis , gemituque , & femineo ululatu
 Tecta fremunt , resonat magnis plangoribus æther.
 Non aliter , quam si immissis ruat hostibus omnis
 Carthago , aut antiqua Tyros , flammæque furentes
 Culmina perque hominum volvuntur , perque Deorum.
 Audiit exanimis , trepidoque exterrita cursu,
 Ungibus ora soror fœdans , & pectora pugnis,

Per medios ruit , ac morientem nomine clamat,
 Hoc illud , germana , fuit ? me fraude petebas?
 Hoc rogus iste mihi , hoc ignes , aræque parabant?
 Quid primum deserta querar ? Comitemne sororem
 Sprevistis moriens ? eadem me ad fata vocasses:
 Idem ambas ferro dolor , atque eadem hora tulisset
 His etiam struxi manibus , patriosque vocavi
 Voce Deos , si te ut posita , crudelis abessem?
 Extinxi te , meque soror populumque , patresque
 Sidonios , urbemque tuam , date , vulnera lymphis
 Abluam , & extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam : sic fata , gradus evaserat altos,
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu , atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculos conata attollere , rursus
 Deficit : infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens , cubitoque innixa levavit:
 Ter revoluta toro est , oculisque errantibus alto
 Quæsivit cælo lucem , ingemuitque reperta.
 Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem,
 Difficilesque abitus , Irim demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam , nexosque resolveret artus.
 Nam quia nec fato , merita nec morte peribat,
 Sed misera ante diem , subitoque accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat , Stygioque caput damnaverat Orco.
 Ergo Iris croceis per cælum roscida pennis,
 Mille trahens varios adverso sole colores,
 Devolat , & supra caput adstitit : hunc ego Diti
 Sacrum jussa fero , teque isto corpore solvo.
 Sic ait , & dextra crinem secat , omnis & una
 Dilapsus calor , atque in ventos vita recessit.

ÆNEIDOS

LIBER V.

Argumentum.

Eneas Siciliam appellit ; patri parentat , & ludos funebres facit : Classis à foeminis fraude Junonis exurit. Ipse cum robore , & flore virorum Italiam petit.

Interea medium Æneas iam classe tenebat
 Certus iter , fluctusque atros Aquilone secabat,
 Moenia respiciens , quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis , quæ tantum accenderit ignem,
 Causa latet : duri magno sed amore dolores
 Palluto , notumque , furens quid foemina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 Ut pelagus tenuere rates , nec jam amplius ulla
 Occurrit tellus , maria undique , & undique cœlum,
 Olli ceruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem , hyememque ferens , & inhorruit unda
 tenebris,

Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
 Heu quidnam tanti cinxerunt æthera nimbi?
 Quidve , Pater Neptune , paras ? sic deinde locutus,
 Colligere arma jubet , validisque incumbere remis;
 Obliquatque sinus in ventum , ac talia fatur:
 Magnanime Ænea , non , si mihi Juppiter auctor
 Spondeat , hoc sperem Italiam contingere cœlo.
 Mutati transversa fremunt , & vespere ab atro

Consurgunt venti , atque in nubem cogitur aër.
 Nec nos obniti contra , neque tendere tantum
 Sufficimus , *superat quoniam fortuna , sequamur:*
Quoque vocat , vertamur iter , nec litora longè
 Fida reor fraterna Erycis , portusque Sicanos:
 Si modò ritè memor servata remetior astra.
 Tum pius Æneas : equidem sic poscere ventos,
 Jamdudum , & frustra cerno te tendere contra:
 Flecte viam velis : an sit mihi gratior ulla,
 Quoque magis fessas optem dimittere naves,
 Quam quæ Dardanium tellus mihi servat Acestem,
 Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
 Hæc ubi dicta , petunt portus , & vela secundi
 Intendunt Zephyri , fertur cita gurgite classis,
 Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
 At procul excelso miratus vertice montis
 Adventum , sociasque rates , occurrit Acestes,
 Horridus in jaculis , & pelle Libystidis ursæ:
 Troïa Criniso conceptum flumine mater
 Quem genuit ; veterum non immemor ille parentum
 Gratatur reduces , & gaza lætus agresti
 Excipit , ac fessos opibus solatur amicis.
 Postera cùm primo stellas oriente fugarat
 Clara dies : socios in cœtum litore ab omni
 Advocat Æneás , tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magni , genus alto à sanguine Divûm,
 Annus exactis completur mensibus orbis,
 Ex quo reliquias , divinique ossa parentis
 Condidimus terrâ , mœstasque sacravimus aras.
 Jamque dies, ni fallor , adest , quem semper accerbum,
 Semper honoratum , sic Dii voluistis , habebo.
 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
 Argolicove mari deprensus , & urbe Mycenæ:

Annua vota tamen, solemnesque ordine pompas
 Exsequerer, strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultro ad cineres ipsius, & ossa parentis,
 Haud equidem sine mente reor, sine numine Divum
 Adsumus, & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
 Poscāmus ventos, atque hæc me sacra quotannis
 Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
 Bina boum vobis Troja generatus Acestes.
 Dat numero capita in naves: adhibete Penates
 Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.
 Præterea, si nona diem mortalibus alnum
 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
 Prima citæ Teucris ponam certamina classis.
 Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax,
 Seu crudo fidit pugnam committere cæstu:
 Aut jaculo incedit melior, levibusque sagittis.
 Cuncti adsint, meritæque expectent præmia palme:
 Ore favete omnes, & cingite tempora ramis
 Sic fatus, velat materno tempora myrto.
 Hoc Helimus faciet, hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
 Ille è concilio multis cum millibus ibat
 Ad tumulum; magna medius comitante caterva.
 Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho,
 Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro,
 Purpureosque jacet flores, ac talia fatur:
 Salve sancte parens: iterùm salvete recepti
 Nequicquam cineres, animæque, umbræque paternæ,
 Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonum (quicumque est) quærere
 Tybrim,

Dixerat hæc: adytis cùm lubricus anguis ab imis

Septem ingens gyros, septena volumina traxit.
 Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
 Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
 Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios adverso sole colores,
 Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
 Tandem inter pateras, & levia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imò
 Successit tumulto, & depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
 Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
 Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
 Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
 Anchisæ magni, Manesque Acheronte remissos.
 Necnon & socii, quæ cuique est copia, læti
 Dona ferunt, onerantque aras, mactantque juvencos
 Ordine ahena locant alii, fusique per herbam
 Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent.

Expectata dies aderat, nonamque serenâ
 Auroram Phaëtontis equi jam luce vehebant:
 Famaque finitimos, & clari nomen Acestæ
 Excierat, læto complerant litora cœtu
 Visuris Æneadas; pars & certare parati.
 Munera principio ante oculos, circoque locantur
 In medio: sacri tripodes, viridesque coronæ,
 Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & ostro
 Perfusæ vestes, argenti, auri que talenta,
 Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
 Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quatuor ex omni delectæ classe carinæ
 Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
 Mox Italus Mnestheus genus, à quo nomine Memmi

ingentemque Gyas ingenti mole Chimeram,
 Urbis opus : triplici pubes quam Dardana versu
 impellunt , terno consurgunt ordine remi.
 Pergestusque , domus tenet à quo Sergia nomen,
 Centauro invehitur magna ; Scyllaque Cloanthus
 Cærulea , genus unde tibi , Romane Cluenti,
 Est procul in pelago saxum ; spumantia contra
 litora , quod tumidis submersum funditur olim
 Fluctibus , hyberni condunt ubi sidera Cori:
 Tranquillo silet ; immotâque attollitur undâ
 Campus , & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit , signum nautis , pater : unde reverti
 Scirent , & longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt , ipsique in puppibus auro
 Ductores longè effulgent , ostroque decori.
 Cætera populea velatur fronde juvenus,
 Nudatusque humeros oleo perfusa nitescit.
 Considunt transtris , intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum , exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans , laudumque arrecta cupido.
 Inde , ubi clare dedit sonitum tuba , finibus omnes,
 Haud mora , prosiluerè suis : ferit ætera clamor
 Nauticus , adductis spumant freta versa lacertis.
 Infundunt paritèr sulcos , totumque dehiscit
 Convulsum remis , rostris stridentibus æquor,
 Non tam præcipites bijugo certamine campum
 Corripuere , ruuntque effusi carcere currus:
 Nec sic immissis aurigæ undantia lora
 Concussère jugis , pronique in verbera pendent.
 Tum plausu , fremituque virum studiisque faventum
 Consonat omne nemus , vocemque inclusa volutant
 Litora : pulsati colles clamore resultant.

Effugit ante alios, primusque elabitur undis
 Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthum
 Consequitur, melior remis: sed pondere pinus
 Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis
 Centaurusque locum tendunt superare priorem.
 Et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
 Centaurus, nunc unâ ambæ: junctisque feruntur
 Frontibus, & longæ sulcant vada salsa carinæ.
 Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant;
 Cùm princeps, medioque Gyas in gurgite victor
 Rectorem navis compellat voce Menœten:
 Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum,
 Litus ama, & levas stringat sine palmula cautes:
 Altum alii teneant. Dixit: sed cæca Menœtes
 Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
 Quò diversus abis? iterùm, pete saxa, Menœte:
 Cum clamorem Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.
 Ille inter navemque Gyæ, scopulosque sonantes,
 Radit iter lævum interior, subitusque priorem
 Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
 Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
 Nec lacrymis caruere genæ: segnemque Menœten,
 Oblitus decorisque sui, sociùmque salutis,
 In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
 Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister:
 Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet,
 At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidâque fluens in veste Menœtes,
 Summa petit scopulis, siccâque in rupe resedit.
 Illum & labentem Teuceri, & risère natantem:
 Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus

rgesto, Mnestheoque, Gyam superare morantem.
 rgestus capit ante locum, scopuloque propinquat:
 ec tota tamen ille prior præeunte carina:
 arte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
 t mediâ socios incedens nave per ipsos
 ortatur Mnestheus: Nunc nunc insurgite remis
 ictorei socii, Trojæ quos sorte suprema
 elegi comites: nunc illas promite vires,
 unc animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
 onioque mari, Maleæque sequacibus undis.
 on jam prima peto Mnestheus: neque vincere certo:
 Quamquam ò!) sed superent, quibus hoc, Neptune,
 dedisti.

xremos pudeat rediisse, hoc vincite cives,
 t prohibete nefas. Olli certamine summo
 rocumbunt, vastis tremunt ictibus ærea puppis:
 ubtrahiturque solum. Tum creber anhelitus artus,
 ridaque ora quatit, sudor fluit undique rivis.
 ttulit ipse viris optatum casus honorem.
 amque furens animi, dum proram ad saxa suburget
 nterior, spatioque subit Sergestus iniquo;
 infelix saxis in procurrentibus hæsit,
 Concussæ cautes, & acuto in murice remi
 Obnixa crepuere, illisæque prora pependit.
 Consurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
 Ferratasque sudes, & acuta cuspide contos
 Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
 At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso,
 Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
 Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
 Qualis speluncâ subito commota columba.
 Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis

Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto
 Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.
 Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
 Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem.
 Et primum in scopulo luctantem deserit alto
 Sergestum, brevibusque vadis, frustra que vocantem
 Auxilia, & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur, cedit, quoniam spoliata magistro est,
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus:
 Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
 Tum verò ingeminat clamor, cunctique sequentem
 Instigant studiis: resonant clamoribus æther.
 Hi proprium decus, & partum indignantur honores
 Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci.
 Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
 Et fors æquatis cœpissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
 Fudissetque preces, divosque in vota vocasset:
 Dii, quibus imperium pelagi, quorum equora curro,
 Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
 Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
 Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
 Nereidum, Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
 Et pater ipse manu magna Portunus euntem
 Impulit; illa noto citius volucrique sagitta
 Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
 Victorem magna præconis voce Cloanthum
 Declarat, viridique advelat tempora lauro,
 Muneraque in naves ternos aptare juvencos,
 Veniaque, & argenti magnum dat ferre talentum

sis præcipuos ductoribus addit honores:
 ctori clamydem auratam, quam plurima circum
 rpora Mæandro duplici Mœlibea cucurrit:
 textusque puer frondosa regius Ida
 eloces jaculo cervos, cursuque fatigat,
 cer, anhelanti similis: quem præpes ab Ida
 blimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis
 ongævi palmas nequicquam ad sidera tendunt
 ustodes, sævitque canum latratus in auras.
 t qui deinde locum tenuit virtute secundum.
 evibus huic hamis consertam, auroque trilicem
 oricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 ictor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto
 onat habere viro, decus, et tutamen in armis.
 ix illam famuli Phegeus, Sagarisque ferebant
 Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
 Demoleus, cursu palantes Troas agebat.
 tertia dona fecit, geminos ex ære lebetas,
 ymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
 anque adeò donati omnes, opibusque superbi
 uniceis ibant evincti tempora tænis:
 Cum sævo è scopulo multa vix arte revulsus,
 Amisissis remis, atque ordine debilis uno,
 rrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 Qualis sæpè viæ deprensus in aggere serpens,
 Erea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo, lacerumque viator,
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
 Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
 Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
 Nexantem nodos, seque in sua membra plicantem
 Tali remigio navis se tarda movebat:
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.

Sergestum Æneas promisso munere donat,
 Servatam ob navem lætus, sociosque reductos.
 Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoe, geminique sub ubere gnati.
 Hoc pius Æneas misso certamine tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undique cingebant
 Cingebant silvæ, mediaque in valle theatri
 Circus erat quo se multis cum millibus heros
 Consessu medium tulit, extractosque resedit.
 Hic qui forte velint rapido contendere cursu,
 Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
 Undique conveniunt Teuceri, mixtique Sicani:
 Nisus, & Euryalus primi.
 Euryalus forma insignis, viridique juventâ,
 Nisus amore pio pueri, quos deinde secutus
 Regius egregia Priami de stirpe Dioces.
 Hunc Salius simul, & Patron: quorum alter Acarnan
 Alter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
 Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopesque
 Assueti silvis, comites senioris Acestæ.
 Multi præterea, quos fama obscura recondit.
 Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:
 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
 Gnosia bina dabo levato lucida ferro
 Spicula, cælatamque argenta ferre bipennem:
 Omnibus hic erit unus honos, tres præmia primi
 Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto:
 Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
 Threïciis, lato quam circum amplectitur anno
 Balteus, & tereti subnectit fibula gemnia.
 Tertius Argolicâ hæc galeâ contentus abito.

ubi dicta, locum capiunt: signoque repente
 rapiunt spatia audito: limenque relinquunt
 si nimbo similes, simul ultima signant.
 nus abit, longèque ante omnia corpora Nisus
 cat, & ventis & fulminis ocyor alis:
 ximus hic, longo sed proximus intervallo,
 quitur Salius: spatio post deinde relicto,
 tius Euryalus,
 yalumque Helymus sequitur: quo deindè sub ipso
 e volat, calcemque terit jam calce Diores,
 umbens humero: spatia & si plura supersint,
 nseat elapsus prior, ambiguumque relinquat.
 que ferè spatio extremo fessique sub ipsum
 em advèntabant: levi cum sanguine Nisus
 bitur infelix, cæsis ut forte juvenis
 sus humum, viridesque super madefecerat herbas.
 juvenis jam victor ovans, vestigia presso
 ud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
 cidit, immundoque fimo, sacroque cruore,
 n tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
 m sese opposuit Salio per lubrica surgens,
 e autem spissa jacuit revolutus arena.
 icat Euryalus, & munere victor amici
 ma tenet, plausuque volat, fremituque secundo.
 st Helymus subit, & nunc tertia palma Diores
 c totum caveæ consessum ingentis, & ora
 ma patrum magnis Salius clamoribus implet,
 eptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 tatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
 rator & pulchro veniens in corpore virtus.
 juvat, & magna proclamat voce Diores,
 i subit palmæ, frustra que ad præmia venit
 tima, si primi Salio reddantur honores.

Tum pater Æneas, Vestra, inquit, munera vobis
 Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nec
 Me liceat casum miserati insontis amici.
 Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio, vilis onerosum, atque unguibus aureis
 Hic Nisus, si tanta, inquit sunt premia victis,
 Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso
 Digna dabis? Primam merui qui laude coronam,
 Ni me, quæ Salium, fortuna immica tulisset.
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
 Turpia membra fimo, risit pater optimus olli:
 Et clipeum efferri jussit: Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danais de poste refixum:
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.

Post ubi confecti cursus, & dona peregit:
 Nunc, si cui virtus; animusque in pectore præsens
 Adsit, & evinctis attollat brachia palmis.
 Sic ait, & geminum pugnae proponit honorem,
 Victori velatum auro, vittisque juvencum:
 Ensem, atque insignem galeam, solatio victo.
 Nec mora, continuo vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
 Solus qui Paridem solitus contendere contra:
 Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector
 Victorem Buten immani corpore (qui se
 Bebricia veniens Amyci de gente ferebat)
 Perculit, & fulva moribundum extendit arena,
 Talis prima Dares caput altum in proelia tollit.
 Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
 Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
 Quæritur hic alius: nec quisquam ex agmine tanto
 Audet adire virum, manibusque inducere cæstus.
 Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,

hæc stetit ante pedes, nec plura moratus,
 in læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
 te Dea, si nemo audet se credere pugnae,
 hæc finis standi? quo me decet usque teneri?
 accere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
 Argidanæ, reddique viro promissa jubebant.
 ac gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 proximus ut viridante toro consederat herbæ:
 stelle, heroum quondam fortissime frustra,
 tantæ tam patiens nullo certamine tolli
 dona sines? ubi nunc nobis Deus ille, magister
 nequicquam memoratus Eryx? Ubi fama per omnem
 Trinacriam? spolia illa tuis pendentia tectis?
 he sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit
 falsa metu: sed enim gelidus tardante senectâ
 sanguis hebet, frigentque effoctæ in corpore vires.
 mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
 exultat fidens, si nunc foret illa juventa:
 laud equidem pretio inductus, pulchroque juvenco
 venissem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
 in medium geminos immani pondere cæstus
 projecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
 terre manum, duroque intendere brachia tergo.
 obstupuere animi: tantorum ingentia septem
 terga bouum, plumbo insuto, ferroque rigeabant.
 ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat.
 Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
 luc illuc vinculorum immensa volumina versat.
 tum senior tales referebat pectore voces:
 Quid, si quis cæstus, ipsius & Herculis arma
 vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
 hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
 sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.

His magnum Alciden contra stetit, his ego suetus,
 Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed, si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,
 Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes,
 Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
 Solve metus, & tu Trojanos exue cæstus,
 Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
 Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque
 Exuit, atque ingens media consistit arena.
 Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
 Et patribus palmas amborum innexuit armis,
 Constitit in digitos extemplò arrectus uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxere retro longè capita ardua ab ictu:
 Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt.
 Ille pedum melior motu, fretusque juventa:
 Hic membris, & mole valens: sed tarda trementi
 Genua labant; vastos quatit æger anhelitus artus.
 Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant:
 Multa cavo lateri ingeminat, & pectore vastos
 Dant sonitus: erratque aures, & tempora circum
 Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.
 Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
 Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit,
 Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis,
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte
 Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
 Entellus vires in ventum effudit: & ultrò

se gravis, graviterque ad terram pondere vasto
 concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho,
 ut Ida in magnâ radicibus eruta pinus.
 consurgunt studiis Teucris, & Trinacria pubes:
 clamor cœlo: primusque accurrit Acestes,
 quæcumque ab humo miserans attollit amicum.
 non tardatus casu, neque territus heros,
 prior ad pugnam redit, & vim suscitât ira.
 cum pudor incendit vires, & conscia virtus:
 præcipitemque Daren ardens agit æquora toto,
 nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistrâ
 nec mora, nec requies: quam multa grandine nimbi
 fulminibus crepitant: sic densis ictibus heros
 rebèr utrâque manu pulsât, versatque Daretâ.
 cum pater Æneas procedere longiùs iras,
 ut servire animis Entellum haud passus acerbis:
 sed finem imposuit pugnæ, fessumque Daretâ
 gripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
 infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
 Non vires alias, conversaque numina sentis?
 Cede Deo, dixitque, & prælia voce diremit.
 Ast illum fidèi æquales, genua ægra trahentem,
 tactantemque utroque caput, crassumque cruorem
 Ore rejectantem, mistosque in sanguinè dentes,
 Ducunt ad naves, galeamque, ensemque vocati
 Accipiunt: palmam Entello, taurumque relinquunt
 Hic victor superans animis, tauroque superbus,
 Nate Dea, vosque hæc, inquit, cognoscite Teucris,
 Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
 Et qua servetis revocatum à morte Daretâ.
 Dixit, & adversi contra stetit ora juveni,
 Qui donum astabat pugnæ, duosque reductâ
 Libravit dextrâ media inter cornua cæstus

Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro.
 Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
 Ille super tales effudit pectore voces:
 Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
 Persolvo: hic victor cæstus, artemque repono.

Protinùs Æneas celeri certare sagittâ
 Invitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
 Ingentique manu malum de nave Seresti
 Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
 Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
 Convenère viri: dejectamque ærea sortem
 Accepit galea, & primus clamore secundo
 Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
 Quem modo navali Mnestheus certamine victor
 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
 Tertius Eurytion, tuus, ò clarissime frater,
 Pandare: qui quondam jussus confundere foedus,
 In mediòs telum torsisti primus Achivos.
 Extremus, galeâque imâ subsedit Acestes,
 Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.
 Tum validis flexos incurvant viribus arcus
 Pro se quisque viri, & promunt tela pharetris,
 Primaque per cœlum, nervo stridente sagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
 Et venit, adversique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
 Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu
 Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
 Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit; nodos, & vincula linea rupit,
 Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.

Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
 Nam vacuo lætam cœlo speculatus, & alis
 Fraudentem, nigra figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
 Æris, fixamque refert delapsa sagittam.
 Amissa solus palma superabat Acestes:
 Qui tamen æthereas telum contorsit in auras,
 Ostentans artem paritèr, arcumque sonantem.
 Hic oculis subito objicitur, magnoque futurum
 Augurio monstrum: docuit post exitus ingens:
 Seraque terrifici cecinerunt omnia vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
 Signavitque viam flammis, tenuesque recessit
 Consumpta in ventos: cœlo ceu sæpe refixa
 Transcurrunt, cineremque volantia sidera ducunt.
 Attonitis hæserè animis, superosque precati
 Trinacrii, Teucrique viri: nec maximus omen
 Abnuìt Æneas; sed lætum Amplexus Acestem
 Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
 Sume pater: nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honorem:
 Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchissæ genitori in magno munere Cysseus
 Ferre sui dederat monumentum, & pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro;
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Æneas nondum certamine misso,

Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli
 Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
 Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque intruxit equorum,
 Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis:
 Dic, ait: ipse omnem longo decere circo
 Infusum populum, & campos jubet esse patentes,
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frænatis lucent in equis, quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juvenus.
 Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ.
 Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro:
 Pars leves humero pharetras: it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri.
 Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
 Ductores: pueri bissesti quemque sequenti,
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem,
 Nomen avi referens Priamus, tua clara Polite
 Progenies, auctura Italos, quem Thracius albis
 Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.
 Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini:
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
 Extremus, formæque ante omnes pulcher Iulus
 Sidonio est invectus equo, quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris.
 Cetera Trinacrii pubes senioris Acestæ
 Fertur equis.
 Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
 Dardanidæ: veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem læti consessum, oculosque suorum
 Lustrâvere in equis: signum clamore paratis

Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
 Olli discurrere pares, atque agmina terni
 Diductis solvere choris, rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque tela tulere.
 Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus
 Adversis spatiis, alternosque orbibus orbes
 Impediunt, pugnæque cient simulacra sub armis.
 Et nunc terga fugæ nudant; nunc spicula vertunt
 Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
 Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
 Falleret indeprentus, & irremeabilis error.
 Haud aliter Teucrûm gnati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo,
 Delphinum similes; qui per maria humida nando
 Carpathium, Libycumque secant, luduntque per undas.
 Hunc morem, hos cursus: atque hæc certamina primus
 Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
 Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
 Albani docuere suos: hinc maxima porro
 Accepit Roma, & patrium servavit honorem:
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
 Hic primùm fortuna fidem mutata novavit.
 Dum variis tumulo referunt solemnia ludis,
 Irim de cælo misit Saturnia Juno
 Iliacam ad classem, ventosque aspirat eunti,
 Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem,
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
 Nulli visa cito decurrit tramite virgo:
 Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat,

Desertosque videt portus, clasemque relictam.
 At procul in sola secretæ Troades acta
 Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
 Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada fessis,
 Et tantùm superesse maris! vox omnibus una;
 Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, & faciemque Deæ, vestemque reponit.
 Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli,
 Cui genus, & quondam nomen, gnatique fuissent:
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
 O miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
 Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ò gens
 Infelix, cui te exitio fortuna reservat?
 Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,
 Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhospita saxa,
 Sideraque emensæ ferimur; dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, & volvimur undis.
 Hic Erycis finis fraterni, atque hospes Acestes.
 Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
 O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates
 Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
 Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoënta videbo?
 Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes,
 Nam mihi Casandræ per somnum vatis imago
 Ardentes dare visa faces: hic quærite Trojam,
 Hic domus est, inquit, vobis: nunc tempus agitres,
 Nec tantis mora prodigiis; en quatuor aræ
 Neptuno: Deus ipse faces, animumque ministrat.
 Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem,
 Sublatâque procul dextrâ connixa coruscat,
 Et jacit: arrectæ mentes, stupefactaque corda
 Iliadum; hic una è multis, quæ maxima natu,

Pyrgo, tot Priami gnatorum regia nutrix:
 Non Beroë vobis, non huc Rhœteia, matres,
 Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
 Ardentesque notate oculos; qui spiritus illi,
 Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus eunti:
 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui
 Ægram, indignantem tali quod sola careret
 Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
 Hæc effata.

At matres primo ancipites, oculisque malignis
 Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
 Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
 Cùm Dea se paribus per cœlum sustulit alis,
 Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.
 Tum vero attonitæ monstris, actæque furore
 Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem.
 Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
 Conjiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
 Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes:
 Nuncius Anchisæ ad tumultum, cuneosque theatri
 Incensas perfert naves Eumelus: & ipsi
 Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
 Ducebat, sit acer equo turbata petivît
 Castra, nec exanimes possunt retinere magistri.
 Quis furor iste novus? quò nunc, quò tenditis, inquit,
 Heu miseræ cives! non hostem inimicaque castra
 Argivûm, vestras spes uritis; en ego vester
 Ascanius: galeam ante pedes projecit inanem,
 Qua ludo indutus belli simulacra ciebat,
 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm:
 Ast illæ diversa metu per litora passim
 Diffugiunt, silvasque, & sicubi concava furtim

Saxa petunt: piget incepti, lucisque, suosque
 Mutatæ agnoscunt, excussa que pectore Juno est.
 Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires
 Indomitas posuere: udo sub robore vivit
 Stupa vomens tardum fumum, lentusque carinas
 Est vapor, & toto descendit corpore pestis.
 Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
 Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas;
 Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos, si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos; da flammam evadere classi,
 Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe letho.
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuâque hîc obrue dextrâ.
 Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus, atra
 Tempestas sine more fuit, tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
 Turbidus imber aquâ, densisque nigerrimus Austris,
 Implenturque super puppes; semiusta madescunt
 Robora: restrictus donec vapor omnis, & omnes,
 Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas casu concussus acerbo,
 Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
 Mutabat, versans, Siculise resideret arvis:
 Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
 Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
 Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
 Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
 Isque his Æneam solatus vocibus inquit:
 Nate Dea, quò fata trahunt retrahuntque sequamur.
 Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes:
 Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem:
 Huic trade, amissis superant qui navibus, & quos
 Pertæsum magni incepti, rerumque tuarum est:
 Longævosque senes, ac fessas æquore matres,
 Et quidquid tecum invalidum, metuensque pericli est,
 Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi:
 Urbem appellabunt permissio nomine Acestam.
 Talibus incensus dictis senioris amici.
 Tum verò in curas animus diducitur omnes:
 Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:
 Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
 Anchisæ, subito tales effundere voces;
 Gnate, mihi vita quondam, dum vita manebat.
 Chare magis, gnate Iliacis exercite fati,
 Imperio Jovis huc venio: qui classibus ignem
 Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
 Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
 Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
 Defer in Italiam, gens dura, atque aspera cultu
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas accede domos, & averna per alta
 Congressus pete, gnate, meos, non me impia namque
 Tartara habent, tristesque umbræ; sed amœna
 piorum
 Concilia: Elysiumque colo, huc casta Sibyla
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia; disces.
 Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
 Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras.
 Æneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit:
 Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?

Hæc memorans , cinerem , & sopitos suscitât ignes,
 Pergameumque larem , & canæ penetralia Vestæ
 Farre pio , & plena suplex veneratur acerra.
 Extemplò socios , primumque accersit Acestem:
 Et Jovis imperium , & chari præceptâ parentis
 Edocet , & quæ nunc animo sententia constet.
 Haud mora consiliis , nec jussa recusat Acestes.
 Transcribunt urbi matres , populumque volentem
 Deponunt : animos nil magnæ laudis egentes,
 Ipsi transtra novant , flammisque ambesa reponunt
 Robora navigiis : aptant remosque , rudentesque,
 Exigui numero , sed bello vivida virtus.
 Interea Æneas urbem designat aratro:
 Sortiturque domos : hoc Ilium , & hæc loca Trojæ
 Esse jubet : gaudet regno Trojanus Acestes:
 Inciditque forum , & patribus dat jura vocatis.
 Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes
 Fundatur Veneri Idaliæ : tumuloque sacerdos,
 Et lucus late sacer additur Anchisæo.
 Jamque dies epulata novem gens omnis , & aris
 Factus honos : placidi straverunt æquora venti:
 Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum,
 Exoritur procurva ingens per litora fletus:
 Complexi inter se noctemque , diemque morantur.
 Ipsæ jam matres , ipsi , quibus aspera quondam
 Visa maris facies , & non tolerabile numen,
 Ire volunt , omnemque fugæ perferre laborem.
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ,
 Tres Eryci vitulos , & tempestatibus agnam
 Cædere deinde jubet , solvique ex ordine funes,
 Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ
 Stans procul in prora pateram tenet , extaque salsos

Porricit in fluctus ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
 At venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus.
 Junonis gravis ira, & inexsaturabile pectus
 Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla:
 Nec Jovis imperio, fatisve, infracta quiescit.
 Non media de gente Phrygum exedissee nefandis
 Urbem odiis satis est: pœnam traxisse per omnem
 Reliquias Trojæ: cineres, atque ossa peremptæ
 Insequitur, causas tanti sciat illa furoris.
 Ipse mihi nuper Lybiois tu testis in undis
 Quam molem subito excierit; maria omnia cœlo
 Miscuit, Æoliis necquicquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.
 Proh scelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
 Exussit fœdè puppes, & classe subegit
 Amissa socios ignotæ linquere terræ.
 Quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
 Vela tibi: liceat Laurentem attingere Tybrim:
 Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
 Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,
 Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
 Unde genus ducis, merui quoque: sæpe furores
 Compressi, & rabiem tantam cœlique, marisque.
 Nec minor in terris (Xantum, Simoëntaque testor)
 Æneæ mihi cura tui: cum Troja Achilles
 Exanimata sequens impingeret agmina muris,
 Millia multa daret letho, gemerentque repleti
 Amnes, nec reperire viam, atque evolvere posset
 In mare se Xantus: Pellidæ tunc ego forti

Congressum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.

Nunc quoque mens eadem præstat mihi, pelle timor
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.

Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput.

His ubi læta Deæ permulsit pectorâ dictis,
Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit

Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas,
Cæruleo per summa levis volat æquora curru:

Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis, fugiunt vasto æthere nimbi.

Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon,

Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis, & Melite, Panopæaque virge.

Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque:

Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

Una omnes fecêre pedem: pariterque sinistros,
Nunc dextros solvere sinus: una ardua torquent

Cornua, detorquentque, ferunt sua flamina classem,
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat

Agmen: ad hunc alii cursum contendere jussi.
Jamque fere mediam cœli nox humida metam

Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ.

Cum levis æthereis delapsus Somnus ab astris
Aëra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,

Te, Palinure, petens, tibi tristia somnia portans
Insonti: puppique Deus consedit in alta

horbanti similis , funditque has ore loquelas:
Iside Palinure , ferunt ipsa æquora classem:
Equate spirant auræ datur hora quieti:
Mene caput , fessosque oculos furare labori:
Mene ego paulispèr pro te tua munera inibo,
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene salis placidi vultum , fluctusque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?
Meneam credam quid enim fallacibus Austris,
Cœli toties deceptus fraude sereni?
Malia dicta dabat , clavumque affixus , & hærens
Nusquam amittebat , oculosque sub astra tenebat:
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Nique soporatum Stygia super utraque quassat
Tempora , cunctantique natantia lumina solvit.
Nix primos inopia quies laxaverat artus,
Nix super incumbens , cum puppis parte revulsa,
Nunquam gubernaculo liquidas projecit in undas
Næcipitem , ac socios nequicquam sæpe vocantem
Nipse volans , tenuis se sustulit ales in auras.
Nurrit iter tutum non secius æquore clasis:
Nromissisque patris Neptuni interrita fertur.
Namque adeo scopulos Sirenum advecta subibat
Difficiles quondam , multorumque ossibus albos;
Ntum rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
Ncum pater amisso fluitantem errare magistro
Nsensit , & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Nmulta gemens , casuque animum concussus amici.
Nnimium cœlo & pelago confise sereno,
Nnudus in ignotâ , Palinure , jacebis arena!

Ceropidæ jnsi (miserum) septena quotannis
 Corpora gnatorum : stat ductis sortibus urna,
 Contra elata mari respondet Gnoſſia tellus.
 Sic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
 Piſiphaë : miſtumque genus prolesque biformis
 Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.
 Sic labor ille domûs, & inextricabilis error.
 Magnam reginæ ſed enim miſeratus amorem
 Medalus, ecce dolos tecti, ambagesque reſolvit,
 Caeca regens filo veſtigia, tu quoque magnam
 Partem opere in tanto, (ſineret dolor) Icare, haberes.
 His conatus erat caſus effingere in auro:
 His patriæ cecidère manus, quin protinus, omnia
 Perlegerent oculis : ni jam præmiſſus Achates
 Foret, atque una Phœbi, Triviæque ſacerdos,
 Leiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
 Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
 Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
 Preſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
 Quilibet affata Æneam, (nec ſacra morantur
 Inſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
 Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
 Quo læti ducunt aditus centum, oſtia centum:
 Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ:
 Centum erat ad limen, cum virgo poſcere fata
 Tempus; ait, Deus: ecce, Deus: cui talia fanti,
 Ante fores ſubito non vultus, non color unus,
 Non comptæ manſère comæ: ſed pectus anhelum,
 Et rabie fera corda tument: majorque videri,
 Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
 Jam propiore Dei. Ceſſas in vota, precesque
 Tros (ait) Ænea, ceſſat neque enim ante dehinc
 Attonitæ magna hora domus: & talia fata

Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor: fuditque preces rex pectore ab imo:
 Phœbe, graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis direxti tela, manusque
 Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
 Tot maria intravi, duce te: penitusque repostas
 Massylum gentes, prætentaque Syrtibus arva
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
 Hac Trojana tenus fuerit fortuna sequuta.
 Vos, quoque, Pergamæ jam fas est parcere genti,
 Diique, deæque omnes, quibus obstitit Illium,
 ingens

Gloria Dardaniæ, tuque ò santissima vates,
 Præscia venturi, da (non indebita posco
 Regna meis fatis) Latio considerare Teucros,
 Errantesque deos, agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templa
 Instituum, festosque dies de nomine Phœbi.
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
 Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
 Dicta meæ genti ponam: lectosque sacrabo
 Alma vitos, foliis tantum ne carmina manda,
 Ne turbata volent, rapidis ludibria ventis:
 Ipsa canas, oro: finem dedit, ore loquendi.
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro
 Baccatur vates, magnum si pectore possit
 Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
 Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo
 Ostia jamque domus patuere ingentia centum
 Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras.
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
 Sed terra graviora manent: in regna Lavini
 Dardaniæ venient (mitte hanc de pectore curam)

sed non & venisse volent : bella , horrida bella ,
 Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simoïs tibi , nec Xantus , nec Dorîca castra
 defuerint ; alius Latio jam partus Achilles,
 Datus & ipse Deâ , nec Teucris addita Juno
 usquam aberit : cùm tu supplex in rebus egenis
 Quas gentes Italûm , aut quas non oraveris urbes ?
 Causa mali tanti conjux iterum hospita Teucris,
 Externique iterùm thalami:
tu ne cede malis ; sed contra audentior ite,
quàm tua te fortuna sinet : via prima salutis,
 Quod minimè reris , Graja pandetur ab urbe.
 Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
 Horrendàs canit ambages , antroque remugit,
 Obscuris vera involvens : ea fræna furenti
 Concutit , & stimulos sub pectore vertit Apollo,
 Ut primùm cessit furor , & rabida ora quierunt:
 Incipit Æneas heros : Non uñ laborum,
 O virgo , nova mi facies , inopinave surgit:
 Omnia præcepi , atque animo mecum ante peregi.
 Unum oro quando hic inferni janua regis
 Dicitur (& tenebrosa palus Acheronte refuso)
 Ire ad conspectum chari genitoris , & ora
 Contingat ; doceas iter , & sacra ostia pandas.
 Illum ego per flammâs , & mille sequentia tela,
 Eripui his humeris , medioque ex hoste recepi:
 Ille meum comitatus iter , maria omnia mecum,
 Atque omnes pelagique minas , cœlique ferebat
 Invalidus , vires ultra , sortemque senectæ.
 Quin , ut te supplex peterem , & tua limina adirem,
 Idem orans mandata dabat ; gnatique , patrisque
 Alma , precor , miserêre ; potes namque omnia ; nec te
 Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.

Si potuit Manes arcessere conjugis Orpheus,
 Threïciâ fretus citharâ , fidibusque canoris:
 Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,
 Itque , reditque viam toties ; quid Thesea , magnum
 Quid memorem Alcidem? & mi genus ab Jove summo
 Talibus orabat dictis , arasque tenebat.
 Tunc sic orsa loqui vates : Sate sanguine Divûm
 Tros Anchisiade , *facilis descensus Averni,*
Noctes , atque dies patet atri janua Ditis:
Sed revocare gradum , superasque evadere ad auras,
Hoc opus , hic labor est ; pauci , quos æquus amavit
 Juppiter , aut ardens evexit ad æthera virtus,
 Diis geniti potuere : tenent media omnia silvæ,
 Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
 Quod si tantus amor menti , si tanta cupido est,
 Bis Stygios innare lacus , bis nigra vidêre
 Tartara , & insano juvat indulgêre labori;
 Accipe , quæ per agenda prius ; latet arbore opaca
 Aureus & foliis , & lento vimine ramus,
 Junoni infernæ dictus sacer ; hunc tegit omnis
 Lucus , & obscuris claudunt convallibus umbræ.
 Sed non antè datur telluris operta subire,
 Auricomos quàm quis decerpserit arbore foetus:
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit ; primo avulso non deficit alter
 Aureus , & simili frondescit virga metallo.
 Ergo altè vestigia oculis , & ritè repertum
 Carpe manu ; namque ipse volens , facilisque sequetur,
 Si te fata vocant : alitè non viribus ullis
 Vincere , nec duro poteris convellere ferro.
 Prætereà , jacet exanimum tibi corpus amici,
 Heu nescis ! totamque incessat funere classem,
 Dum cònsulta petis , nostroque in limite pendes:

Sedidus hunc refert antè suis, & conde sepulcro,
 Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt.
 Sic demùm lucos Stygios, regna in via vivis
 Adspicies: dixit, pressoque obmutuit ore.

Æneas mœsto defixus lumina vultu
 Ingreditur, linquens antrum, cœcosque volutat
 Adventus animo secum: cui fidus Achates
 Et comes, & paribus curis vestigia fingit.
 Multa inter sese vario sermone serebant:
 Quem socium exanimum vates, quod corpus humandum
 Diceret: atque illi Misenum in litore sicco,
 Ut venêre, vident indigna morte peremptum,
 Misenum Æolidem, quo non præstatior alter
 Ere ciêre viros, Martemque accendere cantu.
 Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
 Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
 Postquàm illum victor vita spoliavit Aquilles.
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium, *non inferiora secutus.*
 Sed tum fortè cavà dum personat æquora conchâ
 Demens & cantu vocat in certamina divos:
 Emulus exceptum Triton (si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerserat unda.
 Ergo omnes magno circùm clamore fremebant,
 Præcipuè pius Æneas; tum jussa Sybillæ,
 Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri
 Congerere arboribus, cœloque educere certant.
 Igitur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt piceæ: sonat icta securibus ilex:
 Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
 Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
 Necnon Æneas opera inter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur armis.

Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
 Aspectans silvam immensam, & sic ore precatur.
 Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto: quando omnia verè
 Heu nimium! de te vates, Misene, locuta est,
 Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
 Ipsa sub ora viri cœlo venêre volantes,
 Et viridi sedêre solo; tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
 Este duces, ò si qua via est, cursumque per auras
 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
 Ramus humum: tuque ò dubiis ne defice rebus
 Diva parens; sic effatus, vestigia pressit,
 Observans, quæ signa ferant, quò tendere pergant.
 Pascentes illæ tantùm prodire volando,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum.
 Inde ubi venêre ad fauces grave olentis Averni,
 Tollunt se celeres; liquidumque per aëra lapsæ,
 Sedibus optatis geminæ super arbore sidunt:
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
 Quale solet silvis brumali frigore viscum.
 Fronde virêre nova, quod non sua seminat arbor:
 Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
 Talis erat species auri frondentis opacâ
 Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
 Corripit extemplò Æneas, avidusque refringit
 Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.
 Nec minus interea Misenum in litore Teucrî
 Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
 Principio pinguem tædis, & robore secto
 Ingentem struxêre pyram: cui frondibus atris
 Intexunt latera, & ferales ante cupressos
 Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.

Pars calidos latices, & athena undantia flammis
 Expediunt, corpusque lavant frigentis, & unguunt.
 Fit gemitus: tum membra toto deffeta reponunt,
 Purpureasque super vestes, velamina nota,
 Conjiciunt, pars ingenti subiére feretro,
 Triste ministerium, & subjectam more parentum
 Adversi tenuére facem: congesta cremantur
 Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
 Postquàm collapsi cineres, & flamma quievit;
 Reliquias vino, & bibulam lavére favillam;
 Ossaque lecta cado textit Chorinæus atheno.
 Idem ter socios pura circumtulit unda,
 Spargens rore levi, ramo felicis olivæ:
 Lustravitque viros; dixitque novissima verba.
 At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
 Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque
 Monte sub aërio; qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.

His actis properè exsequitur præcepta Sibyllæ.
 Spelunca alta fuit vastoque immanis hiatu,
 Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris,
 Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
 Tendere iter pennis; talis sese halitus atris
 Faucibus effundens, supera ad convexa ferebat:
 Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
 Quatuor hinc primùm nigrantes terga juvencos
 Constituit, frontique invergit vincta sacerdos,
 Et summas carpens media inter cornua setas,
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecatem, cœloque, Ereboque, potentem.
 Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
 Suscipiunt pateris, ipse atri velleris agnam
 Æneas matri Eumenidum, magnæque sorori

Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
 Et solida imponit taurorum viscera flammis,
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
 Ecce autem primi sub limina solis, & ortus,
 Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
 Sylvarum, visæque canes ululâre per umbram,
 Adventante Deâ: procul ò procul este profani,
 Conclamat vates, totoque absistite luco:
 Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
 Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
 Tantùm effata, furens antro se immisit aperto.
 Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat:
 Dii, quibus imperium est animarum, umbræque
 silentes,

Et Chaos, & Phlegeton; loca nocte silentia latê,
 Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro,
 Pandere res alta terra, & caligine mersas.
 Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
 Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
 Quale per incertam Lunam sub luce maligna
 Est iter in silvis: ubi cœlum condidit umbra
 Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
 Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci,
 Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ:
 Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus,
 Et Metus, & male Suada Fames, & turpis Egestas,
 Terribiles visu formæ, Lethumque, Laborque,
 Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
 Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
 Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis,
 In medio ramos, annosaque brachia pandit

Ulmus opaca, ingens: quam sedem somnia vulgò
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
 Multaque prætereà variarum monstra ferarum.
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes,
 Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra,
 Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ.
 Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
 Eneas, strictamque aciem venientibus offert:
 Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare, cavâ sub imagine formæ,
 Fruat, & frustrâ ferro diverberet umbras.

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
 Turbidus hic cœno, vastâque voragine gurges
 Estuat, atque omnem Coccyto, eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
 Terribile squalore Charon: cui plurima mento
 Canities in culta jacet: stant lumina flammâ.
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
 Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
 Et ferrugineâ subvectat corpora cymbâ,
 Jam senior; sed cruda Deo, viridisque senectus,
 Hinc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
 Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quam multa in silvis auctumni frigore primo
 Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
 Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat, & terris immittit apricis,
 Stabant orantes, primi transmittere cursum,
 Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
 Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos:

Ast alios longe summotos arcet arena.

Æneas (miratus enim, motusque tumultu)

Dic, ait, ò virgo, quid vult concursus ad amnem?

Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas

Hæc linquunt? illæ remis vada livida verrunt;

Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:

Anchisa generate, Deum certissima proles,

Cocytii stagna alta vides, Stygiamque paludem:

Di cuius jurare timent, & fallere numen.

Hæc omnis quam cernis, inops, inhumataque turba est

Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.

Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta

Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt:

Centum errant annos, volitantque hæc litora circum

Tum demum admisi stagna exoptata revisunt.

Constitit Anchisa satus, & vestigia pressit,

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes,

Leucaspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:

Quos simul à Trojâ ventosa per æquora vectos

Obruit Auster, aquâ involvens navemque, virosque.

Ecce gubernator sese Palinurus agebat:

Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,

Exciderat puppi; mediis effusus in undis.

Hunc ubi vis multa mæstum cognovit in umbrâ,

Sic prior alloquitur: quis te, Palinure, Deorum

Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?

Dic, age: Namque mihi fallax haud ante repertus,

Hoc uno responso animum delusit Apollo:

Qui fore te Ponto incolumem, finesque canebat

Venturum Ausonios: en hæc promissa fides est

Ille autem: neque te Phœbi cortina fefellit,

Dux Anchisiade: nec me Deus æquore mersit,

inque gubernaculum multa vi fortè revulsum,
 datus hærebam custos. cursusque regebam.
 precipitans traxi mecum, Maria aspera juro,
 nullum pro me tantum cepisse timorem,
 nam tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
 ciceret tantis navis surgentibus undis.
 Notus hybernas immensa per æquora noctes
 exit me violentus aqua: vix lumine quarto
 aspexi Italiam, summa sublimis ab unda,
 latim adnabam terræ, jam tuta tenebam.
 gens crudelis madida cum veste gravatum,
 insantemque uncis manibus capita aspera montis,
 pro invasisset, prædamque ignara putasset.
 hic me fluctus habet, versantque in litore venti.
 quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
 genitorem oro, per spem surgentis Iulii,
 spe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
 lice, namque potes, portusque require Velinos:
 at tu, siqua via est, siquam tibi diva creatrix
 ostendit, (neque enim credo sine numine Divûm
 lumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
 dextram misero, & tecum me tolle per undas:
 dibus ut saltem placidis in morte quiescam;
 talia fatus erat: cœpit cum talia vates:
 unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
 Stygias inhumatus aquas, amnemque severum
 amenidum aspicias? ripamve injussus abibis?
 esine, fata Deûm flecti sperare precando.
 sed cape dicta memor duri solatia casus,
 nam tua finitimi longè, latèque per urbes
 prodigiis acti cœlestibus, ossa piabunt:
 statuent tumulum, & tumulo solemnia mittent:
 æternumque locus Palinuri nomen habebit.

His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquanti
Navita quos jam inde, aut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ:
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultrò:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare, age, quid venias: jam istinc & comprime gressus
Umbratum hic locus est, somni, noctisque soporæ,
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoumque:
Diis quamquam geniti, atque invicti viribus essent:
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit
Ipsius à solio regis, traxitque tementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hic insidiæ tales (absiste moveri)
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternùm latrans exsanguis terreat umbras:
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Troïus Æneas, pietate insignis, & armis.
Ad genitorem, imas Erebi descendit ad umbras:
Si te nulla movet tantæ pietatis imago;
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo pòst tempore visum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,
Deturbat: laxatque fores: simul accipit alveo
Ingentem Æneam: gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.

andem trans fluvium incolumes, vatemque, virumque
 formi limo, glaucaque exponit in ulva.

erberus hæc ingens latratu regna trifauci
 personat, adverso recubans immanis in antro.

ui vates horrere videns jam colla colubris,
 pelle soporatum, & medicatis frugibus offam

objicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
 corripit objectam, atque immania terga resolvit,

usus humi: totoque ingens extenditur antro.

occupat Æneas adytum; custode sepulto,
 vaditque celer ripam irremeabilis undæ,

Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
 infantumque animæ fletens in limine primo:

quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
 abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.

quos juxta falso damnati crimine mortis.

Nec vero hæc sine sorte datæ, sine iudice sedes:

quæsitior Minos urnam movet: ille silentum
 conciliumque vocat, vitasque, & crimina discit.

proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi lethum
 insontes peperere manu, lucemque perosi

projecere animas, quam vellem æthere in alto
 nunc & pauperiem, & duros perferre labores!

ata obstant, tristisque palus innabilis unda
 alligat, & novis Styx interfusa coercet.

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
 lugentes campi, sic illos nomine dicunt.

Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
 secreti celant calles & myrtea circum

silva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt,
 his Phædræ, Procrinque locis, mæstamque Eriphylen

Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
 Evadnenque, & Pasiphaën: his Laodamia

It comes; & juvenis quondam, nunc foemina, Cæne
 Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phænissa recens à vulnere Dido
 Errabat sylva in magna: quam Troïus heros
 Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram (qualem primo quis surgere mense
 Aut videt, aut vidisse putat per nubila Lunam)
 Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est:
 Infelix Dido verus mihi nuntius ergo
 Venerat extinctam, ferroque extrema secutam.
 Funeris heu tibi causa fui! Per sidera juro:
 Per superos, & siqua fides tellure sub ima est,
 Invitus, regina, tuo de litora cessi.
 Sed me jussa Deum, quæ nunc has ire per umbras,
 Per loca senta situ cogant, noctemque profundam,
 Imperiis egere suis: nec credere quivi,
 Hunc tantum, tibi me discessu ferre dolorem.
 Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro.
 Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
 Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
 Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
 Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
 Nec magis incepto vultum sermone movetur,
 Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes,
 Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
 In nemus umbriferum, conjux ubi pristinus illi
 Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
 Nec minus Æneas casu percussus iniquo,
 Prosequitur lacrimans longe, & miseratus euntem est
 Inde datum molitur iter: Jamque arva tenebant
 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
 Hic illi occurrit Tydeus; hic inclytus armis
 Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.

e multum fletu ad superos, belloque caduci
 ardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
 gemuit: Glaucumque, Medontaque, Thersilochumque,
 res Antenoridas, Cererique sacrum Polibætém,
 eumque etiam currus, etiam arma tenentem.
 circunstant animæ dextra, lævaque frequentes.
 nec vidisse semel satis est; juvet usque morari,
 t conferre gradum, & veniendi discere causas.
 t Danaûm proceres, Agamenoniæque phalanges
 t vidère virum, fulgentiaque arma per umbras,
 genti trepidare metu: pars vertere terga,
 eu quondam petière rates: pars tollere vocem
 xiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.

Atque hic Priamidem laniatum in corpore toto
 eiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:
 ra, manusque ambas, populataque tempora raptis
 uribus, & truncas inhonesto vulnere nares.
 ix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
 upplicia, & notis compellat vocibus ultrò:
 eiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucris,
 quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
 ui tantum de te licuit? mihi fama supremâ
 nocte tulit, fessum vasta cæde Pelasgum
 rocubuisse super confusæ stragis acervum.
 nunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem
 constituit, & magna Manes ter voce vocavi.
 nomen, & arma locum servant: te, amice, nequivi
 conspicere, & patria decedens ponere terra.
 atque hîc Priamides, nihil tibi, ò amice, relictum est:
 Omnia Deiphobo solvisti, & funeris umbris.
 sed me fata mea, & scelus exitiale Lacæne
 his mersere malis: illa hæc monumenta reliquit.
 Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem.

Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:
 Cum fatalis equus saltu super ardua venit
 Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
 Illa chorum simulans, Evantes Orgia circum
 Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
 Tum me confectum curis, somnoque gravatum,
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
 Dulcis, & alta quies, placidæque simillima morti.
 Fregia intercæ conjux, arma omnia tectis
 Emovet, & fidum capiti subduxerat ensem:
 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
 Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extingui veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo comes additur una:
 Hortator scelerum Æolides: Di talia Grajis
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
 Se te qui vivum casus, age, fare vicissim,
 Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
 An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat,
 Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
 Jam medium æthereo cursu trajecerat axem:
 Et fors omne datum traherent per talia tempus
 Sed comes admonui, breviterque affata Sibylla est:
 Nox ruit, Ænæa; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas:
 Dexterâ, quæ Ditis magni sub mœnia tendit,
 Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
 Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit,
 Deiphobus contra: Ne sævi, magna sacerdos:
 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
 I decus, i, nostrum: melioribus utere fatis.

antum effatus, & in verbo vestigia torsit.

Respicit Ænæas subitò, & sub rupe sinistra
 Iœnia lata videt triplici circumdata muro,
 quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
 Tartareus Phlegeton, torquetque sonantia saxa.
 Orta adversa ingens, solidoque adamante columnæ.

His ut nulla virum, non ipsi excindere ferro
 Cœlicolæ valeant; stat ferrea turris ad auras;
 Sisyphoneque sedens, palla succincta cruenta,
 Vestibulum insomnis servat noctesque, diesque.

Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare
 erberas: tum stridor ferri: tractæque catenæ,
 Constitit Ænæas, strepitumque exterritus hausit.

Quæ scelerum facies? O virgo, effare, quibusve
 Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?

Tum vates sic orsa loqui: dux inclyte Teucrum,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen.

sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
 ipsa deum pœnas, docuit, perque omnia duxit.

Gnossius hæc Radamanthus habet durissima regna:
 Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,

Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
 Distulit in seram commissa piacula mortem.

Continuo sontes ultrix accincta flagello

Sisyphone quatit insultans, torvosque sinistra
 tentans angues, vocat agmina sæva sororum.

Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ: cernis, custodia qualis

Vestibulo sedet? facies quæ limina servet?

Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra

Sævior intus habet sedem: tum Tartarus ipse

Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,

Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.

Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic & Aloidas geminos, immania vidi
 Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
 Dum flammæ Jovis, & sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic invectus equis, & lampada quassans,
 Per Grajum populos, mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans, Divûmque sibi poscebat honorem,
 Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
 Ære, & cornipedum cursu simularet equorum,
 At pater omnipotens densa inter nubila telum
 Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
 Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
 Nec non & Tityon, Terræ omniparentis alumnum
 Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tondens, fœcundaque pœnis
 Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
 Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis,
 Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
 Quos super atra silex jam jam lapsura, cadentique
 Imminet assimilis lucent genialibus altis
 Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu: furiarum maxima juxta
 Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
 Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
 Hic quibus invisi fratres, dum vita manebat,
 Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti:
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
 Nec partem possuere suis (quæ maxima turba est)
 Quique ob adulterium cæsi: quique arma sequuti

impia, nec veriti dominorum fallere dextras:
 inclusi pœnam expectant, ne quære doceri
 Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave mersit,
 saxum ingensvolvunt alii, radiisque rotarum
 Districti pendent: sedet, æternumque sedebit
 infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet, & magna testatur voce per umbras
Discite justitiam moniti, & non temnere divos.
 Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
 Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit
 Hic thalamum invasit natæ, vetitosque Hymenæos:
 Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
 Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
 Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
 Sed jam age, carpe viam, & susceptum perface munus.
 Acceleremus, ait; Cyclopum educta caminis
 Moenia conspicio, atque adverso fornice portas:
 Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
 Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum
 Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
 Occupat Æneas adytum, corpusque recenti
 Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.
 His demùm exactis, perfecto munere Divæ,
 Devenere locos lætos, & amoena vireta
 Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 Largior hic campos æther, & lumine vestit
 Purpureo: solemque suum, sua sidera norunt.
 Pars in gramineis exercent membra palæstris,
 Contendunt ludo, & fulva luetantur arena:
 Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
 Necnon Threïcius longa cum veste sacerdos

Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno,
 Hic genus antiquum Teucris, pulcherrima proles,
 Magnanimi heroes, nati melioribus annis.
 Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus auctor.
 Arma procul currusque virum miratur inanes.
 Stant terræ defixæ hastæ, passimque soluti
 Per campos pascuntur equi, quæ gratia currum,
 Armorumque fuit vivis; quæ cura nitentes
 Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
 Conspicit, ecce, alios dextra, lævaque per herbam
 Vescentes, lætumque choro Pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus: undè supernè
 Plurimus Eridani per sylvam volvitur amnis.
 Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi;
 Quique Sacerdotes casti, dum vita manebat;
 Quique pii vates, & Phœbo digna locuti;
 Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
 Quique sui memores alios fecêre merendo:
 Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
 Quos circumfusos sic est effata Sibylla:
 (Musæum ante omnes: medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis.)
 Dicite: felices animæ, tuque optime vates.
 Quæ regio Anchisem, quis habet locus? illius ergo
 Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros, & prata recentia rivis
 Incolimus; sed vos (si fert ita corde voluntas)
 Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam.
 Dixit, & ante tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat: dein summa cacumina relinquunt.

At pater Anchises penitus convalle virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras,
 Lustrabat studio recolens: omnemque suorum
 Forte recensebat numerum, charosque nepotes:
 Fataque, fortunasque virum, moresque, manusque:
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Æneam, alacris palmas utrasque tetendit;
 Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
 Venisti tandem? tuaque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
 Gnate, tuâ! & notas audire, & reddere voces?
 Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
 Tempora dinumerans; nec me mea cura fefellit.
 Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
 Accipio! quantis jactatum, gnate, periclis!
 Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem: tua me genitor, tua tristis imago
 Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
 Stant sale Thyrrheno classes: da jungere dextram,
 Da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
 Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Interea videt Æneas in valle reducta
 Seclusum nemus, & virgulta sonantia silvis.
 Lethæumque, domos placidas qui prænatat amnem:
 Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant,
 Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serena
 Floribus insidunt variis, & candida circum
 Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus.
 Horrescit visu subito: causasque requirit
 Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porro;

Quive viri tanto compleverint agmine ripas.

Tum pater Anchises, Animæ, quibus altera fato

Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam

Securos latices, & longa oblivia potant.

Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram,

Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:

Quo magis Italia tandem lætere reperta.

O pater; anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est

Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti

Corpora? quæ lucis miseris tan dira cupido?

Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo:

Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,

Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra

Spiritus intus alit; totamque infusa per artus

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet:

Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore Pontus.

Îgneus est ollis vigor, & cœlestis origo

Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,

Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.

Hinc metuunt, cupiuntque: dolent: gaudentque: nec

auras

Respiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.

Quin & supremo cum lumine vita reliquit,

Non tamen omne malum miseris, nec funditûs omnes

Corporeæ excedunt pestes: penitusque necesse est

Multa diu concreta modis inolescere miris.

Ergo exercentur pœnis: veterumque malorum

Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes

Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto

Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Quisque suos patimur Manes, exinde per amplum

Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus:
 Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
 Concretam exemit labem: purumque reliquit
 Etereum sensum: atque aurei simplicis ignem.
 Has omnes ubi mille rotam volvere per annos,
 Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
 Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
 Rursus, & incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises, natumque, unaque Sybillam
 Conventus trahit in medios, turbamque sonantem:
 Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
 Adversos legere, & venientum discere vultus.
 Nunc age, Dardaniam prolem, quæ deinde sequatur
 Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
 Illustres animas nostrumque in nomen ituras,
 Expediam dictis, & te tua fata docebo.
 Ille, (vides) pura juvenis qui nititur hasta,
 Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
 Etherias Italo commixtus sanguine surget
 Silvius, Albanum nomen, tua posthuma proles,
 Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet silvis regem, regumque parentem;
 Unde genus longâ nostrum dominabitur Alba.
 Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis:
 Et Capys, & Numitor; & qui te nomine reddet,
 Silvius Æneas, pariter pietate vel armis
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
 Qui juvenes quantas ostentant, aspice, vires!
 Atque umbrata gerunt civili tempora quercu:
 Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam;
 Hi Collatinas imponent montibus arces,
 Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque
 Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.

Quin & avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 Educet: Viden, ut geminæ stant vertice cristæ,
 Et pater ipse suo Superum jam signat honore?
 En, hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma
 Imperium terris, animos æquabit Olympo;
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felix prole virum: Qualis Berecynthia mater
 Invehitur curru Phrygias turrata per urbes,
 Læta Deum partum, centum complexa nepotes,
 Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
 Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
 Romanosque tuos: Hic Cæsar, & omnes Iuli
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem.
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
 Augustus Cæsar, divum genus; aurea condet
 Secula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam; super & Garamantas, & Indos
 Proferet imperium: jacet extra sidera tellus,
 Extra anni, Solisque vias, ubi cælifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hujus in adventum jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent Divum, & Mæotica tellus,
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili.
 Nec verò Alcides tantum telluris obivit:
 Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
 Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
 Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
 Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
 Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
 Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta

Regis Romani : primus qui legibus urbem
 Fundavit , Curibus parvis , & paupere terra
 Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit
 Otia qui rumpet patriæ , residesque movebit
 Tellus in arma viros , & jam desueta triumphis
 Agmina : quam juxta sequitur jactantior Ancus
 Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
 Vis & Tarquinius reges ; animamque superbam
 Ultoris Bruti , fascisque videre receptos ?
 Consulis imperium hic primus , sævasque secures
 Accipiet : natosque pater nova bella moventes
 Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit
 Infelix , utcumque ferent ea facta minores :
 Vincet amor patriæ , laudumque inmensa cupido.
 Quin Decios , Drusosque procul , sævumque securi
 Aspice Torquatum , & referentem signa Camillum.
 Illæ autem , paribus quas fulgere cernis in armis,
 Concordes animæ nunc , & dùm nocte premuntur,
 Heu quantum inter se bellum , si lumina vitæ
 Attigerint , quantas acies , stragemque ciebut !
 Aggeribus socer Alpinis , atque arce Monœci
 Descendens ; gener adversis instructus Eois.
 Ne pueri , ne tanta animis assuescite bella,
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 Tuque prior , tu parce , genus qui ducis Olympo,
 Projice tela manu sanguis meus.
 Ille triumphata , Capitolia ad alta , Corinthe
 Victor aget currum , cæsis insignis Achivis,
 Eruet ille Argos , Agamemnoniasque Mycenas,
 Ipsumque Æacidem , genus armipotentis Achilis
 Ultus avos Trojæ , templa & temerata Minervæ :
 Quis te , magne Cato , tacitum , aut Cosse , relinquat ?
 Quis Gracchi genus , aut geminos , duo fulmina belli,

Scipiadas, cladem Libya, parvoque potentem
 Fabricium? vel te sulco, Serrane, serentem?
 Quo fessum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
 Unus qui nobis cunctando restituis rem,
 Excudent alii spirantia mollius æra;
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus;
 Orabunt causas melius, cœlique meatus
 Describent radio, & surgentia sidera dicent.
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere morem:
 Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic pater Anchisēs; atque hæc mirantibus addit:
 Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.
 Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
 Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumque rebellem
 Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino,
 Atque hic Æneas (una namque ire videbat
 Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis;
 Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu);
 Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem;
 Filius? ane aliquis magna de stirpe nepotum?
 Quis strepitus circa comitum? quantum instar in
 ipso est?
 Sed nos atra caput tristi circumvolat umbra.
 Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
 O gnate, ingentem luctum ne quære tuorum.
 Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
 Esse sinent: nimum vobis Romana propago
 Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
 Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
 Campus agit gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis
 Funera, cum tumulum præterlabere recentem!

Nec puer iliaca quisquam de gente Latinos
 tantum spe tollet avos : nec Romula quondam
 illo se tantum tellus jactabit alumno.
 heu pietas ! heu prisca fides , invictaque bello
 extera ! non illi quisquam se impunè tulisset
 obvius armato seu cum pedes iret in hostem,
 seu spumantis equi foderet calcaribus armos,
 heu , miserande puer ! siqua fata aspera rumpas,
 tu Marcellus eris , manibus date lilia plenis :
 purpureos spargam flores : animamque nepotis
 tuis saltè m accumulem donis , & fungar inani
 munere. Sic tota passim regione vagantur
 aëris in campis latis , atque omnia lustrant.
 Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
 incenditque animum famæ venientis amore :
 Exin bella viro memorat , quæ deindè gerenda :
 Laurentesque docet populos , urbemque Latini :
 Et quo quemque modo fugiatque , feratque laborem.
 Sunt geminæ Somni portæ : quarum altera fertur
 Cornea , qua veris faciles datur exitus umbris :
 Altera , candenti perfecta nitens elephanto.
 Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes,
 His ubi tum natum Anchises , unàque Sibyllam
 Prosequitur dictis , portaque emittit eburna.
 Ille viam secat ad naves , sociosque revisit.
 Tum se ad Cajetæ recto fert litore portum :
 Ancora de prora jacitur : stant litore puppes.

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Argumentum.

Hic alteram operis totius partem aggreditur, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis: eorumque somnia, & causas enarrat.

TU quoque litoribus nostris Æneia nutrix
 Æternam moriens famam, Cajeta, dedisti:
 Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
 Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.
 At pius exequiis Æneas rite solutis,
 Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
 Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
 Adspirant auræ in noctem; nec candida cursum
 Luna negat, splendet tremulo sub lumine Pontus:
 Proxima Circeæ raduntur litora terræ,
 Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
 Asiduo resonat cantu, tectisque superbis
 Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
 Arguto tenues percurrens pectine telas.
 Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
 Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
 Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
 Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
 Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
 Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum,
 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës,

elati in portus, neu litora dira subirent,
 Neptuneus ventis implevit vela secundis:
 que fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
 amque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
 aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
 um venti posuere, omnisque repente resedit
 latus, & in lento luctantur marmore tonsæ,
 atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
 prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
 orticibus rapidis, & multa flavus arena
 in mare prorumpit: variæ circumque, supraque
 assuetæ ripis volucres: & fluminis alveo,
 cetera mulcebant cantu, lucoque volabant,
 flectere iter sociis, terræque advertere proras
 imperat, & lætus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
 quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
 cum primùm Ausoniis exercitus appulit oris,
 Expediam: & primæ revocabo exordia pugnae.
 Tu vatem, tu, Diva, mone, dicam horrida bella:
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam: major rerum mihi nascitur ordo:
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes
 Jam senior longa placidas in pace regebat.
 Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica
 Accipimus. Fauno Picus pater, isque parentem
 Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
 Filius huic fato Divûm, prolesque virilis
 Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est,
 Sola domum, & tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio, totâque petebant

Ausonia : petit ante alios pulcherrimus omnes
 Turnus , avis , atavisque potens : quem regia conjux
 Adjungi generum miro properabat amore:
 Sed variis portenta Deum terroribus obstant.
 Laurus erat tecti medio , in penetralibus altis,
 Sacra comam , multosque metu servata per annos:
 Quam pater inventam primas cum conderet arces,
 Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
 Stridore ingenti , liquidum trans æthera vectæ,
 Obsedere apicem : & pedibus per mutua nexis
 Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuò vates , Externum cernimus , inquit,
 Adventare virum : & partes petere agmen easdem
 Partibus ex iisdem , & summa dominarier arce,
 Prætereâ castis adolet dum altaria tædis,
 Ex juxta genitorem adstat Lavinia virgo,
 Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
 Regalesque accensa comas , accensa coronam
 Insignem gemmis : tum fumida lumine fulvo
 Involvi , ac totis Vulcanum spargere tectis.
 Id vero horrendum , ac visu mirabile ferri:
 Namque fore illustrem fama , fatisque canebant
 Ipsam , sed populo magnum protendere bellum.
 At rex sollicitus monstris oracula Fanni
 Fatidici genitoris adit : lucosque sub alta
 Consulit Albunea : nemorum quæ maxima sacro
 Fonte sonat , sævamque exalat opaca Mephitim.
 Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus
 In dubiis responsa petunt : hùc dona sacerdos
 Contulit , & cæsarum ovium sub nocte silenti

ellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
 multa modis simulacra videt volitantia miris:
 et varias audit voces, fruiturque Deorum
 colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
 Sic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
 mentum lanigeras mactabat ritè bidentes:
 atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
 melleribus: subita ex alto vox reddita luco est:
 he Pete connubiis natam sociare Latinis,
 mea progenies! thalamis neu crede paratis.
 externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
 nomen in astra ferant, quorumque à stirpe nepotes
 omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens
 aspicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
 hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 nocte datos, non ipse suo præmit ore Latinus:
 sed circum late volitans jam fama per urbes
 Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes
 stramineo ripæ religavit ab aggere classem.
 Eneas, primique duces, & pulcher Iulus
 Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
 instituuntque dapes, & adorea liba per herbas
 subjiciunt epulis, (sic Juppiter esse monebat)
 Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
 Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus
 exigam in Cererem penuria adegit edendi:
 et violare manu, malisque audacibus orbem
 fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
 Heus! etiam mensas consumimus: inquit Iulus:
 Nec plura alludens ea vox audita laborum
 prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
 eripit pater, ac stupefactus numine pressit.
 Continuo, Salve, fatis mihi debita tellus,

Vosque , ait , ò fidi Trojæ salvete Penates.

Hic domus , hæc patria est : genitor mihi talia namque

(Num repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:

Cum te , gnate , fames ignota ad litora vectum

Accisis coget dapibus consumere mensas:

Tum sperare domos deffessus , ibique memento

Prima locare manu , molirique aggere tecta.

Hæc erat illa fames : hæc nos suprema manebant

Exitiiis positura modum.

Quare agite , & primo læti cum lumine Solis,

Quæ loca , quive habeant homines , ubi mœnia gentis

Vestigemus , & à portu diversa petamus.

Nunc pateras libate jovi , precibusque vocate

Anchisem genitorem : & vina reponite mensis.

Sic deinde affatus , frondenti tempora ramo

Implicat , & Geniumque loci , primamque Deorum

Tellurem , Nymphasque , & adhuc ignota precatur

Flumina : tum Noctem , Noctisque orientia signa,

Idæumque Jovem , Phrygiamque ex ordine matrem

Invocat : & duplices Cœloque , Ereboque parentes,

Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto

Intonuit : radiisque ardentem lucis , & auro,

Ipsè manu quatiens ostendit ab æthere nubem.

Dicitur hic subito Trojana per agmina rumor,

Advenisse diem , quo debita mœnia condant:

Certatim instaurant epulas , atque omine magno

Crateras læti statuum , & vina coronant.

Postera cum prima lustrabat lampade terras

Orta dies : urbem , & fines , & litora gentis

Diversi explorant , hæc fontis stagna Numici,

Hunc Tyberim fluvium : hic fortes habitare Latinos.

Tum satus Anchisa , delectos ordine ab omni,

Centum oratores augusta ad mœnia regis

re jubes, ramis velatos Palladis omnes:
 donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
 laud mora, festinant jussi, rapidisque feruntur
 passibus: ipse humili designat menia fossa,
 moliturque locum, primasque in litore sedes,
 castrorum in morem, pinnis, atque aggere cingit.
 namque iter emensi, turres, ac tecta Latinorum,
 ardua cernebant juvenes, muroque subibant.
 ante urbem pueri, & primævo flore juventus
 exercentur equis, domitantque in pulvere currus;
 aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
 spicula contorquent, cursuque, ictuque lacessunt,
 cum prævectus equo longævi regis ad aures
 nuncius ingentes ignota in veste reportat
 advenisse viros; ille intra tecta vocari
 imperat, & solio medius consedit avito.
 tectum augustum ingens, centum sublime columnis
 urbe fuit summa, laurentis regia Pici,
 horrendum silvis, & relligione parentum.
 hic sceptrum accipere, & primos attollere fasces
 regibus omen erat: hoc illis curia templum,
 hæc sacris sedes epulis, hinc ariete cæso
 perpetuis soliti patres considerare mensis.
 quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
 antiqua ex cedro, Italusque, paterque Sabinus,
 vitigator, curvam servans sub imagine falcem,
 saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
 vestibulo astabant, aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
 multaque præterea sacris in postibus arma,
 captivi pendent currus, curvæque secures,
 et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
 spiculaque, clypei que, ereptaque rostra carinis.

Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
 Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat
 Picus equum domitor: quem capta cupidine conjux
 Aurêâ percussum virgâ, versumque venenis,
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo Divum, patriâque Latinus
 Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit,
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus & urbem,
 Et genus, auditique advertitis æquore cursum)
 Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
 Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
 Fluminis intrastis ripas, portuque sederis:
 Ne fugite hospitium, neve ignorete Latinos
 Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam,
 Sponte suâ, veterisque Dei se more tenentem
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
 Auruncos ita ferre senes: his ortus ut agris
 Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
 Threïciamque, Samum, quæ nunc Samothracia fertur,
 Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
 Aurea tunc solio stellantis regia cœli
 Accipit, & numerum Divorum altaribus auget.
 Dixerat, & dicta Ilioneus sic voce secutus:
 Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
 Atra subegit hyems vestris succedere terris,
 Nec sidus regione viæ, litusve fefellit:
 Consilio hanc omnes, animisque volentibus urbem
 Afferimur, pulsî regnis, quæ maxima quondam
 Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes

Gaudet avo : rex ipse Jovis de gente supremâ
 Troïus Æneas tua nos ad limina misit,
 Quanta per Idæos sævit effusa Mycenis
 Tempēstas ierit campos : quibus actus uterque
 Europæ, atque Asiæ fatis concurrerit orbis,
 Audiit, & si quem tellus extremam refuso
 Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti
 Diis sedem exiguam patriis, litusque rogamus
 Innocuum, & cunctis undamque, auramque, patentem.
 Non erimus regno indecores : nec vestra feretur
 Fama levis, tantique abolescet gratia facti:
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneas juro, dextramque potentem,
 Sive fide, seu quis bello est expertus, & armis
 Multi nos populi, multa (ne temne, quòd ultro
 Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
 Et petiere sibi, & voluēre adjungere gentes.
 Sed nos fata Deūm vestras exquirere terras
 Imperiis egēre suis, hinc Dardanus ortus,
 Hūc repetit, jussisque ingentibus urget Apollo:
 Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici,
 Dat tibi prætereà fortunæ parva prioris
 Munera, reliquias Troja ex ardente receptas,
 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
 Hoc Priami gestamen erat, cūm jura vocatis
 More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
 Iliadumque labor, vestes.
 Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
 Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
 Intentos volvens oculos, nec purpura regem
 Picta movet, nec sceptrâ movent Priameia tantum,

Quantum in connubio gnatæ, thalamoque moratur:
 Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
 Hunc illum fatis externa à sede profectum
 Portendi generum, paribusque in regna vocari
 Auspiciis; hinc progeniem virtute futurum
 Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
 Tandem lætus ait: Dî nostra incepta secudent,
 Auguriumque suum: dabitur, Trojane, quod optas,
 Munera nec sperno; non vobis, rege Latino,
 Divitis uber agri, Trojæve opulencia deerit.
 Ipse modo Æneas (nostri si tanta cupido est,
 Si jungi hospitio properat, sociusve vocari)
 Adveniat, vultus neve exhorrescat amicos:
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
 Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
 Est mihi gnata, viro gentis quam jungere nostræ
 Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
 Monstra sinunt: generos externis affore ab oris.
 Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant; hunc illum poscere fata
 Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.
 Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
 Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis,
 Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci
 Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
 Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
 Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
 Absenti Æneæ currum, geminosque jugales
 Semine ab ætherio spirantes naribus ignem,
 Illorum de gente, patri quos Dedala Circe
 Supposita de matre nothos furata creavit.
 Talibus Æneadæ donis, dictisque Latini,
 Sublimis in equis redeunt, pacemque reportant.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
 Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat:
 Et lætum Æneam, classemque ex æthere longè
 Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno,
 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
 Deseruisse rates; stetit acri fixa dolore:
 Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta:
 Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
 Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
 Num capti potuère capi? Num incensa cremavit
 Troja viros? Medias acies, mediosque per ignes
 Invenère viam? At credo, mea numina tandem
 Fessa jacent, odiis haud exsaturata quievi.
 Quin etiam patria excussos infesta per undas
 Ausa sequi, & profugis toto me opponere Ponto:
 Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.
 Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Carybdis
 Profuit? Optato conduntur Tybridis alveo.
 Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
 Immanem Lapithum valuit, concessit in iras
 Ipse Deum antiquam genitor Calydonæ Dianæ:
 Quod scelus aut Lapithis tantum, aut Calydone
 merente?

Ast ego magna Jovis conjux, nil linquere inausum
 Quæ potui infelix, que memet in omnia verti,
 Vincor ab Ænea: quod si mea numina non sunt
 Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod
 usquam est.

Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.
 Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
 Atque immota manet fatis Lavinia conjux;
 At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
 At licet amborum populos excindere regum.

Hac gener, atque socer coëant mercede suorum.
 Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere virgo:
 Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
 Cisseis prægnans ignes enixa jugales:
 Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
 Funestæque iterum recidiva Pergama tædæ.

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
 Lutificam Alecto dirarum ab sede sororum
 Infernisque ciet tenebris, cui tristia bella,
 Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.
 Odit & ipse pater Pluton, odère sorores
 Tartaræ monstruum, tot sese vertit in ora,
 Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
 Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
 Hunc mihi da proprium, virgo sata nocte, laborem
 Hanc operam: ne noster honos, infractave cedat
 Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
 Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
 Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
 Atque odiis versare domus: tu verbera tectis,
 Funerasque inferre faces: tibi nomina mille,
 Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus,
 Disjice compositam pacem, sere crimina bellæ?
 Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus.
 Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
 Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
 Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
 Quam super adventu Teucrûm, Turnique Hymenææ
 Fæmineæ ardentem curæque, iræque coquebant.
 Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
 Quo furibunda domum monstro permisceat omnem
 Ille inter vestes, & lævia pectora lapsus

Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
 Vipeream inspirans animam, fit tortile collo
 Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
 Annectitque comas, & membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem:
 Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
 Mollius, & solito matrum de more locuta est,
 Multa super gnata lacrimans, Phrygisque Hymenæis:
 Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor? nec te miseret gnatæque tuique?
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
 Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
 An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener externâ petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Faunisque premunt te jussa parentis:
 Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
 Dissidet, externam reor, & sic dicere Divos:
 Et Turno, si prima domûs repetatur origo,
 Inachus, Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ
 His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
 Contra stare videt, penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
 Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
 Immensam sine more furit lymphata per urbem:
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo:
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludo exercent: ille actus habena
 Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
 Impubesque manus, mirata volubile buxum:

Dant animos plagæ: non cursu segnior illo
 Per medias urbes agitur, populosque feroces.
 Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat, & gnatham frondosis montibus abdit;
 Quò thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur.
 Evohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans; etenim molles tibi sumere thyrsos,
 Te lustrare choris, sacrum tibi poscere crinem,
 Fama volat, furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quærere tecta,
 Descruère domos: ventis dant colla, comasque.
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
 Pampineas gerunt incinctæ pellibus hastas.
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum,
 Sustinet, ac gnata, Turnique canit Hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem, torvumque repentè
 Clamat: Io matres, audite ubi quæque Latinæ.
 Siqua piis animis manet infelicis Amata
 Gratia, si juris materni cura remordet:
 Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
 Talem inter silvas, inter deserta ferarum.
 Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
 Postquam visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque, omnemque domum vertisse Latini;
 Protinùs hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
 Acrisoneis Danaë fundasse colonis,
 Præcipiti delata Noto: locus Ardea quondàm
 Dictus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen:
 Sed fortuna fuit: tectis hinc Turnus in altis
 Jam mediam nigra carpebat nocte quietem:
 Alecto torvam faciem, & furialia membra

exiit, in vultus sese transformat aniles,
 Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
 Cùm vitta crines; tùm ramum innectit olivæ.
 Fit Chalybe, Junonis anus, templique sacerdos:
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:
 Turne, tot incassum fusos patiêre labores?
 Et tua Dardaniis transcribi scepra colonis?
 Rex tibi conjugium, & quæsitâ sanguine dotes
 Abnegat. Externusque in regnum quæritur hæres.
 Nunc, ingratis offer te, irrise, periclis:
 Tyrrhenas, i, sterne acies tege pace Latinos.
 Hæc adeò tibi me, placidâ cùm nocte jacêres,
 Ipsa palàm fari omnipotens Saturnia jussit.
 Quare age, & armari pubem, portisque moveri
 Lætus in arma para, & Phrygios, qui flumine pulchro
 Consedere duces, pictasque exure carinas.
 Cælestum vis magna jubet, rex ipse Latinus,
 Ni dare conjugium, & dicto parere fatetur,
 Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
 Hic juvenis vatem irridens, sic orsa vicisim
 Ore refert: classes invectas Tybridis undam,
 Non, ut rere, meas effugit nuncius aures:
 Nec tantos mihi finge metus: nec regia Juno
 Immemor est nostri.
 Sed te victa situ, verique effœta senectus,
 O mater, curis nequicquam exercet, & arma
 Regum inter falsa vatem formidine ludit.
 Cura tibi Divûm effigies, & templa tueri:
 Bella viri, pacemque gerant, queis bella gerenda.
 Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
 At juveni oranti subitus tremor occupat artus:
 Diriguere oculi: tot Erinnis sibilat hydris.
 Tantaque se facies aperit: tum flammea torquet

Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura.
 Repulit, & geminos erexit crinibus angues,
 Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
 En ego victa situ, quam veri effœta senectus
 Arma inter regum falsa formidine ludit,
 Respice ad hæc; adsum Dirarum ab sede sororum:
 Bella manu, lethumque gero.
 Sic effata, facem juveni conjecit, & atro
 Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
 Olli somnum ingens rupit pavor, ossaque, & artus
 Perfudit toto proruptos corpore sudor.
 Arma amens fremit, arma toro, tectisque requirit:
 Sævitur amor ferri, & scelerata insania belli:
 Ira super: magno veluti cùm flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni,
 Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
 Fumidus, atque altè spumis exhuberat amnis:
 Néc jam se capit unda: volat vapor ater ad auras.
 Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
 Indicit primi: juvenum, & jubet arma parari.
 Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
 Se satis ambobus Teucrisque venire, Latinisque.
 Hæc ubi dicta dedit, Divosque in vota vocavit:
 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ:
 Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
 Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis.
 Arte novâ speculata locum, quo litora pulcher
 Insidiis, cursuque feras agitabat Iūlus.
 Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 Objicit, & noto nares contingit odore,
 Ut cervum ardentem agerent: quæ prima malorum

Causa fuit, belloque animos accendit agrestes,
 Cervus erat forma præstanti, & cornibus ingens;
 Tyrrheidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
 Nutribant, Tyrrhusque pater pater, cui regia perent
 Armenta, & latè custodia credita campi.
 Assuetum imperiis soror omni Sylvia curâ
 Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
 Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
 Ille manum patiens, mensæque assuetus herili,
 Errabat silvis, rursusque ad limina nota
 Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procùl errantem rabidæ venantis Iûli
 Commovère canes, fluvio cum forte secundo
 Deflueret, ripaque æstus viridante levaret.
 Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
 Ascanius, curvo direxit spicula cornu:
 Nec dextræ erranti Deus abfuit: actaque multo
 Perque uterum sonitu, perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
 Successitque gemens stabulis, questuque cruentus,
 Atque imploranti similis tectum omne replevit.
 Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
 Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
 Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
 Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
 Stipitis hic gravidi nodis, quod cuique repertum
 Rimanti, telum ita facit; vocat agmina Tyrrhus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
 Scindebat, rapta spirans immane securi.
 At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
 Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum; cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem, quâ protinus omne

Contremuit nemus, & silvæ intonuère profundæ,
 Audiit & triviæ longè lacus, audiit amnis
 Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressère ad pectora gnatos.
 Tum verò ad vocem celeres, quâ buccina signum
 Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
 Indomiti agricolæ: nec non & Troïa pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 Direxère acies: non jam certamine agresti,
 Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis:
 Sed ferro ancipiti decernunt, atraque latè
 Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
 Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant.
 Fluctus uti primo cœpit cùm albescere vento,
 Paulatim sese tollit mare, & altiùs undas
 Erigit, indè imo consurgit ad ætera fundo.
 Hîc juvenis primam ante aciem stridente sagittâ,
 Gnatorum Tyrrihi fuerat qui maxîmus, Almon
 Sternitur; hæsit enim sub gutture vulnus, & undæ
 Vocis iter, tenuemque inclusit sanguine vitam.
 Corpora multa virûm circa, seniorque Galesus,
 Dum paci medium se offert justissimus unus
 Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
 Quinque greges illi balantum, quina redibant
 Armenta, & terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos æquo dùm Marte geruntur,
 Promissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
 Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
 Deserit Hesperiam, & cœli convexa per auras,
 Junonem victrix affatur voce superba:
 En perfecta tibi bello discordia tristi:
 Dic, in amicitiam coëant: & fœdera jungant:
 Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros:

Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
 Initimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos insani Martis amore;
 Undique ut auxilio veniant, spargam arma per agros.
 Tum contra Juno: Terrorum, ac fraudis abundè est,
 Tant belli causæ: pugnatur cominùs armis,
 Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
 Talia connubia, & tales celebrent Hymenæos
 Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus:
 Te super ætherias errare licentius auras,
 Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
 Cede locis, ego, si qua super fortuna laborum est,
 Ipsa regam; tales dederat Saturnia voces:
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
 Est locus Italiæ in medio, sub montibus altis,
 Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
 Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum
 Urget utrimque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxi, & torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, & sævi spiracula Ditis
 Monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces: queis condita Erymnis;
 Invisum numen, terras, cœlumque levabat.

Nec minùs interèa extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum, ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus: cæsosque reportant
 Almonem puerum, fœdatique ora Galæsi:
 Implorantque Deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine cædis, & ignis
 Terrorem ingeminat: Teucrosque in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam: se limine pelli.
 Tum quorum attonitæ Baccho nemora avia matres

Insultant thyasis (neque enim leve nomen Amatae)
 Undiquè collecti coëunt, Matremque fatigant.
 Illicet infandum cuncti contra omnia bellum,
 Contra fata Deum perverso numine poscunt.
 Certatim regis circumstant tecta Latini,
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
 Mole tenet: scupuli nequicquam, & spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
 Verum ubi nulla datur cæcum exuperare potestas
 Consillum, & sævæ nutu Junonis eunt res:
 Multa Deos, aurasque pater testatus inanes,
 Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
 Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas.
 O miseri, te, Turne, nefas, te triste manebit
 Supplicium, votisque Deos venerabère seris.
 Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus,
 Funere felici spoliior; nec plura locutus,
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
 Mos erat Hesperio in Latio, quem protinùs urbes
 Albanæ coluère sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in prælia Martem,
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
 Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
 Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
 Sunt geminæ belli portæ; sic nomine dicunt
 Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
 Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
 Robora: nec custos absistit limine Janus.
 Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae
 Ipse Quirinali trabeâ, cinctuque Gabino
 Insignis reserat, stridentia lumina consul:

Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes:
 Æreaque assensu conspirant cornua rauco.
 Hoc & tùm Æneadis indicere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recindere portas.
 Abstinuit tactu pater, adversusque refugit
 Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris.
 Tum regina Deûm cœlo delapsa, morantes
 Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
 Belli ferratos rupit Saturnia postes.
 Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
 Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
 Pars leves clypeos, & spicula lucida tergunt
 Arvina pingui, subiguntque in cote secures:
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.
 Quinque adeò magnæ positis incudibus urbes
 Tela novant; Atina potens, Tiburque superbum,
 Ardea, Crustumérique, & tutrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tuta cavant capitum, fletuntque salignas
 Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
 Aut leves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris hùc, & falcis honos, hùc omnis aratri
 Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
 Classica jamque sonant: it bello tessera signum.
 Hic goleam tectis trepidus rapit. Ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque trilicem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense.

Pandire nunc Heliconæ Deæ, cantusque movete,
 Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
 Complerint campos acies, quibus Itala jam tùm
 Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis,
 Et meministis enim Divæ, & memorare potestis:
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus in it bellum Thyrrhenis asper ab oris
 Contemptor Divûm Mezentius, agminaque armat.
 Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
 Lausus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllina nequicquam ex urbe secutos
 Mille viros, dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis, & cui pater hæud Mezenzius esset.
 Post hos insignem palmâ per gramina currum,
 Victoresque ostentat equos, satus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus, clypeoque insigne paternum,
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydrantem
 Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit auras,
 Mista Deo mulier, postquam Laurentia victor,
 Geryone extincto, Tyrrinthius attigit arva,
 Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
 Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones,
 Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
 Ipse pedes, tegmen torquens immane leonis,
 Terribili impexum seta, cum dentibus albis
 Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
 Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
 Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt,
 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque, acerque Coras, Argiva juvenus:
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur,
 Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri, Homolen, Othrymque nivalem
 Linquentes: cursu rapido dat euntibus ingens
 Silva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
 Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,

Inventumque focus, omnis quem credidit ætas,
 Cæculus, hunc legio latè comitatur agrestis:
 Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
 Junonis, gelidumque Anienem, & roscida rivis
 Hernica saxa colunt: quos, dives Agnania, pascit,
 Quos, Amasene pater, non illis omnibus arma,
 Nec clypei, currusve sonant: pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit: pars spicula gestat
 Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros,
 Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
 Instituire pedis: crudus tegit altera pero.

At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
 Jampridè residues populos, desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subitò, ferrumque retractat,
 Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos,
 Hi Soractis habent arces, Flaviniæque arva,
 Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant;
 Ceu quondàm nivei liquida inter nubila cycni,
 Cùm sese è pastu referunt, & longa canoros
 Dant per colla modos; sonat amnis, & Asia longè
 Pulsa palus.

Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet; aëriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.

Eccè, Sabinorum prisco de sanguine magnum
 Agmen agnes Clausus, magnique ipse agminis instar
 Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
 Per Latium, postquàm in partem data Roma Sabinis
 Una ingens Amiterna cohors, priscique Quirites,
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ:
 Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,

Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt: Eorulosque, & flumen Himella
 Qui Tyberim, Fabrimque bibunt, quos frigida misit
 Qui Tyberim, Fabrimque bibunt, quos frigida misit
 Nursia, & Hortinæ clases, populique Latini:

Quosque secans infaustum interluit Allia nomen:
 Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
 Vel cum Sole novo densæ torrentur aristæ,
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.

Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
 Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
 Massica qui rastris, & quos de collibus altis
 Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
 Æquora, quique Cales linqunt, amnisque vadosi
 Accola Vulturni, pariterque Saticulus asper,
 Oscorumque manus: teretes sunt acclides illis
 Tela; sed hæc lento mos est aptare flagello.
 Lævas cetra tegit, falcati cominùs enses.
 Nee tu carminibus nostris indictus abibis,
 Oebale: quem generasse Telon Sebethide Nympha
 Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
 Jam senior: patriis sed non & filius arvis
 Contentus, latè jam tum dititione premebat
 Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
 Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arva Celenæ
 Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,
 Teutonico ritu soliti torquere cateias, (*)
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,

(*) Tela, quæ Hisp. *Chuzos*.

Erataque micant peltæ, micat æreus ensis.

Et te montosæ misère in prælia Nursæ,
 Ofens, insignem fama, & felicibus armis:
 Horrida præcipuè cui gens, assuetaque multo
 Venatu nemorum, duris Æquicola glebis,
 Armati terram exercent, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

Quin & Marrubia venit de gente sacerdos
 Fronde super galeam, & felici comptus oliva,
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
 Vipereo generi, & graviter spirantibus hydri
 Spargere qui somnos cantuque, manuque solebat,
 Mulcebatque iras, & morsus arte levabat:
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
 Evaluit, neque eum juvere in vulnera cantus
 Somniferi, & Marsis quæsita in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitreate Fucinus unda,
 Te liquidi flevère lacus.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
 Viribus; insignem quem mater Aricia misit,
 Eductam Egeriæ lucis Hymettia circum
 Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ.
 Namque ferunt fama. Hippolytum, postquam arte
 novercæ

Occiderit, patriasque explerit sanguine poenas,
 Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
 Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ:
 Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
 Ipse repertorem medicinæ talis, & artis,
 Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
 At Trivia Hippolitum secretis alma recondit

Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
 Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam Triviæ templo, lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi, quòd litore currum,
 Et juvenem monstris pavidè effudère marinis.
 Filius ardentès haud secius æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprâ est:
 Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
 Sustinet, Æneos efflantem faucibus ignes.
 Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
 Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ
 At levem clypeum sublatis cornibus lo
 Auro insignibat, jam setis obsita, jam bos;
 Argumentum ingens, & custos virginis Argus,
 Cælatâque amnem fundens pater Innachus urnâ.
 Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
 Agmina densantur campis, Argivaque pubes,
 Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
 Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici:
 Qui saltus, Tyberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis
 Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
 Quâ Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit inter valles, atque in mari conditur Ufens.

Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
 Bellatrix, non illa colo, calathisve Minervæ
 Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis,
 Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
 Illam omnis tectis, agrisque effusa Juventus,
 Turbaque miratur matrum, & prospectat euntem
 Attonitis inhians animis: ut regius ostro
 Velet honos leves humeros, ut fibula crinem
 Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram.
 Et pastoralem preffixa cuspide myrtum.

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

Argumentum.

Turni, Æneæque belli apparatus describitur. Ille sibi
 finitimarum urbium, Diomedisque auxilia: hic Archades
 Evandrumque regem cum filio Pallante adjungit.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
 Utque acreis concussit equos, utque impulit arma:
 Extemplò turbati animi, simul omne tumultu
 Conjurat trepido Latium, sævitque Juventus
 Effera Ductores primi Messapus, & Ufens,
 Contemptorque Deum Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
 Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros,
 Advectum Æneam clasi, victosque Penates
 Inferre, & fatis regem se dicere posci,
 Edoceat, multasque viro se adjungere gentes
 Dardanio, & latè Latio increbrescere nomen.

Quid struat his cœptis, quem, si fortuna sequatur,
 Eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi,
 Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu;
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
 Omnia pervolitat latè loca, jamque sub auras
 Erigitur, summique ferit laquearia tecti.

Nox erat, & terras animalia fessa per omnes,
 Alituum, pecudumque genus sopor altus habebat:
 Cùm pater in ripâ, gelidique sub ætheris axe
 Æneas, tristi turbatus pectora bello,
 Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
 Huic Deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Visus, eum tenuis glauco velabat amictu
 Carbassus, & crines umbrosa tegebat arundo,
 Tum sic affari, & curas his demere dictis,
 O sate gente Deûm, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
 Expectate solo Laurenti, arvisque Latinis,
 Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates:
 Neu belli terrere minis; tumor omnis, & iræ
 Concessere Deûm.

Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere sonum,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum foetus enixa, jacebit
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
 Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis

Ascanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano; nunc qua ratione, quod instar,
 Expedias victor, paucis adverte, docebo.
 Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites; qui signa secuti,
 Delegere locum, & posuere in montibus urbem,
 Pallantis proavi de nomine Pallanteum:
 Hi bellum assidue ducunt cum gente Latinâ:
 Hos castris adhibe socios, & fœdera junge.
 Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subectus ut amnem,
 Surge, age, nate Dea, primisque cadentibus astris
 Junoni fer ritè preces, iramque, minasque
 Supplicibus supera votis, mihi victor honorem
 Persolves: ego sum, pleno quem flumine cernis
 Stringentem ripas, & pingua culta secantem,
 Cæruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.
 Hic mihi magna domus celsis caput urbibus exit.
 Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
 Ima petens: nox Æneam, somnusque reliquit.
 Surgit, & ætherei spectans orientia solis
 Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
 Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces:
 Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnis undè est,
 Tuque, ô Tybri, tuo genitor cum flumine sancto,
 Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.
 Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra
 Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis,
 Semper honore meo, semper celebrabere donis,
 Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum,
 Adsis ô tandem, & proprius tua numina firmes.
 Sic memorat; geminasque legit de classe biremes,
 Remigioque aptat socios simul instruit armis.

Ecce autem subitum, atque oculis mirabile monstrum,
 Candida per silvam cum foetu concolor albo
 Procubuit, viridique in litore conspicitur sus:
 Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno
 Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram:
 Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
 Leniit, & tacita refluens ita substitit unda,
 Mitis ut in morem stagni, placidæque paludis
 Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset,
 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:
 Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ.
 Miratur nemus insuetum fulgentia longè
 Scuta virum fluvio, pictasque innare carinas.
 Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
 Et longos superant flexus, variisque teguntur
 Arboribus, viridesque secant placido æquore silvas.
 Sol medium cœli conscenderet igneus orbem,
 Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
 Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
 Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
 Ocius advertunt proras, urbique propinquant.

Forte diem sollemnem illo rex Arcas honorem
 Amphytryoniadæ magno, divisque ferebat
 Ante urbem, in lucò. Pallas huic filius una,
 Una omnes juvenum primi, pauperque senatus,
 Thura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras,
 Ut celsas videre rates, atque inter opacum
 Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
 Terrentur visu subito, cuntique relictis
 Consurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas
 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse,
 Et procul è tumulo Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.

Qui genus? undè domo? pacemne hùc fertis, an arma?

Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
(Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.)

Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,

Quos illi bello profugos egère superbo.

Evandrum petimus, ferte hæc, & dicite lectos

Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.

Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:

Egredere, ò quicumque es, ait, coramque parentem

Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes.

Accepitque manu, dextramque amplexus inhæsit,

Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.

Tum regem Æneas dictis affatur amicis:

Optime Grajugenùm, cui me fortuna precari,

Et vita comptos voluit prætendere ramos,

Non equidem extimui, Danaùm quòd ductor, & Arcas,

Quodque à stirpe fores geminis conjunctus Atridis:

Sed mea me virtus, & sancta oracula Divùm,

Cognatique patres, tua terris didita fama,

Conjuxère tibi, & fatis egère volentem.

Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & auctor,

Electra, ut Graji perhibent, Atlantide, cretus,

Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas

Edidit, æthereos humero qui sustinet orbis.

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja

Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit.

At Majam, auditis si quidquam credimus, Atlas,

Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.

Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.

His fretus, non legatos, neque prima per artem

Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque

Objeci caput, & supplex ad limina veni.

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello

Insequitur : nos si pellat, nihil abfore credunt,
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra
 Accipe, daque fidem, sunt nobis fortia bello
 Pectora, sunt animi : & rebus spectata Juventus.
 Dixerat Æneas ; ille os, oculosque loquentis,
 Jamdudùm, & totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert. Ut te, fortissime Teucrum,
 Accipio, agnoscoque libens ! ut verba parentis :
 Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor,
 Nám memini Hesiones visentem regna sororis
 Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem
 Protinùs Arcadiæ gelidos invisere fines
 Tùm mihi prima genas vestibat flore juventa :
 Mirabatque duces Teucros, mirabat & ipsum
 Laomedontiadem ; sed cunctis altior ibat
 Anchises ; mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellere virum, & dextræ conjugere dextram.
 Accessi, & cupidus Phœnei sub mœnia duxi.
 Ille mihi insignem pharetram, Liciasque sagittas,
 Discedens, clamydemque auro dedit intertextam,
 Frænaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
 Ergo & quam petitis, juncta est mihi foedere dextræ
 Et lux cùm primum terris se crastina reddet,
 Auxilio læthos dimittam, opibusque jubabo.
 Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
 Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
 Nobiscum, & jam nunc sociorum assuescite mensis.
 Hæc ubi dicta, dapes jubet, & sublata reponi
 Pocula ; gramineoque viros locat ipse sedili,
 Præcipuumque toro, & villosi pelle leonis
 Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim, aræque sacerdos

Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant
 Vescitur Æneas simul, & Trojana juventus
 Perpetui tergo bovis; & lustralibus extis.
 Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
 Rex Evandrus ait: Non hæc sollemnia nobis,
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitio, veterumve ignara Deorum
 Imposuit; sævis, hospes Trajane, periclis
 Servati facimus, meritosque novamus honores.
 Jam primum saxis suspensam hanc adspice rupem,
 Disjectæ procul ut moles, desertaque montis
 Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit vasto submota recessu,
 Semihominis Caci facies quam dira tegebat,
 Solis inaccessam radiis, semperque recenti
 Cæde tepebat humus, foribusque affixa superbis
 Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater illius atros
 Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
 Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
 Auxilium, adventumque Dei; nam maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentes, vallemque boves; amnemque tenebant.
 At furiis Caci mens effera, nequid inausum
 Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset;
 Quattuor à stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidem formâ superante juvencas.
 Atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
 Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
 Indiciis raptos saxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.

Interea, cum jam stabulis saturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
 Discessu mugire boves, atque omne querelis
 Impleri nemus, & colles clamore relinqui
 Reddidit una bovm vocem; vastosque sub antro
 Mugit, & Caci spem custodita fefellit.
 Hic verò Alcidae furis exarserat atro
 Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
 Robur, & aërii cursu petit ardua montis.
 Tum primum nostri Cacus videre timentem,
 Turbatumque oculis; fugit ilicet ocyor Euro,
 Speluncamque petit, pedibus timor addidit alas.
 Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
 Dejecit saxum, ferro quod & arte paternâ
 Pendebat, fultosque emuniit obice postes:
 Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
 Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
 Dentibus infrendens, ter totum fervidus ira
 Lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
 Limina nequidquam ter fessus valle resedit.
 Stabat acuta silex, precisis undique saxis
 Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
 Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
 Hanc, ut prona jugo lævum incumbibat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit, & imis
 Avulsum solvit radicibus; inde repente
 Impulit: impulsu quo maximus insonat æther.
 Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
 At specus, & Caci detecta apparuit ingens
 Regia, & umbrosæ penitus patuere cavernæ,
 Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
 Infernas reseret sedes, & regna recludat
 Pallida, Diis invisâ, superque immane barathrum

Cernatur, trepidentque immiso lumine Manes.
 Ergo insperata depresum luce repente,
 Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem:
 Desuper Alcides telis premit; omniaque arma
 Advocat, & ramis, vatisque molaribus instat,
 Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit, involvitque domum caligine cæca,
 Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem, commistis igne tenebris,
 Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, quæ plurimus undam
 Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
 Elisos oculos, & sicum sanguine guttur.
 Panditur extemplò foribus domus atra revulsis
 Abstractæque boves, abjuratæque rapinæ
 Cælo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur; nequeunt expleri corda tuendo
 Terribiles oculos, vultum vellosaque setis
 Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes:
 Ex illo celebratus honos, lætique minores
 Servavere diem, primusque Potitius autor,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri,
 Hanc aram luco statuit, quæ Maxima semper
 Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
 Quare agite, ò juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
 Communemque vocate Deum, & date vina volentes.
 Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit;
 Et sacer implevit dextram scyphus, ocyus omnes

Immensam læti libant, divosque precantur
 Devexo interea prior fit vesper Olimpo:
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant,
 Pellibus in morem cincti, flammisque ferebant.
 Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
 Populeis adsunt evincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudat
 Herculeas, & fata ferunt, ut prima novercæ
 Monstra manu, geminosque premens eliserit angues
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
 Trojamque, Oechaliamque; ut duros mille labores
 Rege sub Eurysteo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas; invicte, bimembres,
 Hylæumque, Pholumque manu, tu Cressia mactas
 Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
 Ossa super recubans antro semesa cruento:
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhœus
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
 Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
 Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
 Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt, ibat rex obsitus ævo,
 Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
 Ingrediens; varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilesque oculos fer omnia circum
 Æneas: capiturque locis; & singula lætus

Exquiriturque, auditque virum monumenta priorum,
 Tum Rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indignæ Fauni, Nymphæque tenebant,
 Gensque virum truncis, & duro robore nata:
 Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungeretauros,
 Aut componere opes norant, aut parcere parto;
 Sed rami, atque asper victu venatus aiebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus Olimpo,
 Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
 Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari;
 Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
 Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
 Sæcula; sic placida populus in pace regebat:
 Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, & amor succesit habendi.
 Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ:
 Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
 Tum reges, asperque immani corpore Tybris;
 A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
 Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
 Me pulsum pãtria, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
 His posuere locis, matrisque egere tremenda
 Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.
 Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam,
 Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honore
 Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
 Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
 Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asilum
 Retulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi

Nec non & sacri monstrat nemus Argileti.
 Testaturque locum, & lethum donec hospitis Argi.
 Hinc ad Tarpejam sedem, & Capitolia ducit,
 Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
 Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
 Dira loci! jam tum silvam, saxumque tremebant.
 Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
 Qui Deus incertum est, habitat Deus: Arcades ipsum
 Credant se vidisse Jovem, cum sæpe nigrantem
 Ægida concuteret dextra, nimbosque cieret,
 Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
 Reliquias, veterumque vides monumenta virorum.
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen,
 Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 Pauperis Evandri, passimque armenta videbant
 Romanoque foro, & lauris mugire Carinis.
 Ut ventum ad sedes, hæc, inquit, limina victor
 Alcides subiit; hæc illum regia cepit.
 Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
 Finge Deo, rebusque veni non asper egenis.
 Dixit, & angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Æneam duxit, stratisque locavit
 Effultum foliis, & pelle Libystidis ursæ
 Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis.

At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
 Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjungis aureo
 Incipit, & dictis divinum aspirat amorem.
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita casurasque inimicis ignibus arces:
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis opisque tuæ: nec te, carissime conjux,

incassumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima gnatis,
 Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem.
 Nunc Jovis imperiis Rutulorum constitit oris
 Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numen
 Arma rogo, genitrix gnato: te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Titonia flectere conjux.
 Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
 Ferrum acuunt portis in me, excidiumque meorum.
 Dixerat, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet, ille repente
 Accepit solitam flammam, notusque medullas
 Intravit calor, & labefacta per ossa concurrit:
 Non secus, atque olim tonitru cum rupta corusco]
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.
 Tum pater æterno fatur devinctus amore:
 Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
 Quò tibi, Diva mei? similis si cura fuisset,
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
 Nec pater omnipotens Troyam, nec fata vetabant
 Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
 Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est;
 Quicquid in arte mea possum promittere curæ,
 Quod fieri ferro, liquidove potest electro:
 Quantum ignes, animæque valent, absiste precando
 Viribus indubitare tuis: ea verba locutus,
 Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
 Conjugis infusus gremio per membra soporem.
 Inde ubi prima quies medio jam noctis abactæ
 Curriculo expulerat somnum: ceu fœmina primum,
 Cui tolerare colo vitam, tenuitque Minerva,
 Impositum cinerem, & sopitos suscitavit ignes,

Noctem addens operi, famulasque ad lumina longæ
 Exercet penso, castum ut servare cubile
 Conjugis, & possit parvos educere gnatos:
 Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo,
 Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
 Insula Sicanium juxta latus, Æliamque
 Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
 Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis
 Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat;
 Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
 Hunc tum Ignipotens cœlo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
 Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.
 His infotmatum manibus jam pafte polita
 Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
 Dejicit in terras, pars imperfecta manebat,
 Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
 Addiderant, rutuli tres ignis, & alitis Austri.
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque metumque
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque, rotasque volucres
 Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
 Ægidaque horrificam, turbate Palladis arma.
 Certatim squammis serpentum, auroque polibant,
 Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
 Gorgona defecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,
 Ætnæi Cyclopes, & huic advertite mentem.
 Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
 Præcipitate moras, nec plura effatus: at illi

Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum
 Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
 Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum, septenosque orbibus orbes.
 Impediunt; alii ventosis follibus auras
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacti: gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multa vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris;
 Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma;
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
 Et Tyrrihena pedum circumdat vincula plantis.
 Tum lateri, atque humeris Tegeæum subligat ensem,
 Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
 Nec non & gemini custodes limine ab alto
 Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
 Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
 Sermonum memor, & promissi muneris heros.
 Nec minus Æneas se matutinus agebat.
 Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
 Ædibus, & licito tandem sermone fruuntur.
 Res prior hæc:
 Maxime Teucrorum ductor, quo sospite numquam
 Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor,
 Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
 Exiguæ vires: hinc Thusco claudimur amni,
 Hinc Rutulus premit, & murum circunsonat armis.
 Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis
 Jungere castra paro; quam fors inopina salutem

Ostentat : fatis huc te poscentibus affers.
 Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
 Urbis Agyllinæ sedes : ubi Lydia quondam
 Gens bello præclara , jugis insedit Etruscis.
 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 Imperio , & sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes ? Quid facta tyranni
 Effera ? Di capiti ipsius , generique reservent.
 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
 Componens manibusque manus , atque oribus ora.
 Tormenti genus ! & sanie , taboque fluentes
 Complexu in misero , longa sic morte necabat,
 At fessi tandem cives infanda furentem
 Armati circumstant , ipsumque , domumque
 Obtruncant socios , ignem ad fastigia jactant,
 Ille inter cædes , Rutulorum elapsus in agros
 Confugere , & Turni defendier hospitis armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
 Regem ad supplicium præsentem Marte repossunt.
 His ego te , Ænea , ductorem millibus addam,
 Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
 Signaque ferre jubent , retinet longævus aruspex
 Fata canens : O Mæoniæ delecta juvenus,
 Flos veterum , virtusque virum , quos justus in hostes
 Fert dolor , & merita accendit Mezentius ira:
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
 Externos optate duces ; tum Etrusca resedit
 Hoc acies campo , monitis exterrita Divum.
 Ipse oratores ad me , regnique coronam
 Cum sceptro misit , mandatque insignia Tarchon,
 Succedam castris , Tyrrhenaque regna capessam.
 Sed mihi tarda gelu , sæclisque effœta senectus
 Invidet imperium : seræque ad fortia vires.

Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabellâ
 Hinc partem patriæ traheret: tu, cujus & annis,
 Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
 Ingredere, ó Teucrûm, atque Italûm fortissime ductor.

Hunc tibi præterea, spes, & solatia nostri,
 Pallantâ adjungam: sub te tolerare magistro
 Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
 Assuescat; primis & te miretur ab annis.

Arcades huic equites bis centum, roborâ pubis
 Lecta dabo, totidemque suo tibi nomine Pallas.

Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant

Eneas Anchisiades, & fidus Achates.

Multâque dura suo tristi cum corde putabant,

Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.

Namque improvise vibratus ab æthere fulgor

Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repente,

Tyrrhenusque tubæ mugîre per æthera clangor.

Suspiciunt: iterûm, atque iterûm frangor intonat
 ingens:

Arma inter nubem cœli in regione serena

Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.

Obstupuere animis alii: sed Troïus heros

Agnovit sonitum, & Divæ promissa parentis.

Tum memorat: ne vero hospes, ne quære profecto

Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo:

Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,

Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras

Laturam auxilio.

Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant!

Quas pœnas mi, Turne, dabis! quam multa sub undas

Scuta virûm, galeasque, & fortia corpora volves,

Tybri pater! poscant acies, & fœdera rumpant.

Hæc ubi dicta dedit; solio se tollit ab alto,

Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
 Excitat, hesternumque Larem, parvosque Penates
 Lætus adit; mactat lectas de more bidentes.
 Evandrus pariter, pariter Trojana juvenus.
 Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit;
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit, pars cætera prona
 Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio rerumque, patrisque.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exortem Æneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.

Fama volat parvam subitò vulgata per urbem,
 Ocyus ire equites Tyrrheni ad litora regis.
 Vota metu duplicant matres, propiusque periculo
 It timor, & major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret, inexpletum lacrimans, ac talia fatur:
 O mi præteritos referat si Juppiter annos!
 Qualis eram, cùm primam aciem Præneste sub ipsa
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
 Et regem hæc Herilum dextrâ sub Tartara misi:
 Nascenti cui tres animas Feronia mater,
 Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda,
 Ter letho sternendus erat: cui tum tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, & totidem exiit armis
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquàm
 Gnate tuo: neque finitimus Mezentius unquam
 Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos, ò superi, & Divùm tu maxime rector
 Juppiter, Arcadii quæso miserescite legis,
 Et patrias audite preces; si numina vestra

necolumen Pallanta mihi, si fata reservant,
 si visurus eum vivò, & venturus in unum:
 vitam oro: patiâr quemvis durare laborem:
 in aliquem infandum casum fortuna minaris,
 Nunc ò nunc liceat crudelem abrumperè vitam,
 Dùm curæ ambiguæ, dùm spes incerta futuri
 Dùm te, chare puer, mea sera, & sola voluptas,
 Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
 Vulneret: hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat famuli collapsum in tecta ferebant.
 Jamque adeò exierat portis equitatus apertis:
 Eneas inter primos, & fidus Achates:
 Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis:
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, quâ proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
 Relligione patrum latè sacer: undique colles
 Inclusêre cavi; & nigrâ nemus abjete cingunt,
 Sylvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
 Arvorum, pecorisque Deo, lucumque, diemque,
 Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
 Castra locis, celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
 Huc pater Æneas, & bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique & equos, & corpora curant.

At Venus ætherios inter Dea candida nimbos
 Dona ferens aderat : gnatumque in valle reducta
 Ut procùl è gelido secretum flumine vidit,
 Talibus effata est dictis , seque obtulit ultro:
 En perfecta mei promisa conjugis arte
 Munera : ne mox aut Laurentes gnate superbos,
 Aut arcem dubites in prælia poscere Turnum.
 Dixit , & amplexus gnati Cytherea petivit:
 Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 Ille Deæ donis : & tanto lætus honore
 Expleri nequit, atque oculos per singula volvit,
 Miraturque , interque manus, & brachia versat
 Terribilem cristis galeam, flammisque vomentem,
 Fatiferumque cnsem , loricam ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem : qualis, cùm cærulea nubes
 Solis inardescit radiis , longamque refulget.
 Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
 Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
 Illi res Italas, Romanorumque triumphos,
 Haud vatum Ignarus, venturique inscius ævi
 Fecerat Ignipotens : illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella
 Fecerat : & viridi fœtam Mavortis in antro
 Procubuisse lupam : geminos huic ubera circum
 Ludere pendentis pueros, & lambere matrem
 Impavidos : illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos : & corpora fingere lingua,
 Nec procùl hinc Romam, & raptas sine more Sabinas,
 Consessu caveæ ; magnis Circensibus actis,
 Addiderat, subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis , Tatioque seni, Curibusque severis.
 Post iidem inter se posito certamine reges
 Armati , Jovis ante aras, paterasque tenentes

tabant, & cæsa jungebant fœdera porcâ.
 Tandem procul indè, citæ Metium in diversa quadrigæ
 distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
 captabatque viri mendacis viscera Tullus
 per silvam, & sparsi rorabant sanguine vepres.
 Nec non Tarquinum ejectum Porsenna jubebat
 accipere, ingentique urbem obsidione premebat:
 Eneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Nil indignanti similem, similemque minanti
 adspiceres, pontem auderet quòd vellere Cocles,
 Et fluvium vinclis innaret Clælia ruptis,
 In summo custos Tarpejæ Manlius arcis
 stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 Atque hic auratis volitans argenteus anser
 porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
 Galli per dumos aderant; arcemque tenebant.
 Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
 Aurea cesaries ollis, atque aurea vestis:
 Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
 auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
 Gasa manu, scutis protecti corpora longis.
 Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
 extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
 Pilentis matres in mollibus, hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis.
 Et scelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
 pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem
 Secretosque pios, his dantem jura Catonem.
 Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
 Aurea: sed fluctu spumabant cærulea cano,
 Et circum argento clari delphines in orbem

Æuora verrebant caudis, æstumque secabant,
 In medio classes æratas, Actia bella
 Cernere erat: totumque instructo Marte videres
 Fervere Leucatem, auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
 Cum Patribus, populoque Penatibus, & magnis Dis,
 Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammæ
 Lætæ vomunt, patriumque aperitur vertice sidus:
 Parte alia, ventis, & Diis Agrippa secundis,
 Arduus agmen agens: cui belli insigne superbum
 Tempora navali fulgent rostrata corona.
 Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis
 Victor, ab Auroræ populis, & litore rubro
 Ægyptum, viresque Orientis, & ultima secum
 Lætæ vehit: sequiturque (nefas) Ægyptia conjux.
 Unâ omnes ruere, ac totum spumare reductis
 Convulsum remis, rostrisque stridentibus æquor.
 Alta petunt: pelago credas innare revulsas
 Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
 Tanta molle viri turritis puppibus instant.
 Stuppea flamma manu, telisque volatile ferrum
 Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubescunt.
 Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
 Necdum etiam geminos à tergo respicit angues,
 Omnigenumque Deûm monstra, & latrator Anubis,
 Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam
 Tela tenent; sævit medio in certamine Mavors
 Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ:
 Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ:
 Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
 Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
 Desuper: omnis eo terrore Ægyptus & Indi,
 Omnis Arabs, omnis vertebant terga Sabæi:

sa videbatur ventis regina vocatis
 vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
 lam inter cædes, pallentem morte futura
 cecerat Ignipotens, undis, & Japyge ferri.
 ontra autem magno mærentem corpore Nilum,
 andentemque sinus, & tota veste vocantem
 aruleum in gremium, latebrosaque flumina victos.
 at Cæsar, triplici in vectus Romana triumpho
 lœnia, Dis Italis, votum immortale sacrabat
 maxima tercentum totam delubra per urbem.
 latitiâ, ludisque viæ plaususque fremebant:
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
 Ante aras terram cæsi stravêre juvenci.
 ipse sedens niveo candentis lumine Phœbi,
 Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
 Postibus: incendunt victæ longo ordine gentes,
 Quàm variæ linguis, habitu tam vestis, & armis,
 Hic Nomadum genus, & discinctos Mulciber Afros:
 Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos
 Finxerat, Euphrates ibat jam molior undis,
 Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
 Indomitiquæ Dahæ, & pontem indignatus Araxes,
 Talia per clypeum Vulcani dona parentis
 Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
 Attollens humero famamque, & fata nepotum.

ÆNEIDOS

LIBER IX.

Argumentum.

Turnus à Junone in Teucros instigatur : ille obsequitur, eorumque naves evertere conatur : verùm Jovis beneficio servantur, ac in totidèm Nymphas marinas convertuntur. Nisus, & Euryalus à Trojanis ad Æneam emissi confodiuntur. Turnus vi potitur castris; sed statim expellitur.

ATque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum : lupo tùm forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sedebat:
Ad quem sic roseo Thaumantis ore locuta est:
Turne, quod optanti Divùm promittere nemo
Auderet, volvenda dies, en, obtulit ultro.
Æneas, urbe, & sociis, & classe relictâ,
Sceptra Pallatini, sedemque petit Evandri:
Nec satis : extremas Coryti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus:
Rumpe moras omnes, & turbata arripe cœstra.
Dixit & in cœlum paribus se sustulit alis
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, duplicisque ad sidera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repentè
Tempestat? video medium discedere cœlum,

alantesque polo stellas; sequor omnia tanta,
 quisquis in arma vocas: & sic effatus ad undam
 recessit, sumoque hausit de gurgite lymphas,
 multa Deos orans: oneravitque ætherea votis.
 Namque omnis campis exercitus ibat apertis,
 dives equum, dives pictam vestis, & auri.
 Messapus primas acies, postrema coercent
 Pyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
 fertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Ne septem surgens sedatis omnibus altus
 per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
 cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
 Sic subitam nigro glomerati pulvere nubem
 prospiciunt Teucris, ac tenebras insurgere campis,
 Primus ad adversa conclamat mole Caycus:
 Quis globus, o cives caligine volvitur atra?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
 Hostis adest; eja, ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teucris portas, & moenia complent
 Namque ita discedens præceperat optimus armis
 Eneas: si qua interea fortuna fuisset,
 Ne struere auderent aciem, neu credere campo.
 Castra modo, & tutos servarent aggere muros,
 Ergo, etsi conferre manum pudor, iraque monstrat,
 Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen.
 Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
 Improvisus adest: maculis quem Thracius albis
 Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
 Equis erit mecum, o juvenes, qui primum in hostem?
 En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugnae; & campo sese arduus infert.

Clamorem excipiunt socii, fremitusque sequuntur
 Horrisono : Teucrûm mirantur inertia corda;
 Non æquo dare se campo, non ovia ferre
 Arma viros, se castra fovere; hunc turpidus atque he
 Lustrat equo muros, aditumque per via quærit.
 Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili,
 Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres
 Nocte super mediâ : tuti sub matribus agni
 Balatum exercent : ille asper, & improbus ira
 Sevit in absentes : collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces.
 Haud aliter Rutulo, muros, & castra tuenti,
 Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,
 Qua tentet ratione aditus, & quæ via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septem circum, & fluvialibus undis
 Invadit, sociosque incendia poscit ovantes,
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum verò incumbunt, urget præsentia Turni,
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripuere focos : piceum fert fumida flumen
 Tæda, & commistam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis Deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
 Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes
 Dicite : prisca fides facta, sed fama perennis.
 Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
 Æneas classem, & pelagi petere alta parabat:
 Ipsa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Joven : Da, gnate petenti,
 Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
 Pineæ silva mihi multos dilecta per annos
 Lucus in arce fuit summâ, quo sacra ferebant

Nigranti piceâ , trabibusque obscurus acernis:
 Has ego Dardanio juveni , cum classis egeret,
 Lata dedi : nunc sollicitam timor anxius angit.
 Solve metus , atque hoc precibus sine posse parentem
 Ne cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
 Vincantur : prosit , nostris in montibus ortas.
 Filius huic contra , torquet qui sidera mundi:
 O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
 Mortaline manu factæ , immortale carinæ
 Fas habeant? Certusque incerta pericula lustret
 Æneas? Cui tanta Deo permissa potestas?
 Imò ubi defunctæ finem , potusque tenebunt
 Ausonios , olim quæcumque evaserit undis,
 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
 Mortalem eripiam formam , magnique jubebo
 Equoris esse Deas : qualis Nereïa Doto,
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes , atraque voragine ripas
 Annuit , & totum nutu tremefecit Olympum.
 Ergo aderat promissa dies , & tempora Parcæ
 Debita complebant , cum Turni injuria [matrem
 Admonuit sacris ratibus depellere tædas.
 Hic primum nova lux oculis effulsit, & ingens
 Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
 Ideique chori : tum vox horrenda per auras
 Excidit, & Troûm , Rutulorumque agmina complet.
 Ne trepidate meas Teucris defendere naves,
 Neve armate manus : maria ante exurere Turno,
 Quam sacras dabitur pinus : Vos ite solutæ,
 Ite Deæ pelagi , genitrix jubet, & sua quæque
 Continuo puppes abrumpunt vincula ripis
 Delphinumque modo demersis æquora rostris,

Ima petunt : hinc virgineæ , mirabile monstrum,
 Reddunt se totidem facies , Pontoque feruntur,
 Quot prius æratae steterant ad litore proræ
 Obstupuere animis Rutuli : conterritus ipse
 Turbatis Messapus equis : cunctatur & amnis
 Rauca sonans , revocatque pedem Tyberinus ab alto
 At non audaci cessit fiducia Turno:
 Ultrò animos tollit dictis , atque increpat ultrò:
 Trojanos hæc monstra petunt : his Juppiter ipse
 Auxilium solitum eripuit ; non tela , nec ignes
 Expectant Rutulos ; ergo maria invia Teucris,
 Nec spes ulla fugæ ; rerum pars altera adempta est:
 Terra autem in manibus nostris tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ ; nil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant , responsa Deorum.
 Sat fatis Venerique datum est ; tetigere quòd arva
 Fertilis Ausoniæ Troës : sunt & mea contra
 Facta mihi : ferro sceleratam excindere gentem,
 Conjuge prærepta : nec solos tangit Atridas
 Iste dolor , solisque licet capere arma Mycenis.
 Sed periisse semel satis est ? peccare fuisset
 Ante satis penitus modò non genus omne perosos
 Fœmineum , quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ , lethi discrimina parva
 Dant animos ; an non viderunt mœnia Trojæ
 Neptuni fabricata manu considerare in ignes?
 Sed vos , ó lecti , ferro quis scindere vallum
 Aparat , & mecum invadit trepidantia castra ?
 Non armis mihi Vulcani , non mille carinis
 Est opus in Teucros : addant se protinus omnes
 Etrusci socios : tenebras , & inertia furta
 Palladii , cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant , nec equi cæca condemur in alvo:

uce palàm certum est igni circumdare muros.
 aud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga
 esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
 tunc adeò, melior quoniam pars acta diei,
 quod superest, læti bene gestis corpora rebus
 procurate viri, & pugnam spectate parati.
 Intereà vigilum excubiis obsidere portas
 cura datur Messapo, & moenia cingere flammis.
 His septem Rutuli, muros qui milite seruent,
 Delecti: ast illos centeni quemque secuti
 purpurei cristis juvenes, auroque corusci,
 Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
 indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
 Collucent ignes: noctem custodia ducit
 insomnem ludo.

Hæc super è vallo prospectant Troës, & armis
 Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
 Explorant, pontesque, & propugnacula jungunt:
 Tela gerunt: instant Mnestheus, acerque Serestus:
 Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
 Rectores juvenum, & rerum dedit esse magistros:
 Omnis per muros legio sortita periculum
 Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.

Nisus erat portæ custos acerrimus armis
 Hyrtacides, comitem Æneæ quem miserat Ida
 Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis
 Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
 Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
 Ora puer prima signans intonsa juventa:
 His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
 Tunc quoque communi portam statione tenebant.
 Nisus ait: Diinc hunc ardorem mentibus addunt,
 Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido?

Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magni
 Mens agitat mihi, nec placidâ contenta quiete es
 Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
 Lumina rara micant; somno, vinoque soluti
 Procubuere, silent latè loca: percipe porrò
 Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surg
 Æneam acciti omnes, populosque, patresque
 Exposcunt, mittique viros, quî certa reportent,
 Si tibi, quæ posco, promittunt nam mihi facti
 Famâ sat est) tumulo videor reperire sub illo
 Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus: simul ardentem affatur amicum:
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam?
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes,
 Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
 Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Æneam, & fata extrema secutus.
 Est hic, est animus lucis contemptor, & istum
 Qui vita bene credat emi, quò tendis honorem
 Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
 Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovante
 Juppiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
 Si quis in adversum rapiat casusve, Deusve,
 Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
 Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemptum
 Mandet humo solitâ: aut si qua fortuna vetabit,
 Absenti ferat in ferias, decoretque sepulcro:
 Neu matri miseræ tanti sim causa doloris:
 Quæ te sola, puer, multis è matribus ausa
 Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ,

le autem: Causas nequicquam nectis inanes,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait, vigiles simul excitat: illi
 succedunt, servantque vices: statione relictâ
 ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cætera per terras omnes animalia somno
 laxabant curas, & corda oblita laborum:
 Ductores Teucrum primi, & delecta juvenus
 Consilium summis regni de rebus habebant:
 Quid facerent, quisve Æneæ jam nuncius esset?
 Stant longis adnixa hastis, & scuta tenentes,
 Castorum & campi medio: tum Nisus, & unâ
 Euryalus confestim alacres admittier orant:
 Rem magnam, pretiumque moræ fore; primus Iulus
 accipit trêpidos, ac Nisum dicere jussit.

Tunc sic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis
 Eneadæ, neve hæc nostris spectentur ab annis,
 Quæ ferimus. Rutuli somno, vinoque sepulti
 Conticere; locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.

Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
 Erigitur, si fortuna permittitis uti,

Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea

Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
 Affore cernetis: nec vos via fallat eunt es.

Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem

Venatu assiduo, & totum cognovimus ænem,

Hic ænis gravis, atque animis maturis Alethes:

Di patrii, quorum semper sub numine Trôja est,

Non tamen omnino Teucros delere paratis,

Cùm tales animos juvenum, & tam certa tulistis

Pectora; sic memorans humeros, dextrasque tenebat,

Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat,

Quæ vobis , quæ digna viri pro laudibus istis,
 Præmia posse rear solvi ? pulcherrima primum
 Dî , moresque dabunt vestri : tum cætera reddet
 Actutum pius Æneas , atque integer ævi
 Ascanius meriti tanti non immemor unquam.
 Imo ego vos , cui sola salus genitore reducto,
 Excipit Ascanius , per magnos , Nise , Penates,
 Assaracique Larem , & canæ penetralia Vestæ
 Obtestor , quæcumque mihi fortuna , fidesque est,
 In vestris pono gremiis revocate patentem,
 Reddite conspectum : nihil illo triste recepto.
 Bina dabo argento perfecta , atque aspera signis
 Pocula , devicta genitor , quæ cœpit Arisba.
 Et tripodas geminos , auri duo magna talenta,
 Cratera antiquum , quem dat Sidonia Dido.
 Si verò capere Italiam , sceptrisque potiri
 Contigerit victori , & prædæ ducere sortem:
 Vidisti , quo Turnus equo , quibus ibat in armis
 Aureus ? ipsum illum , clypeum , cristasque rubentes
 Excipiam forti , jam nunc tua præmia , Nise,
 Prætereà bis sex genitor lectissima matrum
 Corpora , captivosque dabit , suaque omnibus arma:
 Insuper his , campi quod res habet ipse Latinus.
 Te verò , mea quem spatiis propioribus ætas
 Insequitur , venerande puer , jam pectore toto
 Accipio , comitem casus complector in omnes.
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus,
 Seu pacem , seu bella geram : tibi maxima rerum,
 Verborumque fides ; contra quem talia fatur
 Euryalus : me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit : tantum fortuna secunda,
 Aut adversa cadat ; sed te super omnia dona
 Unum oro : genitrix Priami de gente vetusta

Est mihi , quam miseram tenuit non Ilia tellus
 Mecum incedentem , non moenia regis Acestæ.
 Hanc ego nunc , ignaram hujus , quodcumque pericli
 est

Inque salutatam linquo (nox & tua testis
 Dexterâ) quod nequeam lacrymas perferre parentis.

At tu , oro , solare inopem , & succurre relictæ.

Hanc sine me spem ferre tui : audentior ibo

In casus omnes ; perculsâ mente dederunt

Dardanidæ lacrymas : ante omnes pulcher Iûlus,

Atque animun patriæ strinxit pietatis imago.

Tum sic effatur:

Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.

Namque erit ista mihi genitrix , nomenque Creüsæ

Solùm defuerit : nec partum gratia talem

Parva manet , casus factum quicumque sequetur.

Per caput hoc justo , per quod pater ante solebat :

Quæ tibi polliceor reduci , rebusque secundis,

Hæc eadem matrique tuæ , generique manebunt.

Sic ait illacrymans : humero simul exiit ensem

Auratum , mira quem fecerat arte Lycaon

Gnossius , atque habilem vagina aptarat eburna.

Dat Niso Mnestheus pellem , horrentisque leonis

Exuvias : galeam fidus permutat Alethes.

Protinus armati incedunt : quos omnis euntes

Primorum manus ad portas , juvenumque , senumque

Prosequitur votis : nec non & pulcher Iûlus.

Ante annos , animumque gerens , curamque vicilem,

Multa patri portanda dabat mandata : sed auræ

Omnia discerpunt , & nubibus irrita donant.

Egressi superant fossas , noctisque per umbram

Castra inimica petunt : multis tamen ante futuri

Exitio ; passim vino , somnoque per herbam

Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
 Inter lora, rotasque viros, simul arma jacere,
 Vina simul: prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale, audendum dextrâ: nunc ipsa vocat res!
 Hac iter est: tu, nequa manus se atollere nobis
 A tergo possit, custodi & consule longé.
 Hæc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
 Sic memorat, vocemque premit: simul ense superbum
 Rhamnitem aggreditur: qui forte tapetibus altis
 Extractus, toto proflabat pectore somnum:
 Rex idem, & regi Turno gratissimus augur;
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres, juxta famulos temerè inter tela jacentes,
 Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla.
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque reliquit
 Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
 Terra, torique madent: nec non Lamyrumque La-
 mumque
 Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
 Luserat, insignis facie; multoque jacebat
 Membra Deo victus; felix, si protinus illum
 Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
 Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
 (Suadet enim vesana fames) manditque, trahitque
 Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
 Nec minor Euryali cædes; incensus & ipse
 Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
 Fadumque, Hebæsumque subit Rœhtumque, Aba-
 rimque,
 Ignaros: Rhoetum vigilantem, & cuncta videntem:
 Sed magnum metuens, se post cratera tegebat:
 Pectore in adverso totum cui cominus ensem

Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
 Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine mista
 Vina refert moriens, hinc facto fervidus instat:
 Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
 Deficere extremum, & religatos ritè videbat
 Carpere gramen equos; breviter cùm talia Nisus
 Sensit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
 Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
 Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
 Multa virum solido argento perfecta relinquunt
 Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
 Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
 Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
 Quæ mittit dona, hospitio cùm jungeret absens
 Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti,
 Post mortem bello Rutuli, prædaque potiti:
 Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
 Tum galeam Messapi habilem, cristisque decoram
 Induit: excedunt castris, & tuta capessant.
 Intereà præmissi equites ex urbe Latina,
 Cætera dum legio campis instructa moratur,
 Ibant, & Turno regi responsa ferebant,
 Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
 Jamque propinquabant castris, muroque subibant,
 Cùm procùl hos lævo flectentes limite cernunt,
 Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrâ
 Prodedit immemorem, radiisque adversa refulsit.
 Haud temerè est visum conclamat ab agmine Volscens,
 State viri; quæ causa viæ? quive estis in armis?
 Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra.
 Sed celerate fugam in silvas, & fidere nocti.
 Objiciant equites sese ad divortia nota
 Hinc, atque hinc, omnemque aditum custode coronant.

Silva fuit latè dumis , atque illice nigra
 Horrida , quam densi compleverant undique sentes:
 Rara per oculos ducebat semita calles.
 Euryalum tenebræ ramorum , onerosæ que præda
 Impediunt : fallitque timor regione viarum.
 Nisus abit : jamque imprudens eva serat hostes,
 Atque lacus , qui post Albæ de nomine dicti
 Albani , tum rex stabula alta Latinus habebat.
 Ut stetit , & frustra absentem respexit amicum:
 Euryale infelix , quâ te regione reliqui?
 Quâve sequar? rursus perplexum iter omne revolvens
 Fallacis silvæ , simul & vestigia retrò
 Observata legit , dumisque silentibus errat:
 Audit equos, audit strepitus , & signa sequentum.
 Nec longum in medio tempus , cùm clamor ad aures
 Pervenit, ac videt Euryalum , quem jam manus omnis
 Fraude loci , & noctis , subito turbante tumultu,
 Oppressum rapit , & conantem plurima frustra.
 Quid faciat? quâ vi juvenem , quibus audeat armis
 Eripere? an sese medios moriturus in hostes
 Inferat , & pulcrham properet per vulnera mortem?
 Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam , sic voce præcatur:
 Tu , Dea , tu præsens nostro succurre labori.
 Astrorum decus , & nemorum Latonia custos,
 Siqua tuis umquam pro me patet Hyrtacus aris,
 Dona tulit , siqua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo , aut sacra ad fastigia fixi:
 Hunc sine me turbare globum , & rege tela per auras.
 Dixerat : & toto connixus corpore ferrum
 Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
 Frangitur , ac fixo transit præcordia ligno.

Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus & longis singultibus ilia pulsat.
 Diversi circumspiciunt: hoc acrior idem
 Ecce aliud summâ telum librabat ab aure;
 Dum trepidant, it hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sævi atrox Volscens, nec teli conspicit usquam,
 Auctorem, nec quò se ardens immittere possit.
 Tu tamen intereà calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum, inquit; simul ense recluso
 Ibat in Euryalum, tunc verò exterius amens
 Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
 Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem,
 Me, me (adsum qui feci) in me convertite ferrum,
 O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
 Nec potuit, cœlum hoc, & conscia sidera testor.
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
 Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas, & candida pectora rupit.
 Volvitur Euryalus letho, pulcrosque per artus
 It cruor; inque humeros cervix collapsa recumbit:
 Purpureus veluti cùm flos succisus aratro
 Languescit moriens, lassove papavera collo
 Demisere caput, pluviam cùm fortè gravantur,
 At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
 Volscentem petit: in solo Volscente moratur,
 Quem circum glomerati hostes hinc cominùs, atque hinc
 Perturbant; instat non, segniùs, ac rotat ensem
 Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
 Condidit adverso, & moriens animam abstulit hosti.
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidâque ibi demùm morte quievit.
 Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,

Nulla dies unquam memori vos eximet ævo;
 Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
 Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Victores præda Rutuli, spoliisque potiti
 Voiscentem exanimem flentes in castra ferebant.
 Nec minor in castris luctus. Ramnete reperto
 Exangui, & primis unâ tot cæde peremptis,
 Serranoque, Numaque ingens concursus ad ipsa
 Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti
 Cæde locum, & plenos spumanti sanguine rivos.
 Agnoscunt spolia inter se; galeamque nitentem
 Messapi, & multo phaleras sudore receptas.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
 Jam sole infuso, jam rebus luce relectis,
 Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse
 Suscitât, æratasque acies in prælia cogit:
 Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.
 Quin ipsa arreptis, visum miserabile, in hastis
 Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
 Euryali, & Nisi.

Æneadæ duri murorum in parte sinistra
 Opposuerunt aciem (nam dextra cingitur amni)
 Ingentesque tenent fossas, & turribus altis
 Stant mœsti: simul ora virum præfixa videbant,
 Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
 Interea pavidam volitans pennata per urbem
 Nuntia fama ruit, matrisque allabitur aures
 Euryali, ac subitus miseræ calor ossa relinquit,
 Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
 Evolat infelix, & fœmineo ululatu
 Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
 Prima petit: non illa virum, non illa pericli,

telorumque memor: cœlum dehinc questibus implet:
 nunc ego te, Euryale, aspicio? tunc ille senectæ
 æra meæ requies? potuisti relinquere solam
 crudelis? nec te sub tanta pericula missum,
 affari extremum miseræ data copia matri?
 heu! terra ignota canibus data præda Latinis,
 litibus jaces! nec te tua funera mater
 roduxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
 este tegens, tibi quam noctes festina, diesque
 urgebam, & tela curas solabar aniles.
 Quo sequar? aut quæ nunc artus avulsaque membra,
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Nate, refers? hoc sum terræque, marique secuta?
 Figite me siqua est pietas, in me omnia tela
 Conjicite, ò Rutuli: me primam absumite ferro.
 Aut tu, magne pater divûm, miserere, tuoque
 in visum hoc detrude caput sub Tartara telo,
 Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
 Hoc fletu concussi animi; mœstusque per omnes
 Et gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idæus, & Actor
 Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iûli,
 Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.
 At tuba terribilem sonitum, procul ære canoro
 Increpuit, sequitur clamor, cœlumque remugit.
 Accelerant acta pariter testudine Volsci;
 Et fossas implere parant, ac vellere vallum,
 Quærunt pars aditum, & scalis ascendere muros.
 Qua rara est acies, interlucetque corona
 Non tam spissa viris; telorum effundere contra
 Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis,
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infestoolvebant pondere, si qua

Possent tectam aciem perrumpere: cùm tamen omnes
Ferre libet subter densa testudine casus.

Nec jam sufficiunt; nam quâ globus imminet ingens,
Immanem Teucris molem volvuntque, ruuntque:
Quæ Rutulos stravit latè, armorumque resolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.

Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mecentius ignes.

At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.

Vos, ô Calliope, precor, aspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Et meministis enim Divæ, & memorare potestis.

Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summâque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.

Princeps ardentem conjecit lampada Turnus.

Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas & postibus hæsit adesis.

Turbati trepidare intus, frustra que malorum
Velle fugam, dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ peste caret: tum pondere turris
Præcubuit subito, & cœlum tonat omne fragore,
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno veniunt; vix unus Helenor,
Et Lycus elapsi, quorum primævus Helenor,

æonio regi, quem serva Lycimnia furtim
 abstulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis,
 ense levis nudo, parmaque inglorius alba:
 que ubi se Turni media inter millia vidit,
 hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas;
 et fera, quæ densa venantum septa corona
 contra tela furit, seseque haud nescia morti
 jicit, & saltu supra venabula fertur:
 haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
 truit, & qua tela videt densissima tendit.
 et pedibus longè melior Lycus, inter & hostes,
 inter, & arma fugâ muros tenet, altaque certat
 prendere tecta manu, sociumque attingere dextras.
 quem Turnus pariter cursu, teloque secutus,
 increpat his victor: Nostrasne evadere demens
 perasti te posse manus? simul arripit ipsum
 pendentem, & magna muri cum parte revellit
 Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum
 abstulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius à stabulis rapuit lupus, undique clamor
 Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent,
 Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem,
 Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
 (Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta)
 Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
 Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque
 Et Sagarim, & summis, stantem pro turribus Idan:
 Privernum Capys, hunc primo levis hasta Themillæ
 Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens

Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
 Et lævo infixæ est lateri manus, abditaque intus
 Spiramenta animæ lethali vulnere rupit,
 Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
 Insignis facie: genitos quem miserat Arcens.
 Eductum Martis luco, Simæthia circum
 Flumina, pinguis ubi, & placabilis ara Palici.
 Stridentem fundam, positis Mezentius armis,
 Ipse ter adducta circum caput egit habena,
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
 Tum primum bello celerem intendisse sagittam
 Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
 Ascanius; fortemque manu fuisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
 Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat,
 Non pudet obsidione iterùm valloque teneri,
 Bis capiti Phryges, & morti prætereundum muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poscunt:
 Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
 Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
 Durum à stirpe genus: gnatos ad flumina primum
 Deferimus, sævoque gelu duramus, & undis.
 Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant:
 Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu,
 At patiens operum, parvoque assueta Juventus,
 Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 Omne ævum ferro teritur, versaque juvencûm

erga fatigamus hasta: nec tarda senectus
 debilitat vires animi, mutatque vigorem:
 cernitiam galeam premimus: semperque recentes
 convectare juvat prædas, & vivere rapto.
 nobis picta croco, & fulgenti murice vestis;
 sedis cordi; juvat indulgere choreis,
 tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
 verè Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
 Pandyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
 sympana vos, buxusque vocat Berecynthia matris
 hæ: sinite arma viris, & cedite ferro.
 alia jactantem dictis, ac dira canentem
 non tulit Ascanius, nervoque obversus equino
 contendit, telum, diversaque brachia ducens,
 constitit ante Jovem, supplex per vota precatus:
 Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
 esse tibi ad tua templa feram solemnia dona,
 statuam ante aras aurata fronte juvencum
 andentem, paritorque caput cum matre ferentem,
 am cornua petat, & pedibus qui spargat arenam.
 audit & cœli genitor de parte serena
 tonuit lævum; sonat unâ lethifer arcus,
 et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
 erque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
 rajicit: I, verbis virtutem illude superbis.
 his capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
 hæc tantum Ascanius. Teucrici clamore sequuntur,
 etitiaque fremunt, animosque ad sydera tollant.
 Etheria tum fortè plagâ crinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies, urbemque videbat,
 Nube sedens, atque his victorem affatur lulum:
 Macte, nova virtute, puer, sic itur ad astra,
 Dis genite, & geniture Deos; jure omnia bella

Gente sub Assaraci fato ventura resident:
 Nec te Troja capit: simul hæc effatus, ab alto
 Æthere semittit, spirantes dimovet auras,
 Ascaniumque petit; forma tum vertitur oris
 Antiquum in Buten; hic Dardanio Anchisæ
 Armiger ante, fuit fidusque ad limina custos.
 Tum comitem Ascanio pater addidit ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemque coloremque,
 Et crines albos, & sæva sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affatur Iūlam:
 Sit satis, Æneide, telis impune Numanum
 Oppetiisse tuis; primum hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
 Cætera parce puer bello; sic orsus Apollo.
 Mortales medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovère Deum proceres, divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem,
 Ergo avidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
 Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris:
 Intendunt acres arcus, amentaue torquent.
 Sternitur omne solum telis, tum scuta, cavæque
 Dant sonitum fictu galeæ: pugna asperæ surgit.
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum, quam multa gradine nimbi
 In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Austris
 Torquet aquosam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit
 Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco silvestris Hiera,
 Abietibus juvenes patriis, & montibus æquos,
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt

et, armis, ultroque invitant mœnibus hostem:
 intus dextrâ, ac læva pro turribus astant
 mati ferro, & cristis capita alta corusci.
 ales aëriæ liquentia flumina circum.
 e Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
 insurgunt germinæ quercus, intonsaque cœlo
 tollunt capita, & sublimi vertice nutant.
 umpunt, aditus Rutuli ut videre parentes:
 continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
 præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon
 gminibus totis, aut versi terga dedere,
 ut ipso portæ posuere in limine vitam.
 am magis increscunt animis discordibus iræ,
 jam collecti Troës glomerantur eodem,
 conferre manum, & procurrere longius audent.
 uctori Turno, diversâ in parte furenti,
 arbantique viros, perfertur nuncius, hostem
 ervere cæde nova, & portas præbere patentés.
 eserit inceptum, atque immani concitus ira,
 ardanium ruit ad portam, fratresque superbos:
 primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
 hebana de matre, nothum Sarpedonis alti,
 onjecto sternit jaculo, volat Itala cornus
 era per tenuem, stomachoque Infixa sub altum
 ectus abit, reddit specus atri vulneris undam
 pumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
 tum Meropem, atque Erimantha manu, tum sternit
 Aphydnum.
 tum Bitiam ardentem oculis, animisque frementem.
 Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dedisset,
 sed magnum stridens contorta phalerica venit,
 Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
 Nec duplici squamâ lorica fidelis, & auro

Sustinuit; collapsa ruunt immania membra.
 Dat tellus gemitum, & clypeum super intonat ingens.
 Qualis in Euboico Bajarum litore quondam
 Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
 Constructam jaciunt Ponto: sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit:
 Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ:
 Tum sonitu Prochyta alta tremit durumque cubile
 Inarime, Jovis imperiis imposta Typhœo.
 Hic Mars armipotens animum, viresque Latinis
 Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit.
 Immisitque fugam Teucris, atrumque timorem.
 Undique conveniunt: quoniam data copia pugna,
 Bellatorque animo Deus incidit.
 Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo fit fortuna loco, qui casus agat res,
 Portam vi multa converso cardine torquet,
 Obnoxius latis humeris, multosque suorum
 Mœnibus exclusos duro in certamine linqvit:
 Ast alios secum includit, recipitque ruentes,
 Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrumpentem, ultròque incluserit urbi,
 Immanem veluti pecora inter inertia Tigrim.
 Continuò nova lux oculis effulsit, & arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
 Sanguinæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam, atque immania membra
 Turbati subito Æneadæ, tum Pandatus ingens
 Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira,
 Effatur: non hæc dotalis regia Amatæ,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
 Castrà inimica vides: nulla hinc exire potestas.
 Olli subridens sedato pectore Turnus:

Incipe, siqua animo virtus, & consere dextram:
 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat: ille rudem nodis, & cortice crudo
 Intorquet, summis adnexus viribus hastam.
 Excepere auræ vulnus, Saturnia Juno
 Detorsit veniens: portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat.
 Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
 Sic ait: & sublatum altè consurgit in ensem;
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
 Dividit, impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
 Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens: atque illa partibus æquis
 Huc caput, atque illuc humero ex utrumque pependit:
 Diffugiunt versi trepida formidine Troës:
 Et, si continuo victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello gentique fuisset:
 Sed furor ardentem, cædisque insana cupido
 Egit in adversos.
 Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
 Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum: Juno vires, animumque ministrat.
 Addit Halyn comitem, & confixum Phegea parma:
 Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
 Alcandrumque; Haliumque Noëmonaque, Prytanimumque,
 Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
 Cum galea longè jacuit, caput indè ferarum,
 Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
 Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:

Et Clytium Æolidem, & amicum Cretea Musis,
 Cretea Musarum comitem, cui carmina semper.
 Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis:
 Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat
 Tandem ductores, audita cæde suorum,
 Conveniunt Teucri, Mnestheus, acerque Serestus,
 Palentesque vident socios, hostemque receptum.
 Et Mnestheus: quò deinde fugam? quò tenditis? inquit
 Quos alios muros? quæ jam ultrà mœnia habetis?
 Unus homo, & vestris, O cives, undique septus
 Aggeribus, tantas strages impunè per urbem
 Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco?
 Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
 Et magni Æneæ segnes miseretque, pudetque?
 Talibus accensi firmantur, & agmine denso
 Consistunt. Turnus paullatim excedere pugnam
 Et fluvium petere, ac patrem, quæ cingitur amni.
 Acrius hoc Teücri clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum: ceu sævum turba leonem
 Cum telis premit infensis; at territus ille
 Asper, acerba tuens retro redit, & neque terga
 Ira dare, aut viros patitur: nec tendere contra,
 Ille quidem hoc cupiens, potis est, per tela virosque
 Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
 Improperata refert, & mens exæstuat ira.
 Quin etiam bis tum medios invaserat hostes:
 Bis conversa fugâ per muros agmina vertit.
 Sed manus è castris properè coit omnis in unum:
 Nec contra vires audet Saturnia Juno
 Sufficere: aëriam cœlo nam Juppiter Irim
 Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem,
 Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
 Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,

Nec dextrâ valet : injectis sic undique telis
 Obruitur : strepit assiduo cava tempora circum
 Tinnitu galea , & saxis solida æra fatiscunt,
 Discussæque jubæ capiti : nec sufficit umbo
 Ictibus , ingeminant hastis & Troës, & ipse
 Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum, nec respirare potestas,
 Flumen agit : fessos quatit æger anhelitus artus.
 Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
 In fluvium dedit ; ille suo cum gurgite flavo
 Accepit venientem , ac mollibus extulit undis,
 Et lætum sociis abluta cæde, remisit,

ÆNEIDOS

LIBER X.

Argumentum.

Juppiter, convocato Deorum concilio ad concordiam eos hortatur. Trojani obsessi sese pro viribus defendunt. Æneas interim triginta navium classe ad suos revenit. Utrimque acriter pugnatur. Pallas, Lausus, atque Mezentius interimuntur

PAnditur interea domus Omnipotentis Olympi,
 Conciliumque vocat Divûm pater, atque hominum rex

Sideream in sedem : terras unde arduus omnes,
 Castraque Dardanidum aspectat , populosque Latinos.
 Considunt tectis bipatentibus : incipit ipse.
 Coelicolæ magni , quia nam sententia vobis
 Versa retro? tantuûmque animis certatis iniquis?
 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:

Quæ contra vetitum discordia ? quis metus aut hos.
 Aut hos arma sequi, ferrumque lacescere suavit?
 Adveniet justum pugnae, ne accessite, tempus,
 Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
 Exitium magnum, atque Alpes immittere apertas:
 Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
 Nunc sinite, & placidum læthi componite foedus
 Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
 Pauca refert,
 O pater, ô hominum, Divûmque æterna potestas!
 Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?
 Cernis, ut insultent Rutuli, Turnusque feratur
 Per medios insignis equis, tumidusque secundo
 Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros
 Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
 Aggeribus murorum; & inundant sanguine fossæ,
 Æneas ignarus abest; numquam ne levare
 Obsidione sines? muris iterùm imminet hostis
 Nascentis Trojæ: necnon exercitus alter.
 Atque iterùm in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
 Tydides: equidem, credo, mea vulnera restant:
 Et tua progenies mortalia demoror arma.
 Si sine pace tua, atque invito numine Troës
 Italiam petiere: luant peccata, neque illos
 Juveris auxilio: sin tot responsa secuti,
 Quæ superi, manesque dabant, cur nunc tua quisquam
 Flectere jussa potest? aut cur nova condere fata?
 Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
 Quid tempestatum regem, ventosque furentes,
 Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet, & superis immissa repente
 Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.

Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
 Dura: per eversæ, genitor, fumantia Trojæ
 Excidia obtestor: liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Æneas sanè ignotis jactetur in undis,
 Et quamcumque viam dederit fortuna, sequatur.
 Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.
 Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
 Idaliæ domus; positis inglorius armis
 Exigat hîc ævum: magna ditioe jubeto
 Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis: Quid pestem evadere belli
 Juvit, & Argolicos medium fuggisse per ignes?
 Tôtque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
 Dum Latium Teucris, recidivaque Pergama quærunt?
 Non satius cineres patriæ insedissee supremos,
 Atque solum, quo Troja fuit? Xantum, & Simoënta
 Redde oro miseris: iterumque revolvere casus
 Da pater Illiacos Teucris. Tum regia Iuno
 Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
 Rumpere, & obductum bervis vulgare dolorem?
 Æneam hominum quisquam, Divûmque subegit
 Bella sequi? aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit fatiis autoribus: esto,
 Cassandræ impulsus Furiis: num linqûere castra
 Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
 Num puero summam belli, num credere muros,
 Tyrrhenamvè fidem, aut gentes agitare quietas?
 Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
 Egit? ubi hîc Iuno, demissave nubibus Iris?
 Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis

Nascentem, & patria Turnum consistere terra,
 Cui Pilumnus avus, cui Diva Venilia mater.
 Quid, face Trojanos atra vim ferre Latinis?
 Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
 Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas?
 Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
 Tu potes Æneam manibus subducere Grajùm,
 Proque viro nebullam & ventos obtendere inanes,
 Et potes in totidem clasem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contra juvisse, nefandum est?
 Æneas ignarus abest, ignarus & absit.
 Est Paphos, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
 Quid gravidam bellis urbem, & corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
 Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma,
 Europamque, Asiamque, & fœdera solvere furto?
 Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
 Tunc decuit metuisse tuis, nunc sera querelis
 Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas.
 Talibus orabat Juno, cunctique fremebant
 Cælicolæ assensu vario: ceu flamina prima
 Cùm deprensa fremunt silvis, & cæca volutant
 Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente, Deùm domus alta silescit,
 Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther:
 Tum Zephyri posuere: premit placida æquora pontus.
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
 Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
 Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem;
 Quæ cuique est fortuna hodiè, quam quisque secat
 spem, Tros,

Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebō:
 Seu fatis Italūm castra obsidione tenentur,
 Sine errore malo Trojæ, monitisque sinistris.
 Nec Rutulos solvo, sua cuique exorta laborem,
 Fortunamque ferent; rex Juppiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes atrâque voragine ripas
 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
 Hic finis fandi: solio tum Juppiter aureo
 Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt,
 Interea Rutuli portis circūm omnibus instant
 Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
 Ast legio Æneadum vallis obsessa tenetur:
 Nec spes ulla fugæ: miseri stant turribus altis
 Nequicquàm, & rara muros cinxere corona
 Assius Imbracides, Hicetaoniusque Thymoetes,
 Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
 Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
 Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
 Fert ingens toto connixus corpore saxum,
 Haud partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
 Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.
 Hi jaculis, illi certant defendere saxis,
 Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.
 Ipse intermedios veneris justissima cura,
 Dardanius caput ecce puer detectus honestum;
 Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit autum,
 Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem,
 Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
 Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crines
 Accipit, & molli subnectit circulus auro.
 Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
 Vulnere dirigere, & calamos armare veneno,

Mœonia generose domo : ubi pingua culta
 Exercentque viri , Pactolusque irrigat auro.
 Afluit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit;
 Et Capys : hinc nomen Campanæ ducitur urbi.

Illi inter sese duri certamina belli
 Contulerant: media Æneas freta nocte secabat:
 Namque ut ab Evandro castris ingressus Etrucis,
 Regem adit, & regi memorat nomenque , genusque;
 Quidve petat , quidve ipse ferat; Mezentius arma
 Quæ sibi conciliet , violentaque pectora Turni
 Edocet : humanis quæ sit fiducia rebus
 Admonet, inmiscetque preces : aut fit mora, Tarchon
 Jungit opes foedusque ferit , tum libera fati
 Classem conscendit jussis gens Lydia Divûm
 Externo commissa duci. Æneia puppis
 Prima tenet , rostro Phrygios subjuncta leones:
 Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 Hic manus sedet Æneas , secumque volutat
 Eventus belli varios : Pallasque sinistro
 Affixus lateri , jam quærit sidera opacæ
 Noctis iter : jam quæ passus terræque, marique.

Pandite nunc Heliconâ , Deæ, cantusque movete,
 Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Æneam , armetque rates, pelagoque vehatur,
 Massicus ærata princeps secat æquora Tigri:
 Sub quo mille manus juvenum , qui mœnia Clusi,
 Quique urbem liquere Cosas : queis tela , sagittæ,
 Corytique leves humeris , & lethifer arcus
 Unâ torvus Abas : huic totum insignibus armis
 Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
 Sexcentos illi dederat Populonia mater
 Expertos belli juvenes : ast Ilva trecentos

Insula, inexhaustis chalybum generosa metallis:
 Tertius ille hominum, Divûmque interpres Asylas,
 Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
 Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes
 Mille rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
 Hos parere jubent Alphææ ab origine Pisæ,
 Urbs Etrusca solo: sequitur pulcherrimus Astur,
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
 Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
 Qui Cerete domo, qui sunt Minionis in arvis.
 Et Pyrgi veteres, intempestæque Gravisçæ.
 Non ego te Ligurum ductor fortissime bello,
 Transierim, Cycne, & paucis comitate Cupavo:
 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ.
 Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.
 Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
 Populeas inter frondes, umbramque sororum,
 Dum canit, & mœstum Musâ solatur amorem,
 Canentem molli plumâ duxisse senectam,
 Linquentem terras, & sidera vocè sequentem,
 Filius æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promovet: ille
 Instâr aquæ, saxumque undis immane minatur
 Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantûs, & Tusci filius amnis,
 Qui muros, matrisque dedit tibi Mantua nomen:
 Mantua dives avis, sed non genus omnibus unum,
 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
 Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benacho vélatus arundine glauca
 Mincius infesta ducebat in æquora pinu.

It gravis Aulestes, centenâque arbore fluctus
 Verberat assurgens; spumant vada marmore-verso.
 Hunc vehit immanis Triton; & cœrula conchâ
 Exterrens freta: cui laterum tenuis hispida nanti
 Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus:
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti proceres ter denis nāvibus ibant
 Subsidio Trojæ, & campos salis ære secabant.

Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru
 Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybele
 Numen habere manus, Nymphasque è navibus esse
 Jusserat; innabant pariter, fluctusque secabant,
 Quot prius æratæ steterant ad litora proræ.
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis.
 Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea;
 Pone sequens, dextra puppim tenet, ipsaque dorso
 Eminent, ac læva tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur: *Vigilasne Deum gens,*
 Ænea? *vigila, & velis immite rudentes.*
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
 Nunc pelagi Nymphæ, classis tua: perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus, flammaque præmebat;
 Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus: hanc genitrix faciem miserata refecit,
 Et dedit esse Deas, ævumque agitare sub undis.
 At puer Ascanius muro, fossisque tenetur
 Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permistus Etrusco
 Arcas eques; medias illis opponere turmas,

Ne castris jungant, certa est sententia Turno.
 Surge, age, & aurora socios veniente vocari
 Primus in arma jube, & clypeum cape, quem dedit
 ipse

Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
 Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos.
 Dixerat: & dextrâ discedens impulit altam,
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo, & ventos æquante sagittâ:
 Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit.
 Tum breviter supera aspectans convexa precatur:
 Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
 Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
 Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
 Angurium; Phrygibusque adsis pede, Diva, secundo.
 Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
 Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
 Principio sociis edicit, signa sequantur,
 Atque animos aptent armis, pugnæque parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra,
 Stans celsa in puppi; clypeum tum deinde sinistra
 Extulit ardentem; clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidæ è muris, spes addita suscitât iras.
 Tela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
 Strymoniaë dant signa grues, atque æthera tranant
 Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
 At Rutulo Regi, ducibusque ea mira videri
 Ausoniis, donec versas ad litora puppes
 Respiciunt, totumque allabi clasibus æquor.
 Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
 Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes;

Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
 Sanguinei, lugubre rubent, aut Sirius ardor:
 Ille sitim, morbosque ferens mortalibus ægris
 Nascitur, & lævo contristat lumine cœlum,
 Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
 Litora præripere, & venientes pellere terra:
 Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
 Quod votis optastis, adest perstringere dextra.
 In manibus Mars ipse, viri: Nunc conjugis esto
 Quisque suæ, tectique memor: nunc magna referto
 Facta, patrum laudesque: ultrò occurramus ad undam,
 Dùm trepidi, egressisque labant vestigia prima.

Audentes fortuna juvat.

Hæc ait & secum versat, quos ducere contrâ,
 Vel quibus obsessos possit concedere muros,
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit: multi servare recursus
 Languentis pelagi, & brevibus se credere saltu
 Per remos alii: speculatus litora Tarchon,
 Qua vada non sperat, nec fracta remurmurat unda,
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
 Advertit subito proras, sociosque precatur:
 Nunc ô lecta manus, validis incumbite remis;
 Tollite, ferte rates, inimicam findite rostris
 Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali puppim statione recuso,
 Arrepta tellure semel; quæ talia postquam
 Effatus Tarchon, socii consurgere tonsis,
 Spumantesque ratis arvis inferre Latinis;
 Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
 Omnes inocuæ, sed non puppis tua, Tarchon.
 Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
 Anceps, sustentata diu, fluctusque fatigat,

solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
 Fragmina remorum quos & fluitantia transtra
 impediunt, retrahitque pedes simul unda relabens,
 Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
 Totam aciem Teucros, & contra in litore sistit.
 Signa canunt; primus turmas invasit agrestes
 Æneas, omen pugnae, stravitque Latinos,
 Occiso Therone, virum qui maximus ultrò
 Æneam petit: huic gladio, perque aerea scuta,
 Per tunicam squalentem auto latus haurit apertum.
 Inde Lycam ferit, exsectum jam matre perempta,
 Et tibi, Phœbe, sacrum: casus evadere ferri
 Cui licuit parvo: nec longè Cissea durum:
 Immanemque Gyam, sternentes agmina clava;
 Dejecit letho, nihil illos Herculis arma,
 Nil validæ juvare manus, genitorque Melampus,
 Alcidaë comes, usque graves dum terra labores
 Præbuit: ecce, Pharo voces dum jactat inertes,
 Intorquens jaculum clamantis sistit in ore.
 Tu quoque flaventem primâ lanugine malas,
 Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
 Dardania stratus dextrâ, securus amorum,
 Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres,
 Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
 Progenies, septem numero, septenaque tela
 Conjiciunt: partim galea, clypeoque resultant
 Irrita: deflexit partim stringentia corpus
 Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achatem:
 Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra.
 Torserit in Rutulos) steterant quæ in corpore Grajâm
 Iliacis campis: tum magnam corripit hastam,
 Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
 Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.

Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
 Sustentat dextra; trajecto missa lacerto
 Protinus hasta fugit, servatque cruenta tenorem:
 Dexteræque ex humero nervis moribunda pependit.
 Tum Numitor, jaculo fratris de corpore raptò,
 Æneam petiit: sed non & figere contra
 Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
 Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus
 Advenit; & rigida Dryopen ferit eminus hastâ,
 Sub mentum graviter pressâ, pariterque loquentis
 Vocem, animamque rapit, trajecto gutture: at ille
 Fronte ferit terram, & crasum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Threicios Boreæ de gente suprema,
 Et tres, quos Idas pater, & patria Ismara mittit,
 Per varios. Sternit casus, occurrit Halesus
 Aruncæque manus: subit & Neptunia proles,
 Insignis Messæpus equis, expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
 Ausoniæ, magno discordes æthere venti
 Prælia ceu tollunt: animis, & viribus æquis;
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
 Anceps pugna diu: stant obnixi omnia contra:
 Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
 Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
 At parte ex aliâ; qua saxa rotantia latè
 Intulerat torrens, arbustaque diruta ripis,
 Arcadas insuetos acies infèrre pedestres
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci,
 Aspera queis natura loci dimittere quando
 Suasit equos; unum quod rebus restat egenis,
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amrais:
 Quo fugitis socii? Per vos, & fortia facta,
 Per ducis Evandri nomen, devictaque bella;

Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudis,
 Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hostes
 Est via, quâ globus ille virûm densissimus urget:
 Hac vos, & Pallanta ducem patria alta reposcit.
 Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
 Mortales: totidem nobis animæque, manusque
 Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
 Deest jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
 Hæc ait, & medius densus prorumpit in hostes.
 Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
 Fit Lagus: hunc magno vellit dum pondere saxum,
 Intorto fixit telo, discrimina costis.
 Per medium quâ spina dedit, hastamque receptat
 Ossibus hærentem: quem non semper occupat Hisbon,
 Ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante ruentem,
 Dum furit, incautum crudeli morte sodalis
 Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit.
 Hinc Stelenium petit, & Rhœti de gente vetusta
 Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ,
 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis
 Daucia, Laride, Tymberque, simillima proles,
 Indiscreta suis, gratusque parentibus error.
 At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
 Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abstulit ensis:
 Te decisa suum, Laride, dextera quærit:
 Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.
 Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
 Facta viri, mistus dolor, & pudor armat in hostes.
 Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
 Trajicit; hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo:
 Ilo namque procul validam direxerat hastam:
 Quam medium Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
 Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus

Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva:
 Ac velut optato, ventis æstate coortis,
 Dispersa immittit silvis incendia pastor
 Correptis subito mediis, extenditur unâ
 Horrida per latos acies Vulcania campos;
 Ille sedens victor flammâs dispectat ovantes:
 Non aliter socium virtus coit omnis in unum,
 Teque juvat, Palla; sed bellis acer Halesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
 Strymonio dextram fulgenti deripit ense
 Elatam in jugulum: saxo ferit ora Thoantis.
 Ossaque dispergit cerebro permista cruento.
 Fata canens silvis genitor celarat Halesum.
 Ut senior letho canentia lumina solvit,
 Injecere manum Parcæ, telisque sacrarunt
 Evandri; quem sic Pallas petit ante precatus.
 Da nunc, Tybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam; atque viam duri per pectus Alesi;
 Hæc arma, exuviasque viri tua quercus habebit.
 Audit illa Deus: dum textit Imaona, Alesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
 At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque, moramque.
 Sternitur Arcadiæ proles: sternuntur Etrusci,
 Et vos, ô Grajis imperdita corpora, Teucri.
 Agmina concurrunt, ducibusque; & viribus æquis:
 Extremi addensent acies: nec turba moveri
 Tela, manusque sinit; hinc Pallas instat, & urget,
 Hinc contra Lausus; nec multum discrepat ætas:
 Egregii formâ, sed queis fortuna negarat
 In patriam reditus: ipsos concurrere passus

Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucris curru medium secat agmen.
 Ut vidit socios: tempus desistere pugna:
 Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
 Debetur, cuperem, ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait: & socii cesserunt æquore jusso
 At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba
 Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
 Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
 Aut letho insigni: sorti pater æquus utrique est:
 Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis; pedes apparat ire
 Cominus: utque leo, speculâ cum vidit ab altâ
 Stare procul campis meditantem prælia taurum,
 Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
 Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum,
 Viribus imparibus, magnumque ita ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, & mensas, quas advena adisti
 Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis:
 Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imò
 Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes:
 Tum genitor gnatum dictis affatur amicitis:
Stat sua cuique dies: breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vita; sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus; Trojæ sub mœnibus altis

Tot gnati cecidere Deum: quin occidit unâ
 Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum
 Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
 Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
 At Pallas magnis emittit viribus hastam,
 Vaginaque cava fulgentem diripit ensem.
 Illa volans, humeris surgunt qua tegmina summa,
 Incidit, atque viam clypei molita per oras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
 Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
 In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
 Aspice nùm mage sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat: at clypeum, tot ferri terga, tot æris
 Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
 Unâ eâdemque viâ sanguisque animusque sequuntur.
 Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere:
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super assistens sic ore profatur.
 Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referre
 Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
 est,

Largior: haud illi stabunt Æneia parvo,
 Hospitia; & lævo pressit pede talia fatus
 Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas: unâ sub nocte jugali
 Cæsa manus juvenum fœde, thalamicque cruenti:
 Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro:
 Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus.
 Nescia mens hominum fati, sortisque futurae,

Et servare modum rebus sublata secundis.

Turno tempus erit, magno cùm optaverat emptum
Intactum Pallanta, & cùm spolia ista, diemque
Oderit: at socii multo gemitu, lacrymisque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

O dolor; atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linqvis acervos.

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui discrimine lethi
Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
Cæde nova, quærens. Pallas, Evander, in ipsis
Omnia sunt oculis: mensæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hîc juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammæ,
Inde Mago procul infensam cùm tenderet hastam:
Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta:
Et genua amplectens affatur talia supplex;
Per patrios Manes, & spes surgentis Iûli,
Te precor, hanc animam serves natoque, patrique:
Est domus alta: jacent penitùs defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti,
Infectique mihi: non hîc victoria Teucrum
Vertitur: haud anima una dabit discrimina tanta,
Dixerat: Æneas contrâ cui talia reddit:
Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta.
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ Manes, hoc sentit Iûlus.

Sic fatus, galeam levâ tenet, atque reflexâ
 Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
 Nec procul Æmonides, Phœbi, Triviæque sacerdos,
 Infula cui sacrâ redimibat tempora vittâ,
 Totus collucens veste, atque insignibus armis:
 Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
 Immolat, ingenti umbra tegit: arma Serestus
 Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, trophæum.
 Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
 Cæculus, & veniens Marsorum à montibus Umbro.
 Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram,
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
 Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
 Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
 Canitiemque sibi: & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
 Silvicolæ Fauno Dryope quem Nympha creatat,
 Obvius ardenti sese obtulit: ille reductâ
 Loricam clypei que ingens onus impedit hastâ.
 Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
 Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
 Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc metuende jace: non te optima mater
 Condet humi, patriove onerabit membra sepulchro:
 Alitibus linquere feris: aut gurgite mersum
 Unde feret, piscesque impasti vulnera lambent.
 Protinus Anthæum, & Lycam, prima agmina Turni
 Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem
 Magnanimo Volscente satum: ditissimus agri
 Qui fuit Ausonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
 Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt,
 Centenasque manus, quinquaginta oribus igaem,
 Pectoribusque arsisse, Jovis cùm fulmina contra

Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses.

Sic toto Æneas desævit in æquore victor,

Ut semel intepuit mucro: quin ecce Nymphæi

Quadrijuges in equos, adversaque pectora tendit:

Atque illi longè gradientem, & dira frementem

Ut videre, metu versi, retroque ruentes,

Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.

Interea bijugis infert se Lucagus albis

In medios, fraterque Liger: sed frater habenis

Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.

Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:

Irruit, adversaque ingens apparuit hastâ.

Cui Liger:

Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis,

Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi

His dabitur terris. Vesano talia late

Dicta volant Ligeri: sed non & Troïus heros

Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostem.

Lucagus ut pronus pendens in verbera telo

Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo

Aptat se pugnæ, subito oras hasta per imas

Fulgentis clypei; tum levum perforat inguen.

Excussus curru moribundus volvitur arvis.

Quem pius Æneas dictis affatur amaris:

Lucage nulla tuos currus fuga segnis equorum

Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:

Ipsè rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus,

Arripuit bijugos: frater tendebat inermes

Infelix palmas, curru delapsus eodem.

Per te, per qui te talem genuere parentes,

Vir Trojane, sine hanc animam, & miserere precantis.

Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudùm

Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.

Tùm latebras animæ, pectus mucrone recludit.
 Talia per campos edebat funera ductor
 Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
 More furens. Tandèm erumpunt, & castra relinquunt
 Ascanius puer, & nequicquam obsessa Juventus.

Junonem interea compellat Juppiter ultrò;
 O germana mihi, atque eadem gratissima conjux,
 Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
 Trojanas sustentat opes, non vivida bello
 Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
 Cui Juno submissa: Quid, ô pulcherrime conjux,
 Sollicitas ægram, & tua tristitia dicta timentem?
 Si mihi, quæ quoniam fuerat, quamque esse decebat,
 Vis in amore foret, non hoc mihi namque negares
 Omnipotens, quin & pugnæ subducere Turnum,
 Et Dauno possem incolumem servare parenti.
 Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine pœnas.
 Ille tamen nostrâ deducit origine nomen.
 Pilumnusque illi quartus pater, & tua larga
 Sæpe manu, multisque oneravit limina donis.
 Cui res ætherei breviter sic fatur Olympi:
 Si mora præsentis lethi, tempusque caduco
 Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis:
 Tolle fuga Turnûm, atque instantibus eripe fati.
 Hactenus indulsisse vacat: sin altior istis
 Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
 Mutarive putas bellum, spes pascis inanes,
 Cui Juno illacrymans. Quid si, quod voce gravaris,
 Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
 Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego veri
 Vana feror: quod ut ô potiùs formidine falsâ
 Ludar, & in melius tua, qui potes, orsa reflectas
 Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protinùs alto

Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras,
 Iliacamque aciem, & Laurentia castra petivit,
 Tum Dea nube cavâ tenuem sine viribus umbram.
 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum!)
 Dardaniis ornat telis, clypeumque, júbasque
 Divini assimulat capitis: dat inania verba,
 Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis.
 Morte obita quales fama est volitare figuras,
 Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus,
 At primas læta ante acies exultat imago,
 Irritatque virum telis, & voce lacessit,
 Instat cui Turnus, stridentemque eminùs hastam
 Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo.
 Tum verò Æneam aversum ut cedere Turnus
 Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem;
 Huc fugis, Ænea? Thalamos ne desere pactos:
 Hac dabitur dextrâ tellus quæsitâ per undas.
 Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
 Mucronem: nec ferre videt sua gaudia ventos.
 Fortè ratis celsi conjuncta crepidine saxi
 Expositis stabat scalis, & ponte parato.
 Qua res Clusinis advectus Osinius oris.
 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
 Conjicit in latebras; nec Turnus segnior instat,
 Exuperatque moras, & pontes transilit altos.
 Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem.
 Avulsamque rapit revoluta per æquora navium.
 Illum autem Æneas absentem in prælia poscit:
 Obvia multa virûm demittit corpora morti.
 Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
 Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ:
 Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
 Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,

Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
 Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
 Duxisti, & tales voluisti expendere pœnas?
 Quò feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducet?
 Laurentesne iterùm muros, aut castra videbo?
 Quid manus illa virûm, qui me, meaque arma secuti?
 Quosque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
 Accipio: quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
 Terra mihi? vos ô potiùs miserescite venti:
 In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
 Ferte ratem, sævisque vadis immitite Syrtes;
 Quò neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
 Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc:
 An sese mucrone ob tantum dedecus amens
 Induat, & crudum per costas exigat ense;
 Fluctibus an jaciat mediis et litora nando
 Curva petat, Teucrûmque iterùm se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno
 Continuit, juvenemque animi miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque, æstuque secundo.
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem

At Jovis intereà monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes.
 Concurrent Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
 Ille velut rupes, vasto quæ prodit in æquor
 Obvia ventorum furiis, expostaque ponto;
 Vim cunctam, atque minas perfert cœlique, marisque,
 Ipsa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrum
 Sternit humi, cum quo Laragum, Palmumque fugacem:
 Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
 Occupat os, faciemque adversam: poplite Palmum

Succiso volvi segnem sinit armaque Lauso
 Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
 Necnon Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
 Equalem, comitemque, una quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paterna
 Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis,
 Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia, silva
 Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
 Substitit, infremuitque ferox. & horruit armos:
 Nec quiquam irasci, propiusve accedere virtus:
 Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant.
 Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro.
 Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
 Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
 Grajus homo, infectos linquens profugus Hymenæos;
 Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit
 Purpureum pennis, & pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
 (Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum.
 Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret
 Visceribus super accumbens: lavit improba teter
 Ora cruor:
 Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
 Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
 Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
 Atque idem fugientem haud est dignatus Orodem

Sternere, nec jacta cæcum dare cuspage vulnus:
 Obvius, adversoque occurrit, seque viro vir
 Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis;
 Tum super adjectum posito pede nixus, & hasta,
 Par belli haud temnenda viris, jacet altus Orodes.
 Conclamant socii lætum Pæana secuti.

Ille autem expirans: non me, quicumque es inulto,
 Victor, nec longum lætabere, te quoque fata
 Prospectant pariâ, atque eadem mox arva tenebis,
 Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
 Nunc morere; ast de me Divûm pater atque ho-
 minum rex,

Viderit: hoc dicens eduxit corpore telum.
 Olli dura quies oculos, & ferreus urget
 Somnus, in æternum clauduntur lumina noctem.
 Cædicus Alcathoum obtruncant, Sacrator Hydaspem
 Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orsen;
 Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten;
 Illum infrenis equi lapsu tellure jacentem,
 Hunc peditem pedes: & Lycius processerat Agis:
 Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
 Dejicit, Atronium, Salius, Saliumque Neacles.
 Insignis jaculo, & longè fallente sagittâ.
 Jam gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
 Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
 Victores, victique: neque his fuga nota, nec illis.
 Di Jovis intectis iram miserantur inanem
 Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Juno:
 Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
 At verò ingentem quatiens Mezentius hastam,
 Turbidus ingreditur campo, quàm Magnus Orion,
 Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei

Stagna, viam scindens, humero supereminet undas:
 Aut summis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit:
 Talis se vastis infert Mezentius armis,
 Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat: manet imperterritus ille,
 Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat,
 Atque oculis spatium emensus, quantum satis hastæ:
 Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro,
 Nunc adsint, voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis, ipsum te, Lause, trophæum
 Æneæ: dixit stridentemque eminus hastam
 Jecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque
 Egregium Anthorem latus inter, & ilia figit:
 Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
 Hæserat Evandro, atque Itala consederat Urbe.
 Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
 Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tum pius Æneas hastam jacit: illa per orbem
 Ære cavum triplici, per linea terga, tribusque
 Transiit intextum tauris opus, imaque sedit
 Inguine, sed vires haud pertulit; ocyus ensem
 Æneas, viso Tyrrheni sanguine lætus,
 Eripit, à femore, & trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit chari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, Lausus, lacrymæque per ora volutæ:
 Hic mortis duræ casum, tutaque optima facta,
 Siqua fidem tanto est opem latura vetustas,
 Non equidem, nec te juvenis memorande silebo,
 Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus,
 Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat.
 Proripuit juvenis, seseque immiscuit armis:
 Jamque assurgentis dextræ, plagamque ferentis

Æneæ subiit mucronem, ipsumque morando
 Sustinuit, socii magno clamore sequuntur,
 Dum genitor nati parma protectus abiret:
 Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem
 Missilibus, furit Æneas, tectusque tenet se.
 Ac velut effusa si quando grandine nimbi
 Præcipitant, omnis campos diffugit arator
 Omnis & agricola; & tuta late arce viator,
 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
 Dùm pluit in terris, ut possint sole reducto
 Exercere diem; sic obrutus undique telis
 Æneas, nubem belli, dum detonet, omnes
 Substinet, & Lausum increpitat, Lausoque minatur
 Quò moriture ruis, majoraque viribus audes?
 Fallit te incautum pietas tua: nec minùs ille
 Exultat demens: sævæ jamque altius iræ
 Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
 Parcæ fila legunt; validum namque exigit ensem.
 Per médium Æneas juvenem, totumque recondit.
 Transiit & parmam mucro, levia arma minacis
 Et tunicam, molli mater quam neverat auro,
 Implevitque sinum sanguis: tum vita per auras
 Concessit mœsta ad manes, corpusque reliquit.
 At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
 Ora modis Anchisiades pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit,
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago.
 Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
 Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
 Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
 Manibus, & cineri, siqua est ea cura, remitto.
 Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:
 Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultrò

Cunctantes socios, & terra sublevat ipsum,
 Sanguine turpantem comptos de more capillos.
 Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
 Vulnera sicabat limphis, corpusque levabat
 Arboris acclivis trunco; procul ærea ramis
 Dependet galeâ, & prato gravia arma quiescunt:
 Stant lecti circum juvenes: ipse æger anhelans
 Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam:
 Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,
 Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
 At Lausum socii exanimum super arma ferebant
 Flentes, ingentem atque ingenti vulnere victum,
 Agnovit longè gemitum præsaça mali mens:
 Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
 Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret,
 Tantane me tenuit vivendi, gnate, voluptas,
 Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
 Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera servor,
 Morte tua vivens? heu, nunc misero mihi demùm
 Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
 Idem ego, gnate, tuum maculavi crimine nomen,
 Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis.
 Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum:
 Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.
 Nunc vivo? nec adhuc homines, lucemque relinquo?
 Sed linquam: Simul hæc dicens, attollit in ægrum
 Se femur; & quamquam vis alto vulnere tardat.
 Haud dejectus, equum duci jubet: hoc decus illi,
 Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
 Omnibus: alloquitur mœrentem, & talibus infit.
 Rhœbe, diù (*Res siqua diù mortalibus ulla est*)
 Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referens, Lausique dolorum

Ultor eris mecum ; neque enim, fortissime credo,
 Jussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
 Dixit, & exceptus tergo consueta locavit
 Membra, manusque ambas Jaculis oneravit acutis,
 Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
 Sic cursum in medios rapidus dedit : æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mistoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.
 Atque hinc Æneam magna ter voce vocavit.
 Æneas agnovit eum, lætusque precatur.
 Sic pater ille Deum faciat, sic altus Apollo;
 Incipias conferre manum.
 Tantum effatus, & infesta subit obvius hasta.
 Ille autem : Quid me erepto, sævissime, gnato
 Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses:
 Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
 Desine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
 Dona prius: dixit telumque intorsit in hostem.
 Inde aliud super, atque aliud figitque, volatque
 Ingenti gyro, sed sustinet aureus umbo.
 Tèr circum adstantem lævos equitavit in orbes,
 Tela manu jaciens: ter secum Troïus heros
 Immanem ærato circumfert tegmine silvam.
 Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
 Vellere, & urgetur pugna congressus iniqua;
 Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
 Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
 Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
 Implicat; ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cœlum Troesque, Latinique.
 Advolat Æneas, vaginâque eripit ensem,
 Et super hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa

Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
 suscipiens hausit cœlum, mentemque recepit:
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
 Nullum in cede nefas; nec sic ad prælia veni,
 Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc, per, siqua est victis venia hostibus, oro,
 Corpus humo patiare tegi; scio acerba meorum
 Circumstare odia: hunc oro defende furorem,
 Et me consortem gnati concede sepulchro.
 Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensem
 Undantique animam diffundit in arma cruore.

ÆNEIDOS

LIBER XI.

Argumentum.

Aeneas, occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. Utris-
 que cæsis sepulturæ honos redditur. Diomedes Lati-
 nis sociare arma denegat. Drances, & Turnus se mu-
 tuis conviciis proscindunt: dubio eventu commit-
 titur verum Camillæ nece consternati Rutuli, sese
 in fugam recipiunt.

Oceanum interea surgens aurora reliquit.
 Aeneas (quamquam & sociis dare tempus humanis
 Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)
 Vota Deum primo victor solvebat Eoo,
 Ingentem quercum decisis undique ramis
 Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
 Mezentî ducis exuvias, tibi, magnæ, trophæum

Bellipotens ; aptat torantes sanguine cristas,
 Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitem,
 Perfossūque locis, clypeumque ex ære sinistra
 Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
 Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
 Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
 Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto.
 Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
 Primitiæ, manibusque meis Mezentius hic est.
 Nunc iter ad regem nobis, murosque Latinos.
 Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
 Nequa mora ignaros, ubi primū vellere signa
 Annuerint superi, pubemque educere castris,
 Impediat, segnesque metu sententia tardet
 Interea socios, inhumataque corpora terræ
 Mandemus; qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
 Muneribus: mœstamque Evandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas; quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
 Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
 Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
 Armiger ante fuit, sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
 Circū omnes, famulūque manus, Trojanaque turba,
 Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
 Ut verò Æneas foribus sese intulit altis,
 Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Palantis & ora
 Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus

Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
 Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret.
 Invidit fortuna mihi? ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti
 Discedens dederam, cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum durâ prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani
 Fors, & vota facit, cumulatque altaria donis.
 Nos juvenem exanimum, nil jam cœlestibus ullis
 Debentem vano mœsti comitamur honore.
 Infelix gnati funus crudeli videbis.
 Hi nostri reditus, expectatique triumphî:
 Hæc mea magna fides: at non, Evandre, pudendis
 Vulneribus pulsum aspicias: nec sospite dirum
 Optabis gnato funus pater: hei mihi quantum
 Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis, Iule,
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersintque patris lacrymis: solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Hæc segnes alii crates, & molle pheretrum
 Arbutais texunt virgis & vimine querno,
 Extractosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
 Qualem virgineo demissum pollice florem
 Seu mollis violæ, seu laguentis hyacinthi,
 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit;
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tum geminas vestes, ostroque; auroque rigentes
 Extulit Æneas; quas illi, læta laborum,

Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro:
 Harum unam juveni supremum moestus honorem,
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu:
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
 Addit equos, & tela quibus spoliaverat hostem.
 Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ.
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acætes,
 Pectora nunc foedans pugnis, nunc unguibus ora;
 Sternitur & toto projectus corpore terræ.
 Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Æthon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
 Hastam alii, galeamque ferunt: nam cætera Turnus
 Victor habet; tum mæsta phalanx Teucricæ se-
 quuntur.

Tyrrenique duces, & versis Arcades armis.
 Postquam omnis longe comitum processerat ordo:
 Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
 Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
 Fata vocant: salve æternum mihi, maxime Palla,
 Æternumque vale: nec plura effatus, ad altos
 Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
 Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
 Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
 Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant,
 Redderet, ac tumulto sineret succedere terræ;
 Nullum cum victis certamen, & æthere cassis:
 Parcere hospitibus, quondam socerisque vocatis.

Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia; & verbis hæc insuper addit:
 Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
 Pacem ne exanimis, & Martis sorte peremptis
 Oratis? equidem, & vivis concedere vellem
 Nec veni, nisi fata locum, sedemque dedissent;
 Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
 Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
 Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti.
 Si bellum finire manu, si pellere Teucros
 Apparat; his mecum decuit concurrere telis:
 Vixet; cui vitam Deus, aut sua dextra dedissent:
 Nunc ite: & miseris supponite civibus ignem,
 Dixerat Æneas: Olli obstupere silentes;
 Conversique oculos inter se, atque ora tenebant.
 Tum senior, semperque odiis, & crimine Drances
 Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
 Orsa refer: O fama ingens, ingentior armis,
 Vit Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
 Justitiæ ne prius mirer, belline laborum?
 Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem;
 Et te, si qua viam dederit Fortuna, Latino
 Jungemus regi; Quærat sibi fœdera Turnus.
 Quin & fatales murorum attollere moles,
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc; unoque omnes eadem ore fremebant
 Bis senos pepigere dies; & pace sequestra
 Per silvas Teucris, mixtique impune Latini,
 Erravere jugis: Ferro sonat alta bipenni
 Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus:
 Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
 Evandrum, Evandrique domos, & mœnia complet,
 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
 Arcades ad portas ruere, & de more vetusto
 Funereas rapuere faces: Lucet via longo
 Ordine flamarum, & late discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
 Agmina: Quæ postquam matres succedere tectis
 Viderunt, mæstam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
 Sed venit in medios: Feretro Pallanta reposto
 Procumbit super, atque hæret lacrymansque gemensque,
 Et via vix tandem voci laxata dolore est:
 Non hæc, ó Palla, dederas promissa parenti,
 Cautius ut sævo velles te credere Marti.
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
 Et pædulce decus primo certamine posset.
 Primitiæ juvenis miseræ, bellique propinqui
 Dura rudimenta; & nulli exaudita Deorum
 Vota præcesque meæ! tuque, ó sanctissima conjux,
 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem.
 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
 Restarem ut genitor: Troïm socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis: animam ipse dedissem,
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret;
 Nec vos arguerim, Teucris, nec fœdera, nec quas
 Junximus hospitio dextras: sors ista senectæ
 Debita erat nostræ; quòd si immatura manebat
 Mors gnatum, cæsis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere Palla
 Quàm prius Æneas, & quàm magni Phryges, & quàm
 Tyrrenique duces, Tyrrenùm exercitus omnis.

Magna Trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho,
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis
 Esset par ætas, & idem si robur ab annis,
 Turne, sed infelix Teucros quid demoror armis?
 Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
 Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
 Dextera causa tua est, Turnum gnatoque, patrique
 Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
 Nec fas: sed gnato Manes perferre sub imos.
 Aurora intereâ miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, referens opera, atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon
 Constituere pyras; hunc corpora quisque suorum
 More tulere patrum: subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos: ter moestum funeris ignem
 Lustravere in equis, ululatosque ore dedere,
 Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma.
 It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni, galeas ensesque decoros,
 Frænaque, ferventesque rotas: pars munera nota,
 Ipsorum clypeos; & non felicia tela.
 Multa boum circa mactantur corpora morti:
 Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecude: tum litore toto
 Ardentes spectant socios, semiustaque servant
 Busta; neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minus & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struxere pyras, & corpora partim

Multa virum terræ infodiunt, auctaque partim
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero, nec honore cremant. Tunc undique
 vasti

Certatim crebris collucent ignibus agri.
 Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
 Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
 Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ
 Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
 Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus:
 Hic matres, miseræque nurus, hinc chara sororum
 Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum, Turnique Hymenæos.
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro,
 Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances; solumque vocari
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
 Multa virum meritis sustentat fama trophæis.

Hos inter motus medio flagrante tumultu,
 Eccè super mœsti magna Diomedis ad urbe
 Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
 Tantorum impensi operum; nil dona, nec aurum:
 Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum,
 Defici ingenti luctu rex ipse Latinus:
 Fatalem Æneam manifesto numine ferri
 Admonet ira Deum, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos alta intra limina cogit.
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

Tecta viis : sedet in mediis, & maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud læ a fronte Latinus.
 Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, & responsa reposcit
 Ordine cuncta suo : tunc facta silentia linguis,
 Et Venulus dictò parens, ita farier infit:
 Vidimus, ô cives, Diomedem, Argivaque castra,
 Atque iter emensi casus superavimus omnes,
 Contigimusque manum quâ concidit Iliæ tellus.
 Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebant Iapygis agris.
 Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
 Munera præferimus, nomen, patriamque docemus;
 Qui bellum intulerint, quæ causa atraxerit Arpos.
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
 O fortunatæ gentes Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros
 (Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
 Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes,
 Vel Priamo miserenda manus : scit triste Minervæ
 Sidus, & Euboicæ cautes, ultroque Caphareus.
 Militiâ ex illa diversum ad litus adacti,
 Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
 Exulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
 Regna Neptolemi referam, versosque Penates
 Idomenei, Lybico habitantes litore Locros?
 Ipse Mycænæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
 Oppetiit : devictâ Asia subsedit adulter:
 Invidisse Deos, patriis ut reditus oris,

Conjugium optatum, & pulchram Calydonia viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
 Et sociis amissi petierunt æthera pennis:
 Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
 Supplicia!) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
 Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt
 Tempore cùm ferro cælestia corpora demens
 Appetii & Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama; nec veterum memini, lætorve malorum
 Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
 Vertite ad Æneam stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus: experto credite, quantus
 In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
 Si duo prætereà tales Idæa tulisset
 Terra viros; ultrò Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, & versis lugeret Græcia fati.
 Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
 Hectoris, Æneæque manu victoria Grajûm
 Hæsit, & in decimum vestigia retulit annum.
 Ambo animis, ambo insignes: præstantibus armis
 Hic pietate prior: coëant in fœdera dextræ,
 Quà datur: ast, armis concurrant arma, cavete.
 Et responsa simul quæ sint, rex optime regis,
 Audisti, & quæ sit magno sententia bello.

Vix ea legati: variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor: ceu, saxa morantur
 Cùm rapidos amnes, clausò fit gurgite murmur,
 Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primùm placati animi, & trepida ora quierunt,
 Præfatus Divos, solio rex infit ab alto:

Ante equidem summâ de re statuisset, Latini,

Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
 Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
 Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
 Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
 Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
 Ponite: spes sibi quisque; sed, hæc quam angusta,
 videtis.

Cætera qua rerum jaceant perculsa ruina,
 Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse fuit: toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam, & paucis, animos adhibete, docebo.
 Est antiquus ager, Thusco mihi proximus amni,
 Longus in occasum, fines super usque Sicanos:
 Aurunci, Rutulique serunt, & vomere duos
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis
 Cedat amicitia Teucrorum, & fœderis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
 Considant, si tantus amor, & mœnia condant.
 Sin alios fines, aliamque capessere gentem
 Est animus, possuntque solo decere nostro;
 Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumque, modumque carinis
 Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
 Centum oratores prima de gente Latinos
 Ire placet, pacisque manu prætendere ramos:
 Munera portantes, eborisque, aurique talenta,
 Et sellam regni, trabeamque, insignia nostri.

Consulite in medium, & rebus succurrite fessis.

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
 Obliquâ invidia, stimulisque agitabat amaris,
 Largus opum, & lingua melior, sed frigida bello
 Dexterâ, consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditioe potens (genus huic materna superbum
 Nobilitas dabat, incertum de parte ferebat)
 Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
 Rem nulli obscuram, nec vocis egentem,
 Consulis, ô bone rex, cuncti se scire fatentur
 Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant.
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspicium infaustum moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur,
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedissee urbem luctu, dum Troia tentat
 Castra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis, ducique jubes, unum optime regum
 Adjicias: nec te ullis violentia vincat,
 Quin gnatham egregio genero, dignisque Hymenæis
 Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quòd si tantus habet mentes, & pectora terror,
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso:
 Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives
 Projicis? ô Latio caput horum, & causa malorum.
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus,
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, & esse
 Nil moror; en supplex venio: miserere tuorum:
 Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
 Vidimus, ingentes & desolavimus agros.

Aut si fama movet, si tantum pectore robur
 Concipis, & si adeò dotalis regia cordi est,
 Audet, atque adversùm fidens fer pectus in hostem,
 Scilicet ut Turno contingat regia conjux.

Nos animæ viles, inhumata, infletaque turba,
 Sternamur campis: etiã tu siqua tibi vis,
 Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
 Qui vocat.

Talibus exarsit dictis violentia Turni:

Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
 Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,
 Tunc cum bella manus poscunt, patribusque vocatis
 Primus ades: sed non replenda est curia verbis
 Quæ tutò tibi magna volant, dum destinet hostem
 Agger murorum nec inundant sanguine fossæ.

Proinde tona eloquio: solitum tibi; neque timoris
 Argue tu, Drance, tot quando strogis acervos
 Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis
 Insignis agros: possit quid vivida virtus,
 Experiare licet: nec longè scilicèt hostes
 Quærendi nobis: circumstant undique muros.

Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
 Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
 Semper erit?

Pulsus ego? aut quisquam meritò, fœdissime, pulsum
 Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
 Sanguine & Evandri totam cum stirpe videbit
 Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
 Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,
 Et quos mille die victor sub Tartara misi,
 Inclusus muris, hostilique aggere septus.

Nulla salus bello: capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis: proinde omnia magno

Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
 Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma
 tremiscunt,
 Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles;
 Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus undas.
 Vel cùm se pavidum contra mea jurgia fingit,
 Artificis scelus, & formidinae crimen acerbat.
 Numquam animam talem dextrâ hâc, absiste moveri,
 Amittes; habitet tecum, & sit pectore in isto.
 Nunc ad te, & tua, magne pater, consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
 Si tam deserti sumus, & semel agmine verso
 Funditus occidimus, nec habet fortuna regressum:
 Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
 Quamquam, ô! si solitæ quidquam virtutis adesset:
 Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale viderer,
 Procubuit moriens, & humum semel ore momordit.
 Sint & opes nobis, & ahuc intacta juvenus,
 Auxilioque urbes Italæ, populique supersunt:
 Sin & Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine: sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas, cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variusque labor mutabilis ævi
Retulit in melius: multos alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, & quos
 Tot populi misere duces: nec tarda sequetur
 Gloria delectus Latio, & Laurentibus agris.
 Est & Volscorum egregiâ de gente Camilla:

Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
 Quòd si me solum Teucris in certamina poscunt;
 Idque placet, tantùmque bonis communibus obsto;
 Non adeò has exosa manus victoria fugit,
 Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra; vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet: vobis animam hanc, soceroque Latino,
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devoveo: solum Æneas vocat? Et vocet, oro.
 Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,
 Morte luat: sive est virtus, & gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
 Certantes: castra Æneas, aciemque movebat.
 Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Eccè ruit, magnisque urbem terroribus implet,
 Instructos acie Tyberino à flumine Teucros.
 Tyrrhenamque manum totis descendere campis.
 Extemplò turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
 Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juvenus:
 Flent mœsti, mussantque patres: hic undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras:
 Haud secus atque alto in loco cùm forte catervæ
 Consedere avium, piscosove amne Padusæ
 Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
 Imò, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, & pacem laudate sedentes:
 Illi armis in regna ruunt: nec plura locutus,
 Corripuit sese: & tectis citus extulit altis.
 Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis:
 Duc, ait, & Rutulos: equites Messapus in armis
 Et cum frater Coras latis diffundite campis,

Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
 Cætera, qua jusso, mecum manus inferat arma.
 Ilicet in muros tota discurretur urbe.
 Concilium ipse pater, & magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt:
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanidum Æneam, generumque adsciverit urbi.
 Præfodiunt alii portas, aut saxa, sudesque
 Subvecta: bello dat signum rauca cruentum
 Buccina: tunc muros variâ cinxere coronâ
 Matronæ, puerique: vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum, summasque ad Palladis arces
 Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
 Dona ferens, juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
 Succedunt matres, & templum & thure vaporant,
 Et mœstas alto fundunt de limine voces:
 Armipotens belli præses, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
 Jamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
 Horrebat squammis, surasque incluserat auro,
 Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ense,
 Fulgebatque alta decurrens aureus arce
 Exultatque animis, & spe jam præcipit hostem.
 Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis
 Tandem liber equus, campoque potius aperto,
 Aut ille in pastus, armentaque tendit equarum,
 Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto,
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus altè
 Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos,
 Obvia cui Volscorum acie comitante Camilla

Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit: quam tota cohors imitata relictis
 Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
 Turne, sui merito siqua est fiducia forti,
 Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli:
 Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia conserva.
 Turnus ad hæc oculos horrenda in virgine fixus:
 O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
 Iste animus supra, mecum partire laborem.
 Æneas, ut fama fidem, missique reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta jugo properans adventat ad urbem.
 Furta paro belli convexo in tramite silvæ,
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis;
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
 Tyburtique manus ducis & tu concipe curam.
 Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis
 Hortatur, sociosque duces, & pergit in hostem.
 Est curvo anfractu vallis, accommoda fraudi,
 Armorumque dolis, quam densis frondibus atram
 Urget utrinque latus, tenuis quâ semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni,
 Hanc super in speculis, summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextra, lævaque velis occurrere pugnæ,
 Sive instare jugis, & grandia volvere saxa,
 Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
 Arripuitque locum, & silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis, sacraque catervâ,
 Compellabat, & has tristes Latonia voces
 Ore dabat; Graditur bellum ad crudele Camilla,
 O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Diana
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
 Infantem fugiens media inter prælia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutatâ parte Camillam:
 Ipse sinu præ se portans juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis: tantus se nubibus imber
 Ruperat: ille innare parans infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet: omnia secum
 Versanti, subito vix hæc sententia sedit.
 Tellum immane, manu valida quod fortè gerebat
 Bellator, solidum nodis, & robore cocto,
 Huic natam, libro & sylvestri subere clausam,
 Implicat atque habilem mediæ circumligat hastæ.
 Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma, tibi, hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo: tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit, accipe, testor
 Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
 Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
 Immittit: sonuere undæ: rapidum super amnem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna propius jam urgente catervâ,

Dat sese fluvio : atque hastam cum virgine victor
 Gramineo , donum Triviæ , de cespite vellit.
 Non illum rectis ullæ , non mœnibus urbes
 Accepere , neque ipse manus feritate dedisset,
 Pastorum , & solis exegit montibus ævum.
 Hic gnatham in dumis , interque horrentia lustra.
 Armentalis equæ mammis , & lacte ferino
 Nutribat , teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat , jaculo palmas oneravit acuto,
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit , & arcum :
 Pro criminali auro pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habena,
 Strymoniamque gruem , aut album dejecit olorem.
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum : solâ contenta Diana
 Æternum telorum , & virginittatis amorem
 Intemerata colit : vellem haud correpta fuisset
 Militia tali , conata lacescere Teucros :
 Cara mihi , comitumque foret nunc una mearum :
 Verum age , quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 Labere , Nympha , polo , finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 Hæc cape , & ultricem pharetra deprome sagittam :
 Hac quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros , Italusve , mihi paritèr det sanguine poenas.
 Post ego nube cava miserandæ corpus , & arma
 Inspoliata feram tumulo , patriæque reponam.
 Dixit : at illa leves cœli demissa per auras
 Insonuit , nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Trojana propinquat ,

Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
 Compositi numero in turmas, fremit æquore toto
 Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis
 Huc obversus, & huc, tum late ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Nec non Messapus contra, celèresque Latini,
 Et cum patre Coras, & virginis ala Camilæ
 Adversi campo apparent, hastasque reductis
 Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
 Adventusque virum, fremitusque ardescit equorum.
 Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat: subito erumpunt clamore frementesque
 Exhortantur equos: fundunt simul undique tela
 Crebra, nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
 Continuò adversis Tyrrhenus, & Acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dat sonitu ingenti: præfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
 Extemplò turbatæ acies, versique Latini
 Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt:
 Troës agunt: princeps turmas inducit Asylas,
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite Pontus
 Nunc fuit ad terras, scopulosque superjacet undam
 Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam:
 Nunc rapidus retro: atque æstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, littusque vado labente relinquit.
 Bis Thusci Rutulos egere ad mœnia versos:
 Bis rejecti, armis respectant terga tegentes.

Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir:
 Tum verò & gemitus morientum, & sanguine in alto
 Armaque, corporaque, & permixti cæde viroꝝ
 Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
 Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit,
 Quo Sonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
 Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iölam,
 Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
 Dejicit Herminium; nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
 Tantus in arma patet: latos huic hasta per armos
 Acta tremit, duplicatque virum, transfixa dolore,
 Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
 At medias inter cædes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camila:
 Et nunc lenta manu spargens hastilia densat:
 Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.
 Aureus ex humero sonat arcus, & armâ Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugientia dirigit arcu
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
 Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja securim,
 Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonæ, bellique ministras,
 Qua es Threiciæ cum flumina Thermooontis
 Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia currum
 Penthesilea refert; magnoque ululante tumultu
 Fœminea exultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
 Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
 Adversi longa transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lyrin, Pagassumque super: quorum alter habenas
 Suffoso revolutus equo dum colligit, alter
 Dùm subit, ac dextram labenti tendit inermem,
 Præcipites, pariterque ruunt: his addit Amastrum
 Hippotadem: sequiturque incumbens emînus hasta
 Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chro-
 mimque?

Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
 Tot Phrygii cecidere viri, procul Ornithus armis
 Ignotis, & equo venator Japyge fertur:
 Cui pellis latos humeros erepta juvenco
 Pugnatori operit: caput ingens, oris hiatus,
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis:
 Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
 Vertitur in mediis, & toto vertice supra est,
 Hunc illa exceptum, neque enim labor agmine verso,
 Trajicit, & super hæc inimico pectore fatur:
 Silvis te, Tyrrhene, fetas agitare putasti?
 Advenit qui vestra dies mulieribus armis
 Verba redargueret: nomen tamen hæud leve patrum
 Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
 Protinus Orsilochum, & Butea, duo maxima Teucrûm
 Corpora: sed Butea adversum cuspide figit,
 Loricam, galeramque inter, qua colla sedentis
 Lucent, & lævo dependent parma lacerto:
 Orsilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
 Eludit gyro interior; sequiturque sequentem.

Tum validam perque arma viro, perque ossa securim
 Altior insurgens oranti, & multa precanti
 Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque adspectu territus hæsit
 Appenninicolæ bellator filius Auni,
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugnam
 Posse neque instantem reginam avertere cernit;
 Consilio versare Jolos ingressus, & astu,
 Incipit hæc: quid tam egregium si fœmina forti
 Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
 Mecum crede solo, pugnaeque accinge pedestri:
 Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit: at illa furens, acrique incensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis,
 Ense pedes nudo, puraque interfita parma.
 At juvenis vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 (Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat,
 Vane Ligur, frustra que animis elate superbis.
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artes:
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno:
 Hæc fatur virgo, & pernicipibus ignea plantis
 Transit equum cursu, frenisque adversa prehensis
 Congreditur, pœnasque inimico à sanguine sumit.
 Quàm facilè accipiter saxo sacer ales ab alto,
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam;
 Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis:
 Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
 At non hæc nullis hominum sator, atque Deorum
 Observans oculis, summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitât, & stimulis hæud mollibus incitat iras.

Ergo inter cædes, cædentiaque agmina Tarchon
 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
 Nomine quemque vocans, reficitque in prælia pulsos:
 Quis metus, ô numquam dolituri, ô semper inertes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit:
 Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
 At non in Venerem segnes, nocturnaue bella,
 Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ:
 Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
 Nunciet: at lucos vocet hostia pinguis in altos.
 Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse
 Concitat, & Venulo adversum se turbidus infert:
 Direptumque ab equo dextrâ complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
 Convertere oculos; volat igneus æquore Tarchon
 Arma, virumque ferens: tum summâ ipsius ab hastâ
 Deffringit ferrum: & partes rimatur apertas,
 Quâ vulnus lethale ferat: contra ille repugnans
 Sustinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
 Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
 Fert aquila, implicuitque pedes, atque ungibus hæsit:
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arreptique horret squammis, & sibilat ore,
 Arduus insurgens, illa haud minus urget adunco
 Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
 Haud aliter prædam Tyburtum, ex agmine Tarchon
 Portat ovans: ducis exemplum, eventumque sequuti
 Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
 Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
 Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat,

Qua secumque furens medio tulit agmine virgo,
 Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
 Quâ victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas,
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undique circuitum, & certam quatit improbus hastam,
 Fortè sacer Cybelæ Chloreus, olimque sacerdos,
 Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum, quem pellis abenis
 In plumam squamis, auro conserta tegebat.
 Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro,
 Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu.
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassida: tum croceam chlamidemque sinusque cre-
 pantes

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae
 Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
 Fœmineo prædæ, & spoliolum ardebat amore:
 Telum ex insidiis cum tandem, tempore capto,
 Conjicit, & superos Aruns sic voce precatur:
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo.
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur, & medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna,
 Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis.
 Omnipotens: non exuvias, pulsæve trophæum
 Virginis, aut spolia ulla peto: mihi cætera laudem
 Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.

Audiit, & voti Phœbeus succedere partem
 Mente dedit; partem volucres dispersit in auras,
 Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,
 Annuit oranti: reducem ut patria arva videret,
 Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertère animos acres, oculosque tulère
 Cuncti ad reginam Volsci: nihil ipsa me auræ
 Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
 Hasta sub exsertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque altè vivit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
 Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
 Lætitia, mixtoque metu: nec jam amplius hastæ
 Credere, nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille, prius quàm tela inimica sequantur,
 Continuò in montes sese avius abdidit altos
 Occiso pastore lupus, magnove juvenco.
 Consciis audacis facti, caudamque remulcens,
 Subjecit pavitantem utero, sylvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
 Contentusque fugâ, mediis se immiscuit armis.
 Illa manu moriens telum trahit ossa: sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exsanguis: labuntur frigida letho
 Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
 Tum sic expirans Accam ex æqualibus unam
 Alloquitur: fida ante alias quæ sola Camillæ,
 Quicum partiri curas, atque hæc ita fatur:
 Hactenus Acca soror potui: nunc vulnus acerbum
 Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum:
 Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer:
 Succedat pugna, Trojanosque arceat urbe:

Jamque vale : simul his dictis linquebat habenas
 Ad terram non sponte fluens ; tum frigida toto
 Paulatim exolvit se corpore , lentaque colla,
 Et captum letho posuit caput , arma relinquens:
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
 Sidera : dejectâ crudescit pugna Camillâ,
 Incurrunt densi , simul omnis copia Teucrûm,
 Tyrrhenique duces , Evandrique Arcadis alæ.

At triviæ custos jamdudùm in montibus Opis
 Alta sedet summis , spectatque interrita pugnas:
 Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam,
 Ingemuitque , deditque has imo pectore voces:
 Heu nimium , virgo nimium crudele luisti
 Supplicium, Teucros conata lacescere bello!
 Nec tibi deserte in dumis coluisse Dianam
 Profuit , aut nostras humero gessisse pharetras:
 Non tamen indecorem tua te regina relinquet
 Extrema jam in morte : neque hoc sine nomine lethum
 Per gentes erit , aut famam patieris inultæ.
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
 Antiqui Laurentis , opacaque ilice tectum.
 Hic Dea se primùm rapido pulcherrima nisu
 Sistit, & Aruntem tumulo specularur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis , ac vana tumentem,
 Cur , inquit , diversus abis? huc dirige gressum,
 Huc, petiture, veni, capias ut digna Camillæ
 Præmia , tunc etiam telis moriere Dianæ?
 Dixit , & aurata volucrem Threissa sagittam
 Deprompsit pharetra, cornuque infensa tetendit,

Et duxit longè , donec curvata coirënt
 Inter se capita , & manibus jam tangeret æquis,
 Læva aciem ferri , dextrâ , neryoque papillam.
 Extemplò teli stridorem , aurasque sonantes
 Audit unâ Aruns , hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem socii, atque extrema gementem
 Obliti , ignoto camporum in pulvere relinquunt;
 Opis ad æthereum pennis aufertur Olimum.

Prima fâgit dominâ amissa levis ala Camillæ.
 Turbati fugiunt Rutuli , fugit acer Atinas:
 Disjectique duces , desolatique manipuli
 Tuta petunt, & equis aversi ad mœnia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros , lethumque ferentes
 Sustentare valet telis , aut sistere contra:
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus;
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum
 Volvitur ad muros caligine turbidus atra
 Pulvis & speculis percussæ pectora matres,
 Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super mixta premit agmine turba:
 Nec miseram effugiunt mortem sed limine in ipso,
 Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
 Confixi exspirant animas ; pars claudere portas:
 Nec sociis aperire viam , nec mœnibus audent
 Accipere orantes ; oriturque miserrima cædes
 Defendentum armis aditus , inque arma ruentum.
 Exclusi ante oculos , lærymantumque ora parentum.
 Pars in præcipites fossas , urgente ruina,
 Volvitur : immissis pars cæca , & concita frænis
 Arietat in portas , & duros abice postes,
 Ipsæ de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,

Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
 Stipitibus ferrum, sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.

Intereâ Turnum in silvis sævisimus implet
 Nuncius, & juveni ingentem fert Acca^ttumultum:
 Delectas Voscorum acies, cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
 Omnia corripuisse, metum jam ad mœnia ferri.
 Ille furens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix è conspectu exierat; campumque tenebat,
 Cùm pater Æneas saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum, silvaque evadit opaca.
 Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
 Ac simul Æneas, fumantes pulvere campos
 Prospexit longe, Laurentique agmina vidit,
 Et sævum Æneam agnovit Turnus in armis,
 Adventumque pedum flatusque audivit equorum:
 Continuò pugnas ineant, & proelia tentent:
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero.
 Tingat equos, noctemque die labente reducat.
 Considunt castris ante urbem, & mœnia vallant.

ÆNEIDOS

LIBER XII.

Argumentum.

Turnus singulari cum Ænea certamine dimicare vult, & in hac rem fœdus scribitur, quod Rutuli rumpunt. Venus gnato vulnerato dictamno herbâ medetur. Postremò Turnus ad monomachiam coactus, ab Ænea vita spoliatur.

TURNUS ut infractus adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
 Se signari oculis; ultrò implacabilis ardet,
 Attoliturque animos. Pœnorum qualis in arvis
 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
 Tum demum movet arma leo: gaudetque comantes
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
 Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
 Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit:
 Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retractent
 Ignavi Æneadæ, nec quæ pepigere, recusent.
 Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
 Aut hâc Dardanium dextrâ sub Tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini)
 Et solus ferro crimen commune refellam;
 Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
 Olli sedato respondit corde Latinus:
 O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
 Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

Sunt

Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manus, nec non aurumque, animusque Latino
 est.

Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
 Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
 Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri:
 Me gnata nulli veterum sociare procorum
 Fas erat, idque omnes Divique, hominesque canebant.
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi:
 Promissam eripuit genero: arma impia sumpsi,
 Ex illo, qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella vides, quantos primus patiare labores.
 Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
 Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
 Sanguinæ adhuc, campique ingentes ossibus albet
 Quo referor toties? quæ mentem insania mutat;
 Si, Turno extincto: socios sum accire paratus?
 Cur non incolumi potius certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
 Italia? ad mortem si te (fors dicta refutet)
 Prodiderim, & connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias, miserere parentis
 Longævi, quem non mœstum patria Ardea longè
 Dividit. Haud quamquam dictis violentia Turni
 Flectitur, exsuperat magis, agrescitque medendo.
 Ut primùm fari potuit, sic incipit ore:
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime,
 pro me.
 Deponas, lethumque sinas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater ferrumque haud debile dextrâ
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem

Fœminea tegat, & vanis sese occulat umbris.
 At regina, nova pugnae conferrita sorte
 Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
 Turne, per has ego te lacrymas, per, si quis Amata
 Tangit honos animum (spes tu nunc una senectæ
 Tu requies miseræ: decus, imperiumque Latini
 Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro: desiste manum committere Teucris.
 Qui tecumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent: simul hæc invisa relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris.
 Flagrantes perfusa genas: qui plurimus ignem
 Subjecit rubor, & calafecta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, vel mixta rubent ubi lilia multa
 Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus;
 Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam:
 Ne, quæso, ne me lacrymis, nevé ominé tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater; neque enim Turno mora libera mortis
 Nuncius hæc, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
 Haud placitura refert. Cum primum crastina cœlo
 Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
 Non Teucros agat in Rutulos; Teucrum arma quies-
 cant.

Et Rutulûm; nostro dirimatur sanguine bellum:
 Illo quærat conjux Lavinia campo.

Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia.
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Circumstat properi aurigæ , manibusque lacessunt
 Pectora plausa cavis , & colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem , alboque orichalco
 Circumdant loricam humeris , simul aptat habendo
 Ensemque , clypeumque , & rubræ cornua cristæ,
 Ensem , quem Dauno Ignipotens Deus ipse parenti
 Fecerat , & Stygia candentem tinxerat unda:
 Exin , quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus astabat , validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū , quassatque trementem
 Vociferans : Nunc, ô numquam frustrata vocatus
 Hasta meos , nunc tempus adest : te maximus Actor
 Tè Turni nunc dextra gerit : da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis , & fœderare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro , myrrhaque madentes.
 His agitur Furiis , totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt : oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
 Terrificos ciēt , atque irasci in cornua tentat;
 Arboris obnixus trunco , ventosque lacessit
 Ictibus , & sparsa ad pugnam præludit arena.

Nec minus interea maternis sævus in armis,
 Æneas acuit Martem , & se suscitāt ira,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.
 Tum socios , mœstique metum solatur Iuli,
 Fata docens : regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros , & pacis dicere leges
 Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies , cùm primùm alto se gurgite tollunt
 Solis equi , lucemque elatis naribus efflant:
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi , Rutulique viri , Teucrique parabant:

In medioque focus, & Diis comunibus aras
 Gramineas; alii fontemque, ignemque ferebant.
 Velati lino, & verbena tempora vincti.
 Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis: hic Troïus omnis
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
 Hæc secus instructi ferro, quàm si aspera Martis
 Pugna vocet, nec non mediis in millibus ipsi
 Ductores auro volitant, ostroque decori;
 Et genus Assaraci Mnestheus; & fortis Asylas,
 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
 Tum studio offensæ matres, & vulgus inermum,
 Invalidique senes, turres, & tecta domorum
 Obsedere, alii portis sublimibus adstant.

At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
 (Tum neque nomen erat, neque honos, aut gloria
 monti)

Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
 Laurentum, Troiumque acies: urbemque Latini,
 Extemplè Turni sic est affata sororem,
 Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
 Præsides; hunc illi rex ætheris altus honorem
 Juppiter, erepta pro virginitate sacravit:
 Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro.
 Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
 Prætulerim, coelique libens in parte locarim;
 Disce tum, ne me incuses, Juturna, dolorem,
 Quæ visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
 Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
 Nunc juvenem imparibus video concurrere fati:

Parcarumque dies, & vis inimica propinquat.
 Non pugnam aspicerè hanc oculis, non fœdera possum.
 Tu pro germano, si quid præsentius audes,
 Perge: decet forsàn miseros meliora sequentur.
 Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturna profudit,
 Terque, quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
 Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
 Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
 Auctor ego audendi: sic exhortata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.

Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentiâ cingunt,
 Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro:
 Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ)
 Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
 Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina solem,
 Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
 Summa notant pecudem, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:
 Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
 Jam melior, jam Diva, precor, tuque inclyte Mavors,
 Cuncta tuo, qui bella, pater, sub numine torques:
 Fontesque, fluviosque voco, quæque ætheris alti
 Relligio, & quæ cæruleos sunt numina ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,

Convenit Evandri victos discedere ad urbem;
 Cedet Iulus agris : nec post arma ulla rebelles
 Æneadæ referent , ferrove hæc regna lacescent.
 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem
 (Ut potius reor , & potius Dii numine firment)
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto : paribus se legibus ambæ
 Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra , Deosque dabo : socer arma Latinus habeto,
 Imperium sollemne socer : mihi mœnia Teucris
 Constituent , urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas : sequitur sic deinde Latinus,
 Suspiciens cœlum , tenditque ad sidera dextram :
 Hæc eadem , Ænea , terram , mare , sidera , juro,
 Latonæque genûs duplex , Ianumque bifrontem,
 Vimque Deûm infernam , & duri sacraria Ditis :
 Audiat hæc genitor , qui fœdera fulmine sancit :
 Tango aras , mediosque ignes , & numina testor :
 Nulla dies pacem hanc Italis , nec fœdera rumpet,
 Quo res cumque cadent , nec me vis ulla volentem
 Avertet , non si tellurem effundant in undas
 Diluvio miscens , cœlumve in Tartara solvat :
 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam forte gerebat)
 Numquam fronde levi fundet virgulta , nec umbras,
 Cùm semel in silvis imo de stirpe recisum
 Matre caret , posuitque comas & brachia ferro :
 Olim arbos , nunc artificis manus ære decoro
 Inclusit , patribusque dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis
 Conspectu in medio procerum , tum rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes , & viscera vivis
 Eripiunt , cumulantque oneratis lancibus aras.
 At verò , Rutulis impar ea pugna videri
 Jam dudùm , & vario misceri pectora motu :

Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis.
 Adjuvat incessu tacito progressus, & aram
 Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
 Tabentesque genæ, & juvenali in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebescere vidit
 Sermonem, & vulgi varietate labantia corda,
 In medias acies, formam assimilata Camerti,
 Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
 Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis:
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
 Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
 Objectare animam? numerone, an viribus æqui
 Non sumus? en omnes & Troes, & Arcades hic sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno:
 Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris.
 Succedet famâ, vivusque per ora feretur:
 Nos, patriâ amissâ, dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis,
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis
 Jam magis, atque magis, serpitque per agmina murmur,
 Ipsi Laurentes mutari, ipsique Latini,
 Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
 Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, & alto
 Dat signum cœlo, quo non præsentius ullum
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Iovis ales in æthra
 Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri, subito cùm lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
 Atrexere animos Itali, cunctæque volucres

Convertunt clamore fugam, miserabile visu,
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt, donec vi victus, & ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediantque manus: primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi:
 Accipio, agnoscoque Deos: me, me duce ferrum
 Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
 Territat, invalidas ut aves, & litora vestra
 Vi populat: petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit: vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum.
 Dixit, & adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens; sonitum dat stridula cornus, & auras
 Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor, & omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu:
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
 Corpora constiterant contra, quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gyllipo:
 Horum unum ad medium, teritur quâ sutilis alvo
 Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
 Transadigit costas, fulvaque extendit arena.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 Corripiunt, cæci que ruunt: quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus inundant
 Troës Agyllinique, et pictis Arcades armis.
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
 Diripere aras: it toto turbida cælo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
 Craterasque, focosque ferunt: fugit ipse Latinus

Pulsatos referens infecto fœdere Divos.
 Infrenant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem, regisque insigne gerentem
 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere fœdus,
 Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
 Et miser oppositis à tergo involvitur aris
 In caput, inque humeros: at fervidus advolat hasta
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
 Hoc habet: hæc melior magnis data victima Divis,
 Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Chorynæus ab ara
 Corripit, & venienti Ebuso, plagamque ferenti
 Occupat os flammis, illi ingens barba reluxit,
 Nidoremque ambusta dedit: super ipse secutus
 Cæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum:
 Sic rigido latus ense ferit: Podalirius Alsum
 Pastorem, primaque acie per tela ruentem
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam, metumque reducta
 Disjicit, & sparso latè rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos, & ferreus urget
 Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem,
 At pius Æneas dextram tendebat inermem;
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli:
 Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba.
 Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:

Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta;
 Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne
 Attulerit: pressa est insignis gloria facti.
 Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
 Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit;
 Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet.
 Poscit equos; atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
 Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
 Semineces volvit multos, aut agmina curru
 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
 Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
 Bella movens immitit equos: illi æquore aperto
 Ante Notos, Zephyrumque volant: gemit ultima pulsu
 Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora,
 Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
 Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit, miserabile cæsis
 Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores
 Sanguineos, mistâque cruor calcatur arenâ.
 Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque Po-
 lumque,
 Hunc congressus, & hunc; illum eminus: eminus
 ambos
 Imbrasidas, Glaticum, atque Iadem, quos Imbrasmus ipse
 Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis,
 Vel conferte manum, vel equo prævertere ventos.
 Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis,
 Nominè avum referens, animo manibusque parentem:
 Qui quondam castra ut Danaum speculator adiret,
 Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus:
 Illum Tydides alio pro talibus ausis

Affecit pretio : nec equis aspirat Achillis,
 Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
 Ante levi jaculo longum per inane secutus,
 Sistit equos bijuges, & curru desilit atque
 Semianimi, lapsoque supervenit, & pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
 Fulgentem tingit jugulo; atque hæc insuper addit:
 En agros, &, quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens; hæc præmia, qui me
 Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
 Huic comitem Arbutem conjecta cuspide mittit
 Chloreaque Sybarimque, Daretaque, Thersilocumque,
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymoeten.
 Ac velut Edoni Boreæ cùm spiritus alto
 Insonat Ægeo, sequiturque ad litora fluctus,
 Quà venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
 Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies: fert impetus ipsum,
 Et cristam adverso curru quatit aura volentem.
 Non tulit instantem Phegeus, animisque frementem:
 Objecit sese ad currum, & spumantia frænis
 Ora citatorum dextrâ detorsit equorum.
 Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem
 Loricam, & summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen, clypeo objecto, conversus in hostem
 Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
 Cùm rota præcipitem, & procursu concitus axis
 Impulit, effuditque solo: Turnusque secutus,
 Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arena.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum,

Alternos longa nitentem cuspide gressus,
 Sævitur, & infracta luctatur arundine telum
 Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
 Ense secent lato vulnus, telique latebram
 Rescindant penitus, seseque in bella remittant,
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
 Iasides, aeri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munere lætus Apollo
 Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas,
 Ille ut depositi proferret fata parentis,
 Scire potestates herbarum, usumque medendi
 Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
 Stabat acerba fremens ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum & mærentis Iuli
 Concursu, lacrymisque immobilis: ille retorto
 Pæonium in morem senior succintus amictu,
 Multa manu medica, Phebique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
 Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
 Subvenit, & sævus campis magis, ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est, jam pulvere cœlum
 Stare vident; subeunt equites, & spicula castris
 Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
 Hic Venus indigno gnati concussa dolore,
 Dictamnium genitrix Cretæa carpit ad Idæ
 Puberibus caulem foliis, & flore comantem
 Purpureo, non illa feris incognita capris
 Gramina, cum tergo volucres hæserè sagittæ,
 Hoc Venus obscuro faciem circumdata nimbo
 Detulit, hoc fusum labris splendentibus amnem
 Inficit, occultè medicans, spargitque salubres
 Ambrosiæ succos, & odoriferam Panaceam.

Fovit eâ vulnus lymphâ longævus lâpis
 Ignorans, subitòque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor; omnis stetit imò vulnere sanguis.
 Iamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
 Excidit, atque novæ rediére in pristina vires.
 Arma citi properate viro: quid statis? lâpis
 Conclamat, primusque animos accendit in hostes.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistra
 Proveniunt; neque te, Ænea, mea dextera servat:
 Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnæ, suras incluserat auro
 Hinc atque hinc, oditque moras hastamque coruscat.
 Postquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo est;
 Ascanium fuis circum complectitur armis:
 Summaque per galeam delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
 Tu facito, mox, cum matura adoleverit ætas,
 Sis memor & te, animo repetentem exempla tuorum,
 Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
 Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
 Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
 Anctæus, Mnesteusque ruunt; omnisque relictis
 Turba fuit castris: tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus,
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor: prima ante omnes Juturna Latinos
 Audiit, agnovitque sonum, & tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
 Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium; miseris, heu! præscia longè
 Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas

Arboribus, stragemque satis, ruet omnia latè:
 Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti,
 Talis in adversos ductor Rheteius hostes
 Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerat: ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cœlum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros,
 Ipse neque adversos dignatur sternere morti:
 Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
 Insequitur: solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Juturna virago
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, & longe lapsum temone relinquit.
 Ipsa subit; manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque & corpus, & arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes
 Pervolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas:
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat: similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
 Jamque hîc germanum, jamque hîc ostendit ovantem.
 Nec conferre manum patitur: volat avia longè.
 Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, & disjecta per agmina magna
 Voce vocat: quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
 Adversos toties currus Juturna retorsit.
 Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.

Huic Messapus, uti læva duo fortè gerebat
 Lenta levis cursu, præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
 Substitit Æneas, & se collegit in arma,
 Poplite subsidens, apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tum verò assurgunt iræ, insidiisque subactus,
 Diversos ubi sensit equos, currumque referri,
 Multa Jovem, & læsi testatus fœderis aras,
 Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmina cædes
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
 Expediat? tanton⁶ placuit concurrere motu,
 Juppiter, æterna gentes in pace futuras?
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
 Excipit in latus, & quâ fata celerrima, crudum
 Transadigit costas, & crates pectoris ense.
 Turnus æquo dejectum Amycum, fratremque Diorem
 Congressus pedes, hunc venientem cuspide longa,
 Hunc mucrone ferit; curruque abscissa duorum
 Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
 Ille Talon, Tanaïnque neci, fortemque Cethegum,
 Tres uno congressu, & mœstum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.
 Hic fratres Lycia missos, & Apollinis agris.
 Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
 Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuërat, pauperque domus; nec nota potentum
 Munera, conductaque pater tellure serebat.
 Ac velut immissi diversis partibus ignes

Arentem in silvam, & virgulta sonantia lauro:
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum sputosi amnes, & in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter: non segniùs ambo
 Æneas, Turnusque ruunt per prælia: nunc, nunc
 Fluctuat ira intus: *rumpuntur nescia vinci*
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
 Murratum hic, atavos, & avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
 Præcipitem scopulo, atque ingenti turbine saxi
 Excudit, effuditque solo: hunc lora, & juga subter
 Provolvère rotæ: crebro super ungula pulsu
 Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Hilo, animisque immane frementi
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dexterâ nec tua te Grajùm fortissime Creteu,
 Eripuit Turno: nec Dî texere Cupentum,
 Ænea veniente, sui: dedit obvia ferro
 Pectora; nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
 Oppetere, & latè terram consternere tergo.
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles.
 Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Ida,
 Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeò conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ, Mnestheus; acerque Serestus
 Et Messapus equûm domitor, & fortis Asylas,
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ,
 Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, ubique adverteret agmen

Ocyus, & subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille ut vestigans diversa per agmina Turnum,
 Hùc atque hùc acies circumtulit, aspicit urbem
 Immunem tanti belli, atque impune quietam.
 Continuò pugnae accendit majoris imago:
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum
 Ductores, tumulumque capit, quò cætera Teucrùm
 Concurrit legio; nec scuta, aut spicula densi
 Deponunt: celso medius stans aggere fatur:
 Nequa meis esto dictis mora: Júpiter hac stat:
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 Ni frænum accipere, & victi parere fatentur,
 Eruam & æqua solo fumantia culmina ponam.
 Scilicèt expectem, libeat dum prælia Turno
 Nostra pati? rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, ô cives, hæc belli summa nefandi.
 Ferte faces properè, fœdusque repositis flammis.
 Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum, densaque ad muros mole feruntur.
 Scalæ improvisò, subitusque apparuit ignis
 Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant:
 Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis,
 Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
 Æneas, magnaue incusat voce Latinum:
 Testaturque Deos, se invitum ad prælia cogi:
 Bis jam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, & pandere portas
 Dardanidis, ipsumque trahunt in mœnia regem.
 Arma ferunt alii: & pergunt defendere muros.
 Inclusas ut cùm latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
 Ille intus trepidæ rerum per cærea castra

Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras.
 Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
 Inter saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fesis etiam fortuna Latinis;
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
 Incendi muros; ignesque ad tecta volare;
 Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni;
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Extinctum, & subito mentem turbata dolore
 Se causam clamat crimenque, caputque malorum:
 Multaque per moestum demens effata furorem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus.
 Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines,
 Et roseas laniata genas: tum cætera circum
 Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
 Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
 Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina,
 Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
 Multaque se incusat, qui non acceperit ante
 Dardanium Æneam, generumque adsciverit ultro.

Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
 Jam minus, atque minus successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ sonus urbis, & illætabile murmur.
 Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
 Quisve ruit tantus diversâ clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci

Aurigæ, currumque, & equos, & lora regebat,
 Talibus occurrit dictis: hæc, Turne, sequamur
 Trojugenas, quâ prima viam victoria pandit:
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possunt.
 Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris:
 Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
 Turnus ad hæc:

O soror, & dudum agnovi, cùm prima per artem
 Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
 Et nunc nequicquam fallis Dea: sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores?
 An fratris miseri lethum ut crudele videres?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem
 Murratum quo non fuerat mihi carior alter,
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret: Teucris potiuntur corpore, & armis.
 Excindine domos (id rebus defuit unum)
 Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
 Terga dabo, & Turnum fugientem hæc terra videbit?
 Usque adeone mori miserum est? vos ô mihi Manes
 Este boni: quoniam superis aversa voluntas.
 Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
 Descendam, magnorum haud umquam indignus avorum.

Vix eâ fatus erat: medios volat ecce per hostes
 Vectus equo spumante Sages, adversa sagitta
 Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
 Turne, in te suprema salus, miserere tuorum:
 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
 Dejectorum arces Italum, excidioque daturum:
 Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt: mussat res ipse Latinus

Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat,
 Præterea regina tui fidissima, dextra
 Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit.
 Soli pro portis Messapus, & acer Atinas
 Sustentant aciem: circum hos utrinque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas!
 Obstupuit varia confusus imagine rerum
 Turnus, & obtutu tacito stetit, æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor; & conscia virtus.
 Ut primum discussæ umbræ, & lux reddita menti est,
 Ardentes oculorum orbis ad mœnia torsit
 Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad cœlum undabat vortex turrimque tenebat:
 Turrim compactis trabibus, quam eduxerat ipse
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos.
 Jam jam fata soror, superant, absiste morari:
Quo Deus, & quo dura vocat fortuna sequamur.
 Stat conferre manum Æneæ: stat quicquid acerbi est,
 Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
 Amplius: hunc, oro, sine me furere ante furorem.
 Dixit, & è curru saltum dedit ocyus arvis,
 Perque hostes, per tela ruit: mœstamque sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti montis saxum de vertice præceps
 Cùm ruit avulsum vento, seu turbidus imber
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo, silvas, armenta, virosque
 Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
 Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
 Sanguine terra madet stridentque hastilibus auræ

Significatque manu, & magno simul incipit ore:
 Parcite jam Rutuli & vos tela inhibete Latini
 Quæcumque est fortuna, mea est: me verius unum
 Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
 Deserit & muros, & summas deserit arces,
 Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit
 Lætitia exultans, horrendumque intontat armis:
 Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
 Cum fremit illicibus quantus, gaudetque nivali
 Vertite se attollens pater Apeninus ad auras.
 Jam verò & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
 Convertère oculos Itali: quique alta tenebant
 Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
 Armaque deposuere humeris, stupet ipse Latinus,
 Ingentes, genitos diversis partibus orbis
 Inter se coiisse viros, & cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
 Pro cursu rapido coniectis eminus hastis,
 Invadunt Martem clypeis, atque ære sonoro.
 Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
 Congeminat: *fors, & virtus miscentur in unum.*
 Ac velut ingenti Silâ, summove Taburno,
 Cum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri,
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
 Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur:
 Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
 Cornuaque obnixi infigunt, & sanguine largo
 Colla, armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
 Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Juppiter ipse duas æquato examine lances

Sustinet, & fata imponit diversa duorum;
 Quem damnet labor & quo vergat pondere lethum.
 Emicat hic impune putans, & corpore toto
 Altè sublatum consurgit Turnus in ensem,
 Et ferit, exclamant Troës: trepidique Latini,
 Arrectæque amborum acies, ac perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
 Ni fuga subsidio subeat fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
 Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
 Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
 Idque diu, dum terga dabant palantia Teucris,
 Suffecit: postquam arma Dei ad Vulcania ventum est.
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
 Dissiluit: fulvâ resplendet fragmina arena,
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus:
 Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
 Uundique enim densa Teucris inclusere corona:
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.
 Nec minus Æneas quamquam, tardante sagitta
 Interdum genua impediunt cursumque recusant,
 Insequitur: trepideque pedem pede fervidus urget,
 Inclusum veluti si quando in flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ.
 Venator cursu carnis, & latratibus instat:
 Ille autem insidiis, & ripa territus alta;
 Mille fugit, refugitque vias: at vividus Umber
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
 Tum verò exoritur clamor: ripæque, lacusque
 Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens, Rutilos simul increpat omnes
 Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensem.
Æneas

Æneas mortem contra, præsensque minatur
 Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, & saucius instat.
 Quinque orbis explent cursu; totidemque retexunt;
 Huc, illuc: nec enim levia, aut ludicra petuntur
 Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.
 Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
 Servati ex undis ubi fingere dona solebant
 Laurenti divo, & votas suspendere vestes,
 Sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum
 Sustulerant puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
 Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu
 Non poterat, tum verò amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit; tuque optima ferrum
 Terra tene, colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit, opemque Dei non cassa in vota vocavit.
 Nam diù luctans, lentoque in stirpe moratus
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas: dum nititur acer, & instat.
 Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit, fratrique ensem Dea Daunia reddit.
 Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
 Accessit, telumque alta ab radice revellit.
 Olli sublimes armis, animisque relecti,
 Hic gladio fidens, hic acer & arduus hasta,
 Insistunt contra certamine Martis anhelii.

Junonem interea rex omnipotentis Olympi
 Alloquitur, fulva pugnans de nube tuentem:
 Quæ jam finis erit conjux? quid denique restat?

Indigetem Æneam scis ipsa , & scire fateris,
 Deberi cœlo , fatisque ad sidera tolli.
 Quid struis? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres?
 Mortalin' decuit violari vulnere divum?
 Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
 Ereptum reddit Turno , & vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris:
 Nec te tantus edat tacitam dolor , & mihi curæ
 Sæpe tuo dulci tristes ex ore recusent.
 Ventum ad supremum est : terris agitare, vel undis
 Trojanos potuisti , infandum accendere bellum,
 Deformare domum , & luctu miscere Hymenæos:
 Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orsus.
 Sic Dea submisso contra Saturnia vultu:
 Ista quidem quia nota mihi tua , magne, voluntas
 Juppiter & Turnum , & terras invita reliqui.
 Nec tu me aëria solam nunc sede videres
 Digna , indigna pati ; sed flammis cincta sub ipsa
 Starem acie , traheremque inimica in prælia Teucros.
 Juturnam misero , fateor , succurrere fratri
 Suasi , & pro vita majora audere probavi,
 Non ut tela tamen , non ut contenderet arcum:
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
 Una superstitio superis quæ reddita Divis.
 Et nunc cedo equidem , pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum:
 Cùm jam connubiis pacem felicibus (esto)
 Component , cùm jam leges & fœdera jungent,
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas , Teucrosque vocari,
 Aut vocem mutare viros , aut vertere vestes.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula reges:
 Sit Romana potens Itala virtute propago:

Occidit occideritque sinas cum nomine Troja.
 Olli subridens hominum, rerumque repertor:
 Es germana Iovis, Saturnique altera proles
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
 Verùm age, & inceptum frustra submitte furorem.
 Do quo vis, & me victusque, volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt
 Utque est, nomen erit: commixti corpore tantùm
 Subsident Teuceri, morem, ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis:
 Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores.
 Annuat hic Juno, & mentem lætata retorsit.
 Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.

His actis, aliud genitor secum ipse volutat,
 Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ
 Quas & Tartaream Nox intempesta Megæram
 Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis
 Apparet, acuuntque metum mortalibus ægris.
 Si quando lethum horrificum morbosque Deùm rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 Harum unam celerem demisit ab æthere summo
 Juppiter, inque omen Juturne occurrere jussit.
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
 Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
 Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
 Parthus, sive Cydon, telum immedicabile torsit.
 Stridens, & celeres incognita transiit umbras:
 Talis se sata nocte tulit, terrasque petivit,
 Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni;

Alitis in parvæ subito collecta figuram,
 Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
 Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
 Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
 Fertque, refertque sonans, clypeumque everberat alis.
 Ille membra novus solvit formidine torpor.
 Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
 At procul ut Diræ stridorem, agnovit, & alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutos,
 Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnīs:
 Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
 At quid jam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
 Arte morer? talin possum me opponere monstro?
 Jam jam linquo acies, ne me terrete timentem
 Obscenæ volucres, alarum verbera nosco,
 Letalemque sonum: nec fallunt jussa superba
 Magnanimi Jovis: hæc pro virginitate reponit?
 Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
 Conditio? possem tantos finire dolores
 Nunc certè, & misero fratri comes ire per umbras,
 Immortalis ego? haud quicquam mihi dulce meorum
 Te sine frater erit. O quæ satis ima dehiscat
 Terra mihi, Manesque Deam demittat ad imos?
 Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
 Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto:
 Æneas instat contra, telumque coruscat
 Ingens arboreum; & sævo sic pectore fatur: (tas?
 Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne retrac-
 Non cursus, sævis certandum est comminus armis.
 Verte omnes te te in facies, & contrahe quicquid
 Sive animis, sive arte vales; opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
 Ille caput quassans, non me tua fervida terrent
 Dicta ferox: Dî me terrent, & Juppiter hostis.

Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum , ingens : campo quod forte jacebat
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nùm hominum producit corpora tellus.
 Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
 Altior insurgens , & cursu concitus heros
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu, saxumque immane moventem:
 Genua labant , gelidus concrevit frigore sanguis,
 Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 Nec spatium evasit totum , nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
 Nocte quis, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur , & in mediis conatibus ægri
 Succidimus : non lingua valet , non corpore notæ
 Sufficiunt vires , nec vox, aut verba sequuntur:
 Sic Turno , quacùmque viam virtute petivit,
 Successum Dea dira negat: tum pectore sensus
 Vertuntur varii. Rutulos adspectat, & urbem,
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit,
 Nec quò se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt , aurigamque sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
 Sortitur fortunam oculis , & corpore toto
 Eminus intorquet: murali concita numquam
 Tormento sic saxa fremunt nec fulmine tanti,
 Dissultant crepitus : volat atri turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit.
 Loricæ , & clypei extremos septemplicis orbes:
 Per medium stridens transit femur, incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitù Rutuli , totusque remugit
 Mons circum , & vocem late nemora alta remittunt.

Ille humilis, supplexque oculos, dextramque precantem
 Protendens; equidem merui, nec deprecor, inquit:
 Utere sorte tua: miseri te siqua parentis
 Tangere cura potes, oro (fuit & tibi talis
 Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
 Redde meis: vicisti, & victum tendere palmas
 Ausonii videre: tua est Lavinia conjux:
 Ulterius ne tende odiis stetit acer in armis
 Æneas volvens oculos, dextramque repressit.
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
 Cœperat, infelix humero cùm apparuit alto
 Balteus, & noctis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat
 Ille, oculis postquam sevi monumenta doloris,
 Exuviasque hausit, furiis accensus, & ira
 Terribilis: tune hinc spoliis indute meorum
 Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
 Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
 Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

F. L.
ca

UNIVERSIDAD DE CADIZ

3702846464

